

Miljøengasjement blant norske partimedlemmer

*En kvantitativ studie av norske partimedlemmers
holdninger til naturvern, miljø og klima i perioden
1991- 2016*

Marit Sissel Kvernenes

Masteroppgave ved Institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

23.mai 2017

Miljøengasjement blant norske partimedlemmer

En kvantitativ studie av norske partimedlemmers holdninger til naturvern, miljø og klima i perioden 1991- 2016¹.

¹ En del av de data som er benyttet i denne publikasjonen er hentet fra «Partidemokratiundersøkelsen 1985, 1991, 2000 og 2009». Undersøkelsen er finansiert av Norges forskningsråd. Data i anonymisert form er stilt til disposisjon av Knut Heidar og Jo Saglie gjennom Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Verken Knut Heidar, Jo Saglie, Norges forskningsråd eller NSD er ansvarlig for analysen av dataene eller de tolkninger som er gjort her.

Copyright Marit Sissel Kvernenes

2017

Miljøengasjement blant norske partimedlemmer. En kvantitativ studie av norske partimedlemmers holdninger til naturvern, miljø og klima i perioden 1991- 2016

Antall ord: 27 780

Marit Sissel Kvernenes

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

Denne masteroppgaven handler om norske partimedlemmers holdninger til naturvern, miljø og klima i perioden 1990-2016. Utgangspunktet er et ønske om både å kartlegge medlemmenes holdninger til disse spørsmålene, og å se på hva som kan forklare at de har ulike holdninger. Kartleggingen er interessant fordi spørsmål om miljø har vært en stor del av den politiske debatten i denne perioden. Å se på hva som kan forklare forskjeller i holdning til miljø er relevant fordi litteraturen om miljø enten har studert miljø og klima i et *partiperspektiv* eller i et *individuellt perspektiv*. Ettersom partimedlemmer er individer med en spesiell tilknytning til et parti, kan det tenkes at både individspesifikke og partispesifikke forklaringer har betydning for hva medlemmene mener om miljøspørsmål.

Problemstillingene analyseres ved bruk av surveyundersøkelser av norske partimedlemmer gjennomført i 1991, 2000, 2009 og 2016 samt data om partienes programmer fra Manifestoprojektet. I kartleggingen av partimedlemmenes holdninger og partienes programmer finner jeg at partimedlemmene ikke har blitt mer opptatt av spørsmål om naturvern, miljø og klima i perioden jeg studerer. Partiene omtaler heller ikke disse spørsmålene i større grad i sine partiprogrammer i 2009 enn de gjorde i 1989. Analysen viser imidlertid at norske partimedlemmer i stor grad er opptatt av spørsmål om miljø og gir et kjent bilde av partienes miljøprofiler hvor MDG, SV og Venstres medlemmer er aller mest opptatt av miljø, og Høyre og spesielt Fremskrittspartiets medlemmer er aller minst opptatt av disse spørsmålene. I et bredere perspektiv viser det at partiene fortsatt evner å mobilisere medlemmene, også i nyere spørsmål.

I analysen av ulike forklaringer på forskjeller i holdninger er det de individuelle forklaringene som står sterkest. Mine resultater tyder på at holdninger til miljøspørsmål har et tydelig strukturelt feste, også blant partimedlemmene. Kvinner, høyt utdannede og ansatte i offentlig sektor er mer opptatt av å ta vare på miljøet enn menn, lavt utdannede og ansatte i privat sektor. Jeg finner imidlertid mindre støtte til at generasjonstilhørighet har betydning for hva partimedlemmene mener om miljøspørsmål.

De partispesifikke forklaringene finner mindre støtte i mine analyser. Partitilhørighet har stor betydning for hva medlemmene mener om miljøspørsmål, men verken plassering i

partiorganisasjonen og medlemskapets varighet kan forklare hvorfor partimedlemmene har ulike holdninger.

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på noen av de fineste, mest utfordrende og lærerike årene i mitt liv, og det er mange som fortjener en takk for at prosjektet kom i havn.

Først og fremst en stor takk til min veileder, Knut Heidar. Du har på stødig og tålmodig vis sørget for å holde meg på rett spor hele veien. Din kunnskap og engasjement har vært helt avgjørende for dette prosjektet. Ikke minst har du bidratt stort til min interesse for å studere partier og partimedlemmer.

Denne oppgaven ville heller ikke blitt det den har blitt uten fantastiske venner og studiekamerater, som har hatt troen på dette prosjektet når jeg ikke alltid klarte det selv. Takk til Joachim Sandnes, Jørgen Ratvik, Tor Syrstad og Christian Osorio for uvurderlige innspill underveis i denne prosessen, og for at dere har gjort lange arbeidsdager så mye morsommere. En spesiell takk til Ida Ørvik, min uatskillelige studiekamerat i snart to år. Takk for at du er den beste venninna man kan ha. Eivind Sletner fortjener dessuten en takk for grundig korrektur.

Noen har stilt opp lenge før jeg ble student. Elin, takk for tålmodigheten og omsorgen i denne prosessen. Hanna, takk for alle gode samtaler og viktige avbrekk dette året.

Til mamma og pappa. Deres arbeidsmoral har vært en viktig inspirasjon hele veien. Takk for at dere alltid har oppmuntret min interesse for å lære, for samfunnsengasjementet deres og for at dere alltid er der for meg.

Tor-Egil. Du er enestående. Takk for at du er den du er!

Resterende feil og mangler er mitt ansvar alene.

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon.....	1
1.1	<i>Fra vekst-vern til bekymring for klima.....</i>	2
1.2	<i>Forskningsspørsmål og metode.....</i>	3
1.3	<i>Studiens plassering i litteraturen.....</i>	4
1.4	<i>Disposisjon.....</i>	6
2	Teoretiske perspektiver på miljø og klima.....	7
2.1	<i>Teoretiske perspektiver: individnivået.....</i>	7
2.1.1	En stille revolusjon?.....	7
2.1.2	Kritikken av Inglehart.....	10
2.1.3	Strukturperspektivet.....	11
2.2	<i>Teoretiske perspektiver: partinivået.....</i>	12
2.2.1	Motivasjon, rekruttering og partisosialisering.....	16
2.2.2	Hierarkisk plassering i partiorganisasjonen.....	17
2.3	<i>Miljøvern og klima som politiske stridsspørsmål i Norge.....</i>	17
2.3.1	Norske partiers miljøprofiler i utvikling.....	18
2.3.2	Gammel eller ny politikk?.....	19
2.3.3	Partinivået i den norske konteksten.....	20
2.4	<i>Oppsummering og hypoteser.....</i>	20
2.4.1	Om utviklingen over tid og i hvilken grad partimedlemmene er opptatt av spørsmål om miljø.....	21
2.4.2	Om hva som kan forklare forskjeller i holdning til miljø.....	21
3	Metode og forskningsdesign.....	25
3.1	<i>Datamateriale.....</i>	25
3.1.1	Partimedlemsundersøkelsene.....	25
3.1.2	Manifestoprojektet.....	26
3.2	<i>Analysemetoder.....</i>	27
3.3	<i>Operasjonaliseringer.....</i>	27
3.3.1	Avhengig variabel: holdning til miljø.....	28
3.3.2	Uavhengige variabler.....	30
3.4	<i>Validitet, reliabilitet og representativitet.....</i>	34
3.4.1	Ytre validitet.....	35
3.4.2	Avgrensningen av universet: norske partimedlemmer.....	35

3.4.3	Svarprosjenter og vektning	36
3.4.4	Sammenliknbarhet	38
3.4.5	Begrepsvaliditet og reliabilitet	38
4	Analyse: partimedlemmenes holdninger og partienes programmer.....	42
4.1	<i>Holdninger til miljøvern</i>	42
4.2	<i>Holdninger til gasskraftverk</i>	46
4.3	<i>Hvor bekymret er norske partimedlemmer for klimaforandringer?</i>	48
4.4	<i>Hvor har MDG hentet sine medlemmer fra?</i>	49
4.5	<i>Hvordan vektlegges miljø og klima i partienes programmer?</i>	51
4.6	<i>Konklusjon: Har partimedlemmene og partiene blitt mer eller mindre opptatt av naturvern, klima og miljø?</i>	54
5	Hva kan forklare ulike holdninger til miljø hos norske partimedlemmer?	56
5.1	<i>Hvordan analysere partimedlemmers holdning til miljø?</i>	57
5.1.1	<i>Høna og egget: Partimedlemskap og holdning til miljø</i>	59
5.2	<i>Resultater</i>	60
5.2.1	<i>Betydningen av alder</i>	64
5.2.2	<i>Betydningen av sosial struktur</i>	66
5.2.3	<i>Er aktivistene mer ekstreme?</i>	67
5.2.4	<i>Betydningen av partisosialisering for holdning til miljø</i>	69
5.3	<i>Konklusjon</i>	71
6	Avslutning og konklusjon.....	73
6.1	<i>Oppsummering av hovedfunn</i>	73
6.2	<i>Bredere implikasjoner og spørsmål til videre forskning</i>	75
	Litteraturliste	78
7	Appendiks	84
7.1	<i>Relevante spørsmål fra partimedlemsundersøkelsene</i>	84
7.2	<i>Deskriptiv statistikk for relevante variabler</i>	85
7.3	<i>Fordeling – avhengig variabel</i>	89
7.4	<i>Multikolinearitet, vif-verdier</i>	89
7.5	<i>Residualfordeling</i>	90
7.6	<i>Spredningsdiagram mellom predikert avhengig variabel og tilhørende residualer</i>	90
7.7	<i>Robusthetstest: flernivåanalyse</i>	91

Figurer og tabeller

Figur 2.1 relasjonen mellom egenskaper ved individet og egenskaper ved partiet for holdning til miljø.....	23
Tabell 3.1: Indikatorer fra partimedlemsundersøkelsene.....	29
Tabell 3.3: Partimedlemsundersøkelsene: Utvalg og svarprosjenter	36
Figur 4.1: Holdninger til miljøvern blant norske partimedlemmer i 2000	43
Figur 4.2: Holdninger til miljøvern blant norske partimedlemmer i 2009	43
Figur 4.3: Norske partimedlemmers plassering langs miljøvern-skala i 2016	45
Figur 4.4: Norske partimedlemmers holdninger til miljø i 2016.....	46
Figur 4.5: Norske partimedlemmers holdning til utbygging av gasskraftverk i 2000.....	47
Figur 4.6: Norske partimedlemmers holdning til utbygging av gasskraftverk i 2009.....	47
Figur 4.6: Norske partimedlemmers holdning til klimaforandringer i 2016	49
Tabell 4. 7: Partibytte til MDG, antall og prosent	50
Figur 4.8: Omtale av vern, miljø og klima i SVs partiprogrammer i perioden 1989-2009	52
Figur 4.9: Omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Venstres partiprogrammer i perioden 1989-2009	52
Figur 4.10: Omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Arbeiderpartiets partiprogrammer i perioden 1989-2009	53
Figur 4.11: Omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Kristelig Folkepartis partiprogrammer i perioden 1989-2009	53
Figur 4.12 Omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Senterpartiets partiprogrammer i perioden 1989-2009	53
Figur 4.13 omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Høyres partiprogrammer i perioden 1989-2009	54
Figur 4.14: omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Fremskrittspartiets partiprogrammer i perioden 1989-2009.....	54
Tabell 5.1: Operasjonalisering av avhengig variabel.....	58
Tabell 5.2: Regresjonsmodeller: individ- og partispesifikke variabelers effekt på holdning til miljø.....	61
Figur 5.3: Spredningsdiagram for medlemskapets varighet og gjennomsnittlig holdning til miljø, 2016	70

1 Introduksjon

I november 2016 så forhandlingene om statsbudsjettet for 2017 mellom Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre ut til å ende i kabinettsspørsmål. Venstre brøt forhandlingene 29.11.2016 og Krf fulgte dagen etter (Sandvik & Skjeggestad, 2016). Stridens kjerne dreide seg om klimakonsekvensene av budsjettforslaget, nærmere bestemt en omstridt bilpakke. Først etter at Høyre og Fremskrittspartiet la omfattende klimatiltak på bordet kom partene til enighet, to dager før budsjettet skulle behandles og vedtas i Stortinget (Skjeggestad, Bakke, Færaas, & Fossen, 2016).

Det er kanskje ikke overaskende for noen at klimapolitikken i budsjettforslaget ble vanskelig å svelge for Venstre, et av stortingspartiene med en tydelig grønn profil. Noen ville kanskje karakterisere det som mer oppsiktsvekkende at det var klimakonsekvensene Krf-leder Knut Arild Hareide valgte å legge vekt på i begrunnelsen for å bryte forhandlingene: «De har gitt en ekstra belønning til de fossile bilene, det er ikke forenelig med et grønt skifte. Det er ikke bærekraftig på sikt» (Skjeggestad mfl., 2016). Historisk har imidlertid Krf alltid vært opptatt av miljø i betydningen menneskets forvalteransvar ovenfor naturen.

Budsjettstriden illustrerer to viktige poenger. Selv om det ville være en overdrivelse å legge hele skylden for de vanskelige forhandlingene på spørsmålet om kutt i klimagassutslipp, understreker det likevel den voksende betydningen av klima- og miljøspørsmål også i den norske politiske debatten. Samtidig er det ingen tvil om at norske partier har evnet å ta eierskap til spørsmål om miljø og klima. Igjen er Kristelig Folkeparti et godt eksempel. Kjell Magne Bondevik gikk i 2002 av som statsminister etter å ha stilt kabinettsspørsmål om utbyggingen av gasskraftverk (Rimehaug, 2014). Miljøbevegelsen både i og utenfor partiene har lange tradisjoner i Norge. En studie av norske partier og partimedlemmer, avgrenset til denne tematikken, er derfor høyst relevant også i dag.

Denne masteroppgaven handler om norske partimedlemmers holdninger til spørsmål om naturvern, miljø og klima i perioden 1990-2016. Utgangspunktet er et ønske om å kartlegge partimedlemmenes holdninger til disse spørsmålene, samt å se nærmere på hva som kan forklare forskjeller i holdninger. Denne forståelsen krever imidlertid en forståelse av rammen for miljøengasjement i det politiske Norge, og hva som menes med holdninger til naturvern, miljø og klima for norske partimedlemmer. Den neste delen av denne introduksjonen tar

derfor for seg noen av hovedtrekkene i miljødebatten i Norge fra miljøbevegelsen vokste frem og til i dag.

1.1 Fra vekst-vern til bekymring for klima

På lik linje med miljøbevegelsen i vesteuropeiske land, sammenfalt det virkelige gjennombruddet for den norske miljøbevegelsen med de nye sosiale bevegelsene på 60- og 70-tallet, som forente alt fra forkjempere for kvinners rettigheter, fredsbevegelsen og miljøaktivister. I Norge var miljøbevegelsens fremvekst konsentrert rundt protest mot vannkraftutbygging, mens det i andre vesteuropeiske land var kampen mot atomkraft som mobiliserte for miljøsakene (Tjernshaugen, Aardal, & Gullberg, 2011, s. 333).

Den brede enigheten om energi og miljøspørsmål som gjorde seg gjeldende i Norge etter andre verdenskrig ble for alvor brutt med Mardøla-aksjonen i 1970, hvor uenighet om utbyggingen av Grytten kraftverk i Møre og Romsdal førte til konfrontasjoner mellom verneaktivister, anleggsarbeidere og politiet. Aksjoneringen på Mardøla har blitt stående som det avgjørende gjennombruddet for den norske miljøbevegelsen og et skifte i den norske opinions oppmerksomhet omkring miljøspørsmål (Aardal, 1993, s. 6–7).

Ti år senere var utbygging av vassdrag på nytt gjenstand for betydelig oppmerksomhet med Alta-aksjonene i Finnmark. Miljøaktivister og den samiske befolkningen forente seg i *Folkeaksjonen mot utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget*. Demonstrantene benyttet seg av omfattende sivil ulydighet, deriblant teltleirer i anleggsområdet og sultestreik foran Stortinget. I 1982 fastslo høyesterett at utbyggingen var lovlig, og folkeaksjonen ble oppløst samme år (Berg-Nordlie & Tvedt, 2016). Allikevel var ”den ytre rammen rundt protestaksjonene i Alta mer dramatisk enn ved noen annen hendelse etter krigen” (Aardal, 1993, s. 7).

Det er på denne tiden at spørsmål om miljø for alvor får innpass også i partienes programmer. I 1973 trer Venstre frem som det klareste grønne alternativet, men også Sosialistisk Folkeparti og Kristelig Folkeparti fremhever betydningen av miljøvern (Hellevik & Bjørklund, 1988, s. 419). For Krf er det menneskets ansvar ovenfor skaperverket som står i fokus, mens SF fokuserer på kapitalismens rovdraft på naturressursene. Ved stortingsvalget i 1989 får miljøspørsmål stor betydning. Mer enn en tredjedel av velgerne oppgir miljø, natur

og energi som en viktig sak for deres stemmegivning, og Sosialistisk Venstreparti blir en av valgets vinnere med hele 10,1 % av stemmene (Valen, 1990, s. 11–17).

To ideologiske strømninger sto sentralt i den norske opinionen på 1970- og 80-tallet; *vekst med vern perspektivet*, og et *økologisk helhetsperspektiv* (Tjernshaugen mfl., 2011, s. 333). Mens det førstnevnte perspektivet ikke ser noen absolutt motsetning mellom økonomisk vekst og natur- og miljøvern, setter den økologiske tankegangen hensynet til økologisk balanse over hensynet til vekst (Jansen, 1989, s. 51–101). Det økologiske perspektivet, med blant annet Arne Næss sin *dypøkologi*, var en sentral inspirasjon bak stiftelsen av Miljøpartiet de Grønne i 1988 (Tuastad, 2013). Utover 1980-tallet var det vekst med vern-tankegangen som vant frem i den norske debatten (Aardal, 1993, s. 219–224).

Fra 1990-tallet og frem til i dag kan man imidlertid hevde at det har skjedd en *verdiforskyvning* i favør av klimaperspektivet på bekostning av det mer klassiske naturvernet (Tjernshaugen mfl., 2011, s. 337). Spørsmål om klimaforandringer har blitt en stadig mer sentral del av miljødebatten, både hos partiene, velgerne og i medias dekning av saker knyttet til miljø. Denne utviklingen kulminerte med den store medieoppmerksomheten om klimaspørsmål rundt 2007, og ved stortingsvalget i 2009 sto miljøspørsmål høyere på velgernes dagsorden enn ved noe valg siden 1989 (Tjernshaugen mfl., 2011, s. 331).

Den økte betydningen av miljø- og klimaspørsmål i Norge har også fått et annet politisk uttrykk. Miljøpartiet de grønne, MDG, ble stiftet av aktivister fra Fremtiden i våre hender i 1988, men det var ikke før over 20 år senere at partiet fikk sitt lokale og nasjonale gjennombrudd. En oppslutning på 0,9 prosent ved fylkestingsvalget i 2011 skaffet partiet til sammen 20 representanter i kommunestyre over hele landet (A. R. Jupskås, 2013, s. 131). To år senere ble partiet valgt inn med en representant på Stortinget, og har siden da markert seg som en ny og tydelig aktør i norsk politikk.

1.2 Forskningsspørsmål og metode

Formålet med denne studien er å kartlegge betydningen av naturvern, miljø og klima for norske partimedlemmer over tid. Mer konkret ønsker jeg å besvare tre spørsmål knyttet til hva slags holdninger partimedlemmene har, i tillegg til spørsmålet om hva som kan forklare

forskjeller i partimedlemmenes holdninger. Studien er forankret i følgende forskningsspørsmål:

(1) Hva mener norske partimedlemmer om naturvern, miljø og klima, (2) i hvilken grad er de opptatt av disse spørsmålene, og (3) hvordan har dette utviklet seg over tid? (4) Hva kan forklare forskjeller i miljøengasjement blant norske partimedlemmer?

Bak budsjettforhandlingene mellom partilederne skjuler det seg ikke bare uenighet *mellom* partiene, men også uenighet *internt* i partiene. Selv om man ofte kan få inntrykk av partiene som enhetlige aktører med homogene interesser, er dette langt fra virkeligheten. Partiene kan vanskelig forstås uten at man tar partimedlemmene med i likningen fordi partimedlemmene er en sentral del av partienes interne beslutningsprosesser. Gjennom deltakelse i partiaktiviteter, nominasjonsprosesser og avstemninger på landsmøter har partimedlemmene betydning for partienes politikk. Det er derfor vanskelig å analysere partimedlemmer uten også å analysere partiene som organisasjoner. Fokuset her er på partimedlemmene, men en studie av partimedlemmer vil nødvendigvis også kunne si oss noe om partiene.

Ettersom problemstillingen er todelt, vil spørsmålene besvares i en beskrivende og en forklarende del. Første analysekapittel er en deskriptiv kartlegging av hva partimedlemmene mener om ulike miljøspørsmål, og hvordan dette har utviklet seg over tid. Som et supplement til analysen av partimedlemmene ser jeg dessuten på partienes programmer, og i hvilken grad spørsmål om miljø, klima og naturvern omtales i partienes programmer fra 1989 til 2009. Forskningsdesignet for denne studien er kvantitativt, og det empiriske materialet som er utgangspunktet for analysene av partimedlemmer er surveyundersøkelser av norske partimedlemmer samlet inn i 1991, 2000, 2009 og 2016. Dataene om partienes omtale av spørsmål knyttet til naturvern, miljø og klima er hentet fra Manifesto Prosjektet («Manifesto Project Database», udatert).

1.3 Studiens plassering i litteraturen

Hva kan studier av partimedlemmer si oss om partiene, og hvorfor er partimedlemmene interessante å studere? Et naturlig utgangspunkt for å forstå partier og partimedlemmer er en forståelse av hvilke funksjoner partier utøver i et demokrati. Det er vanlig å skille analytisk mellom *partier som organisasjoner* ("party as an organization"), *partier som en velgerskare*

(”party as an electorate”), og *partiet i styrende organer* (”party in government”) (Key, 1964; Pomper, 1992, s. 145). Partiene kan altså studeres på ulike måter og langs ulike dimensjoner.

Innenfor organisasjonsperspektivet på partier har mesteparten av litteraturen om miljø konsentrert seg om fremveksten av grønne partier, hva som kjennetegner dem og hvordan de har forandret seg i møte med det etablerte partisystemet². Studier av valg og velgere har kartlagt hvilke partier som tiltrekker seg velgere som er opptatt av miljø, hva som kjennetegner de som bryr seg om miljø og årsakene til dette³. En rekke studier har dessuten studert partiers miljøprofiler og partienes programmer i kontekst av miljøsaken⁴.

Denne masteroppgavens bidrag er at den er forankret i skjæringspunktet mellom organisasjonsperspektivet og velgerperspektivet, to svært ulike områder for partivirksomhet. På den ene siden kan vi se på partimedlemmene som en del av den totale velgerskaren. Dermed kan litteraturen om hvorfor individer blir opptatt av miljøspørsmål gi oss svar som også gjelder for partimedlemmer. På den andre siden viser studier av partimedlemskap at partimedlemmer har jevnt over både høyere inntekt og utdanning enn vanlige velgere (Scarrow & Gezgor, 2010, s. 6–14). Det er også rimelig å anta at partimedlemmer er mer interessert i, og bedre informert om politikk enn vanlige velgere. I lys av dette kan vi betrakte partimedlemmer både som en form for politisk elite, og et mellomledd mellom velgere og politisk ledelse. Partimedlemmer kan velge å engasjere seg i partipolitikk fordi de er opptatt av en eller flere konkrete saker, for eksempel miljø og klima. Samtidig kan vi tenke oss at medlemskap i et politisk parti også vil kunne ha betydning for individers meninger om politiske saker. Et nærliggende spørsmål er derfor hvorvidt det er de samme faktorene som fører til at partimedlemmer og velgere blir opptatt av miljø, eller om det også er slik at faktorer på partinivå påvirker hva partimedlemmene mener om miljøspørsmål? Nettopp dette spørsmålet er et sentralt tema for denne masteroppgaven.

Hvilken rolle vi tillegger partimedlemmene, og partienes påvirkning på dem, avhenger imidlertid av hva vi legger til grunn om partienes organisasjonsstruktur. I partilitteraturen omtales disse antakelsene som partimodeller, eller idealtyper som partiene kan måles opp

²Se for eksempel (Frankland, Lucardie, & Rihoux, 2008) og (Heglum, 2015) for den norske konteksten.

³ Se (Aardal, 1993) og (Tjernshaugen, Aardal, & Gullberg, 2011) for den norske konteksten og (Knutsen, 1995, 2013) for mer komparative undersøkelser.

⁴ (Hellevik & Bjørklund, 1988) og (Tjernshaugen mfl., 2011).

mot. Modellene legger til grunn ulike forståelser av hva som fører til endring i partiene, hva partiene har endret seg til, og partimedlemmenes endrede rolle med dem. Partimodellene er delvis rendyrkede beskrivelser av idealtyper og delvis beskrivelser av hva som er den mest fremtidsrettede partitypen i et samfunn i endring (Heidar & Saglie, 2002, s. 25). Store endringer som synkende medlemstall, mer flyktige velgere, et hardere mediekjør og lavere tillit til partiene har endret premissene for partiene som demokratiske arenaer. Noen har gått så langt som til å hevde at partiene er i krise (Petersson, 1984), mens andre har kalt det en brytningstid (Heidar & Svåsand, 1994). Selv om denne masteroppgaven primært ikke handler om organisasjonsstruktur, vil innsikt i hvordan en ny politisk sak som miljø engasjerer partimedlemmene være et viktig innspill i debatten om partienes rolle i dag.

1.4 Disposisjon

I kapittel 2 går jeg dypere inn i litteraturen om holdninger til miljøspørsmål og tar for meg både individspesifikke og partispesifikke forklaringer på hvorfor noen individer blir opptatt av miljø og andre ikke gjør det. Avslutningsvis i kapittel 2 forsøker jeg å knytte disse teoretiske forklaringene opp mot den norske konteksten. Deretter presenteres de teoretiske forventningene som utgjør grunnlaget for besvarelsen av forskningsspørsmålene i form av 5 hypoteser. I kapittel 3 utdypes forskningsdesignet og datamaterialet som utgjør grunnlaget for analysene, før jeg diskuterer spørsmålene om datas validitet og reliabilitet. Kapittel 4 tar for seg partimedlemmenes holdninger til miljø, klima og naturvern samt omtalen av disse sakene i partiprogrammene, og i kapittel 5 ser jeg på mulige forklaringer på forskjeller i miljøengasjement blant norske partimedlemmer. I kapittel 6 oppsummerer jeg studiens hovedfunn og peker på noen interessante områder for videre forskning.

2 Teoretiske perspektiver på miljø og klima

Dette kapittelet presenterer det teoretiske rammeverket som er utgangspunktet for denne studien. Første del av kapittelet er en gjennomgang av litteraturen om grønne holdninger og forklaringer som tar utgangspunkt i individ- og velgernivået. Kapittelets andre del diskuterer forklaringer med utgangspunkt i partinivået – altså de faktorer på organisasjonsnivå som kan tenkes å påvirke partimedlemmers holdning til miljø. Kapittelets tredje del kobler de teoretiske argumentene opp mot den norske konteksten. Fjerde og siste del av kapittelet presenterer teoretiske forventninger i form av hypoteser som gjennomgangen har lagt grunnlaget for.

2.1 Teoretiske perspektiver: individnivået

Litteraturen om natur- og miljøvern er svært omfattende og vanskelig å redusere til noen få hovedperspektiver. Ulike teoretikere har vektlagt ulike forklaringer på hvorfor miljøsaken vokste frem som en ny politisk sak og hvorfor noen blir mer opptatt av miljø enn andre. I en gjennomgang av mer enn 250 artikler om holdninger til miljøvern oppsummerer Phillip Lowe og Wolfgang Rüdig det slik: «The literature is divided between too much uninformed and heavy handed empiricism on the one hand, and too much grand theorizing on the other» (Lowe & Rüdig, 1986, s. 513). Man kan likevel si at et hovedskille i litteraturen om grønne holdninger går mellom de som tar utgangspunkt i at miljøsakens fremvekst er et resultat av endrede verdiprioriteringer i befolkningen, og de forfatterne som vektlegger forklaringer basert på individers gruppetilhørighet, eller plassering i sosial struktur. Gjennomgangen som følger tar derfor utgangspunkt i dette skillet.

2.1.1 En stille revolusjon?

Frem til de nye sosiale bevegelsenes fremvekst på 1970-tallet var størsteparten av forskningen om partier og velgeratferd inspirert av Lipset og Rokkans studie av det norske partisystemets fremvekst. Hovedpoenget var at partiene var agenter som oversatte og artikulerte gruppeinteresser i samfunnet til politiske motsetninger (Rokkan, 1967, s. 26). Individers gruppetilhørighet var derfor avgjørende i forklaringen av holdninger til politiske saker og partivalg. Da de nye sosiale bevegelsene dukket opp på 1970-tallet ble dette tolket som en indikasjon på at gamle partier ikke evnet å tilpasse seg de nye konfliktlinjene i

samfunnet (Dalton & Wattenberg, 2000, s. 11; Dolezal, 2010, s. 536). Dermed ble de tradisjonelt sterke båndene mellom gruppetilhørighet og partivalg svekket.

Den mest kjente forklaringen på denne svekkelsen og fremveksten av nye politiske spørsmål – som miljø og miljøvern også knyttet til, er Ronald Ingleharts *Stille Revolusjon* (Inglehart, 1977). I sentrum for denne forklaringen står et fokus på verdier; det er verdiendring som har ført til at en økende andel individer er opptatt av nye politiske spørsmål. Ingleharts verdifokus var inspirert av Milton Rokeach, som argumenterte for at verdier er en mellomliggende variabel mellom strukturelle variabler og holdninger og adferd, og at mye av forskningen på holdninger og partivalg ikke tok hensyn til individets særegne verdier (Rokeach, 1973, s. 17–22).

Ifølge Inglehart skyldtes fremveksten av de nye sosiale bevegelsene at overgangen fra industrielle til postindustrielle samfunn førte til at individer endret hvilke verdier de prioriterte; fra å fokusere på økonomisk og fysisk sikkerhet (materialisme), til selvutfoldelse og livskvalitet (postmaterialisme⁵). Denne endringen skyldtes at ulike generasjoner vokste opp under forskjellige økonomiske vilkår, og argumentet baserer seg på to hypoteser (Inglehart & Welzel, 2005, s. 97–98).

Knapphetshypotesen tar utgangspunkt i at de verdier individer legger vekt på reflekterer hvilke sosioøkonomiske betingelser de lever under (Inglehart & Welzel, 2005, s. 97). Individer gir dessuten høyest prioritet til de behov som er størst på et gitt tidspunkt; ved knapphet prioriteres materielle mål, og ved velstand postmaterialistiske mål. Med andre ord vil et individ som opplever økonomisk eller fysisk knapphet prioritere politiske saker som kan bøte opp for denne knappheten, mens et individ som ikke opplever denne knappheten i større grad vil vektlegge ikke-materielle politiske mål, som for eksempel miljøhensyn.

Knapphetshypotesen kobles sammen med *sosialiseringshypotesen*, som tar utgangspunkt i at det avgjørende for å forklare hvilke verdier individer prioriterer er de økonomiske forhold

⁵ Materialistiske og postmaterialistiske verdiorienteringer (MPM) måles ved bruk av Ingleharts kjente verdibatteri. Batteriet består av tre sett bestående av fire påstander knyttet til materialisme eller postmaterialisme hvor respondentene bes om å rangere hva som er viktigst og nest viktigst for dem. Svarene på dette er brukt til å konstruere en MPM-indeks. Inglehart har i flere bidrag demonstrert at de 12 påstandene utgjør en dimensjon (Inglehart, 1977, s. 39–53).

individet er sosialisert inn i. Opprinnelig baserte sosialiseringshypotesen seg på Maslows behovshierarki⁶, men i den reviderte utgaven av argumentet er det prinsippet om *fallende grensenytte* Inglehart tar utgangspunkt i (Inglehart & Welzel, 2005, s. 98)⁷. Kort sagt går dette ut på at økonomiske faktorer spiller en avgjørende rolle ved knapphet, men når knapphet forsvinner er det andre faktorer som i økende grad former samfunnet (Inglehart & Flanagan, 1987, s. 1289).

Inglehart legger stor vekt på at individers verdiprioriteringer er stabile, de endrer seg bare gradvis. Denne stabiliteten gir seg utslag i forskjeller mellom generasjonene når det gjelder hvilke verdier de prioriterer avhengig av hva slags økonomiske forhold de har vokst opp i. Empirisk har Inglehart i en rekke bidrag funnet støtte for at materialistene er i flertall blant de eldre generasjonene og postmaterialistene blant de yngre generasjonene (Inglehart & Welzel, 2005, s. 101–102). Ingleharts argumenter har også viktige implikasjoner for utviklingen over tid; fordi de yngre generasjonene litt etter litt vil erstatte de eldre, vil hele samfunnet gradvis bli mer postmaterialistiske totalt sett.

Verdiendring i retning postmaterialisme har også betydning for politiske institusjoner og politisk deltakelse i moderne samfunn, og er derfor høyst relevant for partimedlemmer. Postmaterialistene vektlegger *selvutfoldelse*, og engasjerer seg politisk på nye måter; «Elite-led forms of participation are dwindling. Mass loyalties to long established hierarchical political parties are weakening. No longer content to be disciplined troops, the public has become increasingly autonomous and elite-challenging» (Inglehart & Welzel, 2005, s. 44). Langt bedre tilgang til utdanning i postindustrielle samfunn fører til at individene har større politiske ferdigheter. Dette gjør dem i stand til å delta i politikk på et høyere nivå, og ikke bare stole på at elitene tar avgjørelsene for dem, og har ført til at «The functional need for partisan cues to guide voting behavior, evaluate political issues, and mobilize political involvement is declining for a growing sector of society» (Dalton, 1984, s. 265).

⁶ Maslows behovshierarki er en sentral del av Abramham Maslows teori om motivasjon, hvor menneskelige behov rangeres i en pyramide etter hvor viktige de er (Teigen, 2016). Nederst i pyramiden er fundamentale behov; kroppslige behov og behov for trygghet, deretter sosiale behov og øverst behovet for selvrealisering. Maslows antakelse er at de mest fundamentale behovene må være tilfredsstillt før de andre blir viktige for mennesker.

⁷ På engelsk: *Diminishing marginal utility of economic determinism*.

2.1.2 Kritikken av Inglehart

Ingleharts argumenter satt i gang en omfattende debatt i litteraturen, og har vært gjenstand for kritikk fra mange hold. Jeg vil i det følgende ta for meg deler av denne kritikken, da spesifikt det som er relevant for studiet av holdninger til miljø og klima.

Et av de mest omstridte aspektene ved Ingleharts teori gjelder hans argument om generasjonsforskjeller. Mange forfattere hevder at det i virkeligheten er snakk om *livssykluseffekter*, altså at man med alderen legger mer vekt på postmaterialistiske verdier. For eksempel kan det å få barn føre til at man blir mer opptatt av andres velferd fremfor sin egen (Meuleman, Davidov, Schmidt, & Billiet, 2013, s. 49). Den kanskje mest kjente kritikken av Inglehart går i hjertet på denne kontroversen. Scott Flanagan hevder at verdiendring foregår langs to separate dimensjoner som Inglehart feilaktig har slått sammen til en (Inglehart & Flanagan, 1987, s. 1303–1319). Materialisme-postmaterialisme består i virkeligheten av, hevder Flanagan, en *materialisme-ikke-materialisme* dimensjon og en *frihet/autoritetsdimensjon*. Flanagan hevder at de virkelige generasjonsbaserte verdiendringene foregår langs frihet – autoritetsdimensjonen, mens materialismedimensjonen er forbundet med livssykluseffekter og den rådende økonomiske situasjonen⁸. Hvis dette stemmer bør vi kunne forvente at samfunnet som helhet ikke blir mer postmaterialistisk over tid, men at forskjellen mellom de yngre og eldre generasjonene er konstant. Ettersom Flanagan knytter miljøspørsmål til frihet-autoritetsdimensjonen, hvor han hevder det er generasjonsforskjeller, vil imidlertid ikke argumentet ha betydning for forskjeller i holdning til miljø (Inglehart & Flanagan, 1987, s. 1304).

Inglehart har også blitt kritisert for at teorien om postmaterialisme ikke tar innover seg at individer i industrielle samfunn i større grad enn før opplever og blir eksponert for miljøproblemer, og at dette, heller enn verdiendring, kan være grunnen til at stadig flere blir opptatt av miljøspørsmål (Lowe & Rüdiger, 1986, s. 518; Nas, 1995, s. 288–289; Rohrschneider, 1988, s. 348–352). I Ingleharts forståelse blir det å være bekymret for miljøet først viktig når økonomiske og fysiske behov er tilfredsstilt. Det å være opptatt av miljøet kan

⁸ Flanagan finner bevis for dimensjonal uavhengighet ved faktoranalyser av data fra Japan (Inglehart & Flanagan, 1987, s. 1312). Andre studier med andre indikatorer har bekreftet Flanagans funn om dimensjonal uavhengighet (Hellevik, 1993, s. 231; Knutsen, 1995, s. 6).

imidlertid være et resultat av den trusselen mot individers fysiske sikkerhet miljøproblemer faktisk utgjør (Knutsen, 1995, s. 5).

Empirisk har det å være opptatt av miljø ofte blitt tolket som den fremste indikatoren på postmaterialisme (Goul Andersen & Bjørklund, 1990, s. 209). Flere forfattere har imidlertid sådd tvil ved om dette stemmer. Nas (Nas, 1995, s. 288–289) finner bare moderat positiv korrelasjon mellom holdning til miljø og postmaterialisme over tid. Ifølge forfatteren kan økende bevissthet omkring miljø også skyldtes at de som går inn under kategorien materialister over tid også ser ut til å ha blitt mer opptatt av miljø. Den samme tvilen om hvorvidt det er postmaterialisme som forklarer holdninger til miljøspørsmål ble også stilt i kjølvannet av resultatene av en internasjonal miljøsurvey fra 1992 (Dunlap & York, 2008, s. 534). Et annet aspekt ved denne kritikken er rettet mot operasjonaliseringen av postmaterialisme, som egentlig ikke dekker miljøspørsmål i særlig grad ⁹.

2.1.3 Strukturperspektivet

Den viktigste innvendingen mot Ingleharts argumenter er likevel at fokuset på verdier mangler en strukturell forankring, altså at teorien om postmaterialisme ikke tar høyde for at det å være opptatt av miljø kan være knyttet til plassering i sosial struktur og gruppetilhørighet;

An individual's position in social structure be seen as a matrix of specific risks and resources. The risks that persons are running, as well as the resources they dispose of to protect themselves from these risks, determine to some extent the end-goals that they are likely to find important (Meuleman mfl., 2013, s. 48).

Strukturperspektivet var ikke fremtredende i de første studiene av grønne velgere – de første systematiske studiene konkluderte i tråd med Inglehart med at de som stemmer på grønne partier er unge, høyt utdannede, hører til den nye middelklassen og er bosatt i urbane strøk (Poguntke, 1987, s. 116–129). Müller Rommel beskriver 15 år senere grønne velgere i

⁹ Miljøspørsmål er ikke inkludert i Ingleharts mest brukte batteri med fire påstander, men i den lengre utgaven av dette. Den eneste indikatoren som kan sies å nærme seg miljøspørsmål er en prioritering av utsagnet: «trying to make our cities and countryside more beautiful» (Inglehart, 1977, s. 399). Ifølge Nas (1995) er dette en indikasjon på at: «to Inglehart, at least in the 1970s, environmental concerns means something different from the concept which "green" tries to capture» (Nas, 1995, s. 289).

samme ordelag, og legger til at gruppetilhørighet ikke har betydning for om man stemmer på grønne partier (Müller-Rommel, 2002, s. 124).

Martin Dolezal (Dolezal, 2010, s. 534–536) argumenterer imidlertid for at det strukturelle perspektivet har betydning, gitt at grønne partier nå har etablert seg som stabile aktører i partisystemer i Europa, og ikke har forsvunnet så snart de tradisjonelle partiene tok innover seg nye politikkspørsmål – slik som mange mente ville skje. Både Dolezal og Kitschelt (Kitschelt, 1990, s. 186) tar med litt ulike utgangspunkt til orde for at individers *arbeidslogikk* har betydning for hvorvidt de utvikler grønne holdninger. Dolezal knytter sitt strukturelle perspektiv til at globalisering og dens økonomiske, sosiale, samfunnsmessige og politiske konsekvenser danner grunnlaget for en ny konfliktlinje langs dimensjonen *integrasjon – demarkasjon*, som skiller taperne og vinnerne av globaliseringen (Kriesi mfl., 2006).

Dolezal skiller mellom tre ulike deler av middelklassen; ledere, tekniske eksperter og sosiokulturelle spesialister (Dolezal, 2010, s. 537). Mens ledere er orientert mot firmaet de jobber i, er tekniske eksperter og sosiokulturelle spesialister orientert mot yrket sitt og klienter som de har kontakt med på en ikke-standardisert måte. Dette fører til at tekniske eksperter, og i særdeleshet sosiokulturelle spesialister er mer opptatt av frihet, og plasserer seg til venstre på den økonomisk høyre-venstre skalaen. Derfor er disse gruppene mer tilbøyelige til å være opptatt av miljø, og stemme på grønne partier (Dolezal, 2010, s. 538).

Dolezal skiller også mellom de som jobber i privat og offentlig sektor, og hevder at siden grønne partier hører til på venstresiden, foretrekker de ofte statlig intervensjon i markedsprosesser. Innenfor denne logikken er det naturlig at de som arbeider i det offentlige deler det samme perspektivet. Noe tilsvarende finner Kitschelt at de som stemmer på grønne partier utdannes eller er sysselsatt innenfor utdanningssektoren, helsesektoren eller kultursektoren (Kitschelt, 1990, s. 186)

2.2 Teoretiske perspektiver: partinivået

Frem til nå har gjennomgangen konsentrert seg om forklaringer på miljøengasjement som tar utgangspunkt i individer og velgere. Det er imidlertid god grunn til å anta at faktorer på

partinivå vil ha betydning for holdning til politiske spørsmål som miljø- og klima. Dette kan skje på flere måter.

For det første er det naturlig å anta at de som blir medlemmer av politiske partier, gjør det fordi de er enige med og engasjert i partiets standpunkt i ulike politiske saker. Dermed kan miljø- og klimaspørsmål, hvis de utgjør viktige saker for partiet, bidra til at individer som er opptatt av disse spørsmålene rekrutteres til det aktuelle partiet. Det er imidlertid lett å tenke seg at årsaksretningen også går motsatt vei. Man melder seg inn i et parti av andre grunner enn partiets standpunkt i miljøsaken, men medlemskapet er en slags lærings- og sosialiseringssprosess som fører til at man blir mer eller mindre opptatt av denne saken over tid. Dermed vi tenke oss at vi har å gjøre med en feedback-mekanisme, eller en årsaks-retning som går begge veier.

Hvilken rolle vi tilskriver partimedlemmene i partiene, og partienes påvirkning på sine medlemmer avhenger av hva vi legger til grunn om partienes organisasjonsstruktur. I partilitteraturen tar ulike antakelser om organisasjonsstruktur form av partimodeller - idealtyper som partiene kan måles opp mot. Disse modellene legger til grunn ulike forståelser av hva som fører til endring i partiene, hva partiene har endret seg til, og partimedlemmenes endrede rolle med dem. Vi skal derfor nå ta en nærmere titt på disse beskrivelsene og hvilke implikasjoner de har for forholdet mellom partiene og deres medlemmer.

På 1950-tallet beskrev Maurice Duverger (1954) to svært ulike partimodeller: *kader-* og *massepartiet*. Kaderpartiet var et eliteparti dominert av notabiliteter, eksperter og finansierer med svake bånd til velgerskaren. Disse hadde som sin viktigste oppgave å sikre gjenvalg av partiet og dets kandidater. I kaderpartiet var det parlamentsgruppen som dominerte partiet (Heidar & Saglie, 2002, s. 44). Medlemmer i kaderpartiet var nærmest fraværende, og i den grad de var medlemmer var det kun for å støtte opp om partiets kandidater og bidra i valgkampen (Duverger, 1964, s. 64; Heidar & Saglie, 2002, s. 47).

Massepartiet derimot, var kaderpartiets rake motsetning. Partitypen hadde sin opprinnelse i brede samfunnsbevegelser utenfor parlamentet, og representerte og mobiliserte en samfunnsgruppe som utgjorde et større felleskap for partiet (Heidar & Saglie, 2002, s. 45). Massepartiets effektivitet førte til at også borgerlige partier begynte å organisere seg på samme måte. I massepartiet var det medlemmene som utgjorde og styrte partiet gjennom

representativt demokrati, med landsmøter og årsmøter. Medlemskontingenten var partiets viktigste inntektskilde. Medlemskapet i massepartier innebar imidlertid også plikter for medlemmene ved at det ble forventet at de deltok i valgkamp og partiarbeidet (Krouwel, 2006, s. 256).

1960-tallets partitype var ifølge Kirchheimer (1966) *catch-all partiet*, også kjent som *folkepartiet*. Samfunnsutviklingen med svekkede klasseskiller gjorde massepartiet mer og mer avleggs, og ifølge Kirchheimer ville folkepartier styrke toppeliten, svekke enkeltmedlemmers rolle og kvitte seg med sin ideologiske bagasje for å styrke sin velgerappell i dette nye samfunnet. Dermed hentet ikke folkepartiet sine medlemmer fra en bestemt sosial gruppe, men fra alle samfunnslag. Partimedlemskap innenfor folkepartiet var derfor ikke lenger uløselig knyttet til medlemmenes identitet. Lederne i folkepartiet er heller ikke først og fremst ansvarlig ovenfor sine medlemmer, men ovenfor velgerne, og eliten har større innflytelse over partiets politikk (Heidar & Saglie, 2002, s. 48). Medlemmer i folkepartiet har fortsatt visse rettigheter, men ingen plikter utover å betale kontingent, og mye av partiarbeidet er overlatt til profesjonell arbeidskraft.

Mer nylig har Katz og Mair (1995) beskrevet moderne partier som *kartellpartier*, produktet av at partier i økende grad er avhengig av statlig finansiering gjennom statsstøtten. I kartellpartiet er nesten alt partiarbeidet overlatt til profesjonelle aktører, og både medlemmer og ikke-medlemmer har rettigheter i partiene. Grensene mellom medlemmer og velgere er flytende (Katz & Mair, 1995, s. 20–21). I de tilfellene hvor beslutninger er forbeholdt partimedlemmer deltar de direkte gjennom uravstemninger (Heidar & Saglie, 2002, s. 49).

Felles for disse partimodellene er deres forståelse av hva som fører til partiendring. Utgangspunktet er at den demokratiske konteksten er en standardisert setting hvor alle partier konkurrerer om makt og stemmer. Ytre drivkrefter på systemnivå driver partiene mot en likere organisering (Heidar & Saglie, 2003, s. 221). Dersom vi også betrakter nye saksspørsmål og økt fokus på miljø og klima som en ytre faktor, kan vi altså forvente oss at alle partier vil tilpasse seg at denne saken nå er viktigere for velgerne enn tidligere ved å inkorporere miljøsaken i sin politikk.

En alternativ tilnærming til partiendring finner man i Panebiancos (1988) institusjonelle og historiske fokus. Panebianco fremhever i større grad partienes indre vilje og opprinnelse i

beskrivelsen av partier. I dette perspektivet er nøkkelen til å beskrive dagens partier deres opphav og deres indre dominerende koalisjoner. Over tid vil altså partiene endres, men ikke bli likere hverandre, fordi partienes utgangspunkt er bestemmende for hvordan de endrer seg, såkalt stivhengighet (Allern, 2014, s. 89).

Vi står imidlertid fortsatt igjen med spørsmålet om hvilken betydning en endret partistruktur har for forholdet mellom partiene som organisasjoner og partimedlemmenes holdninger. Med andre ord: hva betyr partienes endrede rammebetingelser for sammenhengen mellom partimedlemskap og holdning til politiske saker? I gjennomgangen til nå skiller Duvergers *masseparti* seg ut som idealet for grasrotmobilisering og medlemsinnflytelse. I en partitype hvor medlemmene rekrutteres fra en bestemt sosial gruppe og har en avgjørende rolle i å styre partiet gjennom landsmøter, er det naturlig å tenke seg at det ligger et større press mot homogenisering av medlemmenes meninger og holdninger. De øvrige partimodellene har derimot til felles at de beskriver organisasjoner som i mindre grad er medlemsstyrte, og hvor forholdet mellom medlemmer og velgere hvikes mer og mer ut. I denne forståelsen kan vi altså tenke oss at det å være medlem av et politisk parti har mindre betydning for partimedlemmenes holdninger, både fordi partimedlemmene er mer selvstendige, i mindre grad er med å styre partiet og deltar mindre i partiaktiviteter.

Heidar og Saglie (Heidar & Saglie, 2002, s. 49–52) har imidlertid foreslått en femte partimodell som de mener er mer dekkende for den norske partifloraen: *nettverkspartiet*. Modellen bygger på Ruud Koles (Koole, 1994) moderne kaderparti. Denne partitypen blander elementer fra alle de foregående partitypene. Nettverkspartiet er basert på en profesjonalisert ledergruppe som fremdeles opererer innenfor rammen av et organisert medlemsparti (Heidar & Saglie, 2002, s. 50). Nettverkspartiet har lavere medlemstall og en sterkere orientering mot velgeroppslutning enn massepartiet, men medlemmene har fortsatt innflytelse gjennom mer uformelle kanaler. Litt forenklet kan vi altså konkludere med at det å være medlem av et politisk parti fortsatt har betydning for hva partimedlemmene mener, men i mindre grad enn i massepartiets glansdager.

Diskusjonen til nå har altså slått fast at det å være medlem av et politisk parti ifølge de nyere beskrivelsene av partier sannsynligvis vil ha mindre betydning for hva partimedlemmene mener om politiske saker enn tidligere, men at det fortsatt har betydning. I gjennomgangen som følger vil jeg gå nærmere inn på tre ulike faktorer på partinivå som jeg antar har

betydning for partimedlemmenes holdninger til miljø: motivasjon, rekruttering og partisosialisering.

2.2.1 Motivasjon, rekruttering og partisosialisering

Hvilke motiver har individer for å bli medlem i politiske partier, og hvilken betydning har det for deres holdninger til politiske spørsmål?

James Q. Wilson (James Q. Wilson, 1973) klassifiserer motiver for politisk organisering i fire kategorier; *materielle*, *spesifikt solidariske*, *kollektivt solidariske* og *målorienterte* årsaker til medlemskap. *Materielle* årsaker er håndfaste goder som man får ved å bli medlem i en organisasjon. *Spesifikt solidariske* årsaker derimot er statusgoder, og *kollektivt solidariske* årsaker er goder uten økonomisk verdi som er tilgjengelige for alle partimedlemmer, for eksempel det å tilhøre et fellesskap (Heidar & Saglie, 2002, s. 157). *Målorienterte* årsaker har å gjøre med et ønske om eller tilfredsstillelsen ved å bidra til en god sak.

Diskusjonen ovenfor om partiendring peker i retning av en *avideologisering* av partiene. I avideologisering ligger det at partienes ideologi har blitt mindre viktig for partikonkurransen, mens lederegenskaper og effektivitet har blitt viktigere. Ifølge Alan Ware (Ware, 1992) vil en større del av medlemsmassen bli målorienterte når kollektivt solidariske motiver blir mindre viktige. Altså kan vi forvente at flere og flere partimedlemmer har politiske motiver for å bli medlem av et parti. Dersom dette stemmer kan vi slå fast at politiske saker har en rekrutteringsfunksjon for partiene. Individer som er veldig opptatt av spørsmål om miljø rekrutteres til partier som markerer seg i denne saken, avhengig av hvordan og hvor sterkt miljøsakene veies opp mot andre problemstillinger det aktuelle individet er opptatt av.

Som nevnt innledningsvis er det også lett å tenke seg at årsakssetningen går motsatt vei. Man velger å bli medlem av et politisk parti av andre grunner enn hva partiet mener om miljø, men medlemskapet utgjør en lærings- og sosialiseringssprosess som fører til at man blir mer eller mindre opptatt av denne saken over tid. Panebianco (1988) legger til grunn en slik forståelse av partier. I dette perspektivet er partier bærere av normer og verdier som vil påvirke aktører som er en del av partiet. Altså foregår det en sosialiseringssprosess internt i partiene som aktørene, her partimedlemmene, påvirkes av. Dermed er det rimelig å anta at varigheten på medlemskapet vil få ulikt utslag for holdninger til politiske spørsmål i ulike politiske partier;

de som har vært med lenger i partiet vil i større grad slutte opp om partiets kjerneverdier enn de som nylig har blitt medlem.

2.2.2 Hierarkisk plassering i partiorganisasjonen

En annen variabel på partinivå som har betydning for holdninger, er medlemmenes plassering i partiorganisasjonen. Den mest kjente beskrivelsen er Mays (1973) teori om kurvlineære forskjeller. May skiller mellom tre nivåer i partiorganisasjonen: toppledere, aktivister og passive medlemmer. Mays sentrale argument er at de passive medlemmene og topplederene vil være mer enige med hverandre enn de mer ideologisk ekstreme aktivistene på mellomnivået. Forskjellen mellom holdninger i de ulike strataene antar altså en kurvlineær form (May, 1973, s. 134–149). Forskjellene tilskrives at de ulike aktørene har ulike insentiver til å bli involvert i, og fortsette å delta i partipolitikk; siden toppledere ofte er folkevalgte er de også avhengig av velgernes støtte for gjenvalg, og vil i større grad tilpasse seg velgernes meninger enn de mer frigjorte aktivistene. Aktivistene motiveres av ideologi og et ønske om å endre partiet.

Det er imidlertid viktig å være klar over at Mays argument har blitt sterkt kritisert på flere punkter¹⁰, og har fått liten støtte i empiriske studier. Kitschelt (Kitschelt, 1989a, s. 402–406) kritiserer May for å i for liten grad ha spesifisert den avhengige variabelen radikalisme, og at kurvlineære forskjeller bare vil finnes i noen spesifikke tilfeller. Dette vil jeg komme tilbake til i avsnittet om partinivået i den norske konteksten.

2.3 Miljøvern og klima som politiske stridsspørsmål i

Norge

Gjennomgangen har til nå konsentrert seg om teoretiske argumenter på individnivå og partinivå som forsøker å forklare forskjeller i holdning til miljø på tvers av kontekst. Det lar seg imidlertid vanskelig gjøre å beskrive hvordan noe har endret seg uten en forståelse for konteksten denne endringen har skjedd i. Gjennomgangen som følger tar derfor for seg de teoretiske argumentene som hittil er presentert i den norske konteksten. Innledningsvis presenterer jeg norske partiers miljøprofiler og hvordan dette har utviklet seg, før jeg

¹⁰ Se blant annet (Kitschelt, 1989a; Norris, 1995; Seyd & Whiteley, 1992)

diskuterer både individuelle og mer partispesifikke forklaringer på ulike holdninger til miljø i den norske konteksten.

2.3.1 Norske partiers miljøprofiler i utvikling

For å forstå partimedlemmene kreves en forståelse av hvordan partiene forholder seg til miljøsakene. Denne gjennomgangen forsøker derfor å oppsummere norske partiers miljøprofiler og hvordan dette har utviklet seg.

Innledningsvis pekte jeg ut Mardøla-aksjonene som det virkelige gjennombruddet for miljøbevegelsen i Norge. Derfor er det ikke overaskende at Bjørklund og Hellevik utpeker året 1973, kort tid etter Mardøla-aksjonene, som det året hvor natur og miljøvern for alvor får innpass i partiprogrammene til de norske partiene (Hellevik & Bjørklund, 1988, s. 419). Både Bjørklund og Hellevik (1988) og Aardal (1993) har studert miljøsakens betydning i norske partiprogrammer i henholdsvis periodene 1961-1985 og 1977-1985, og deres konklusjoner sammenfaller i stor grad. For det første enes de om at samtlige partier over tid har viet større plass til miljøhensyn i sine partiprogrammer.

Når det gjelder partienes ideologiske begrunnelse for å ta vare på miljøet er også konklusjonene like. I alle partier vant den økologiske begrunnelsen for miljøvern innpass i de tidsperiodene de studerte. Samtidig er det helt klart forskjeller mellom partiene; «partiene integrerer i stor grad energi- og miljøpolitikken med andre stridsspørsmål og interessegrupper som de fra før av har et nært forhold til» (Aardal, 1993, s. 165). Kristelig folkeparti tar for eksempel på seg forvalteransvaret, mens SF i sine tidlige år begrunner miljøvern med en kritikk av kapitalismen.

Både Aardal og Bjørklund og Hellevik peker også på at Venstre helt klart skiller seg ut som det aller grønneste partiet, med SV/SF på en god andreplass. Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og KrF er i en slags mellomposisjon når det gjelder vektleggingen av miljø, mens Fremskrittspartiet skiller seg ut som det partiet som i minst grad er opptatt av miljø.

I nyere tid har Tjernshaugen, Aardal og Gullberg analysert både miljø og klimasakens plass i norske partiprogrammer i perioden 2009 til 2013. I likhet med de foregående analysene peker også de på at også klimapolitikken tilpasses den eksisterende politikken; partienes relative

posisjoner sammenfaller i stor grad med deres plassering langs den tradisjonelle vekst-vern skillelinjen (Tjernshaugen mfl., 2011, s. 343). Alle partier unntatt Fremskrittspartiet enes dessuten om at klimaendringene er menneskeskapte og anerkjenner norske klimaforpliktelser i henhold til Kyotoprotokollen i FNs klimakonvensjon (Tjernshaugen mfl., 2011). Bruken av ordet klima i partiprogrammene har dessuten økt markant i perioden 2009 til 2013.

2.3.2 Gammel eller ny politikk?

Som jeg tidligere har vært inne på, var utgangspunktet for forståelsen av de norske partiene lenge Stein Rokkans og Henry Valens konfliktlinjemodell (Rokkan, 1967; Rokkan & Valen, 1974). Konfliktlinjemodellen beskriver både partisystemets dannelse og partiens velgermobilisering langs ulike saker. Modellen er beskrivende for norsk politikk også i dag, men har selvsagt mistet noe av sin forklaringskraft siden 1900-tallet. Miljø og klima inngår heller ikke i de seks konfliktlinjer Rokkan og Valen utpeker. Flere forfattere har testet teorien om den stille revolusjon, og betydningen av «gammel» kontra «ny» politikk for norske velgere. Det er ingen tvil om at postmaterialistiske verdier er på fremmarsj også i Norge, selv om konflikter knyttet til strukturelle variabler fortsatt har betydning (Knutsen, 1979, 1982, 1995).

Når det gjelder holdninger til natur og miljøvern mer spesifikt, finner Aardal ingen entydig støtte til verken Inglehart eller Flanagans argumenter i Norge i tidsrommet 1970-1999 (Aardal, 1993, s. 227–269) Oppvekstmiljø, målt ved fars yrke, har for eksempel liten betydning for holdning til energi- og miljøvern, noe som svekker sosialiseringshypotesen. Analysen av fødselskohorter finner både generasjonseffekter og periodiske effekter, selv om det er en forskjell mellom før- og etterkrigsgenerasjonene i at etterkrigsgenerasjonene er mer positive til miljøvern (Aardal, 1993, s. 264–269).

I forklaringen av svekkede skillelinjer i norsk politikk har ulike forfattere pekt på nyere motsetninger. I Norge har Oddbjørn Knutsen vært den fremste representanten for argumentet om at sektor- og kjønnsforskjeller utgjør en ny skillelinje. Oppsummert er argumentet at ansatte i offentlig og privat sektor har ulike økonomiske interesser og erfaringer knyttet til utdanningsbakgrunn og yrkesbakgrunn som gjør at de stemmer ulikt (Knutsen, 2001, s. 313). Mens ansatte i offentlig sektor har klare interesser i store offentlige budsjetter, en velutviklet velferdsstat og restriksjoner i markedet, har ansatte i privat sektor sine interesser i markedet.

Skillelinjen følger høyre-venstre dimensjonen; ansatte i privat sektor tenderer til å stemme på parter til høyre, mens ansatte i offentlig sektor stemmer på venstresosialistiske og grønne partier (Knutsen, 2001, s. 318). Knutsen finner også at kvinner i større grad enn menn stemmer på venstresosialistiske og grønne partier, men at effekten av kjønn er redusert når det kontrolleres for sektor, slik at mange av forskjellene mellom kjønnene kan tilskrives at kvinner oftere enn menn arbeider i offentlig sektor (Knutsen, 2001, s. 344–345).

2.3.3 Partinivået i den norske konteksten

Rekruttering

Også for norske partimedlemmer ser det ut til at politiske begrunnelser for medlemskap blir stadig viktigere, på bekostning av faktorer knyttet til sosialt miljø. Undersøkelser av norske partimedlemmer fra 1991 og 2002 viser at mer enn halvparten av partimedlemmene oppgir politiske saker og ideologiske oppfatninger som årsak til at de ble medlem av partiet, og at disse begrunnelsene har blitt viktigere over (Heidar & Saglie, 2002, s. 158). Dermed kan vi anta at miljøsakene som politisk spørsmål har betydning for rekrutteringen også for de norske partiene og at de individene som er opptatt av miljøspørsmål rekrutteres til partier hvor miljø utgjør en viktig sak.

Er aktivistene mer ekstreme?

Narud og Skare (Narud & Skare, 1999, s. 45–61) tester Mays lov om kurvlinearitet med Kitschelts utvidelser for det norske partisystemet, men finner liten støtte for argumentet; aktivister er ikke mer ekstreme, i de fleste tilfeller er det toppledere som er det. Kitschelts viktigste utvidelse av teorien dreier seg om *saksviktighet*. Utgangspunktet er at Mays lov vil gjelde i større grad desto viktigere den aktuelle saken er for partiet. Dermed kan vi anta at aktivistene er mer ekstreme enn topplederne i de partier hvor miljøsakene er viktig for partiet. Heglums (Heglum, 2015, s. 98) studie av utviklingen i MDGs medlemsorganisasjon fra 2002-2014 gir noen indikasjoner på at denne beskrivelsen kan være riktig. Med MDGs store medlemsvekst har topplederne gått fra å være de mest radikale i 2002 til å bli de mest pragmatiske i 2014. Altså er aktivistene mer ekstreme, i betydningen opptatt av miljøspørsmål, i de partiene hvor miljø utgjør en viktig sak.

2.4 Oppsummering og hypoteser

Hvilke forventninger kan vi legge til grunn ut fra de teoretiske argumentene som er presentert til nå? Denne delen av kapitlet presenterer de hypotesene som litteraturgjennomgangen har lagt grunnlaget for, men kun de som lar seg teste med det datamaterialet jeg har til rådighet. Hypotesene er utgangspunktet for analysene i det påfølgende analysekapittelet, og er strukturert i tråd med de fire spørsmålene som danner utgangspunkt for denne studien – hypoteser om i hvilken grad norske partimedlemmer er opptatt av miljø, og hvordan dette har utviklet seg over tid og hypoteser om hva som kan forklare forskjeller i holdning til miljø blant norske partimedlemmer.

2.4.1 Om utviklingen over tid og i hvilken grad partimedlemmene er opptatt av spørsmål om miljø

Dette kapittelet har vist at klimahensyn har fått en større plass hos partiene over tid, samtidig som spørsmål knyttet til miljø og klima har spilt en større rolle i det offentlige ordskiftet. Jeg har derfor formulert følgende hypotese om utviklingen over tid for norske partimedlemmer og partienes vektlegging av disse temaene i sine partiprogrammer:

H1: Klima og miljø har blitt viktigere både i partienes programmer og i partimedlemmenes bevissthet fra 1990 til i dag.

Hypotesen har to implikasjoner. For at denne hypotesen skal bekreftes må jeg finne at:

- i) partienes relative omtale av saker knyttet til klima, miljø og naturvern i partiprogrammene har økt i tidsrommet 1991-2016.
- ii) En større andel av partimedlemmene i alle partier er opptatt av disse naturvern, miljø og klima.

2.4.2 Om hva som kan forklare forskjeller i holdning til miljø

Med utgangspunkt i gjennomgangen i dette kapittelet kan vi anta at det å være opptatt av miljø og klima har å gjøre med verdiendring som et resultat av endrede økonomiske betingelser, eller strukturelle forklaringer knyttet til individers plassering i den sosiale strukturen. Ifølge Inglehart vil individer som har vokst opp under økonomisk og fysisk knapphet prioritere materialistiske spørsmål, mens individer som ikke har følt slik usikkerhet i større grad vil prioritere ikke-materielle politiske mål, som for eksempel miljøhensyn. Med

utgangspunkt i Ingleharts verditese har jeg derfor formulert følgende hypotese om generasjonsforskjeller:

H2: I samtlige partier er etterkrigsgenerasjonen av partimedlemmer mer opptatt av å ta vare på miljøet enn førkrigsgenerasjonen.

Implikasjonen av denne hypotesen er at det er forskjeller mellom de født før og etter 1945 i hvor opptatt de er av miljø. Ettersom de yngre generasjonene gradvis erstatter de eldre, bør jeg også finne at forskjellene mellom generasjonene har blitt mindre over tid.

Dette kapitlet har også redegjort for kritikken mot Inglehart, nemlig at det er gruppetilhørighet som fører til forskjeller i holdninger til miljø. Tidligere studier har funnet at utdanning, kjønn og sektor har hatt betydning for holdning til miljø. Da bør vi forvente å finne at:

H3: Kvinner, ansatte i offentlig sektor og de med høy utdanning er mer opptatt av å ta vare på miljøet enn menn, ansatte i privat sektor og de med lav utdanning.

Disse hypotesene tar for seg årsaker på individnivå. Nå til variabler på partinivå. I dette kapitlet så vi samfunnsendringer har ført til at partiene har endret seg, og at denne endringen har ført til at skillet mellom partimedlemmer og vanlige velgere har blitt mer flytende. Samtidig argumenterte jeg for at partiene fortsatt er medlemsorganisasjoner hvor medlemmene har innflytelse gjennom uformelle kanaler. Derfor vil det å være medlem av et politisk parti fortsatt kunne ha betydning for hva partimedlemmene mener om politiske saker. Gjennomgangen pekte ut to faktorer av betydning: partimedlemmenes plassering i partiorganisasjonen og partimedlemskapets varighet.

Diskusjonen om medlemmers plassering i partiorganisasjonen la grunnlag for å tro at hvor viktig saken er for det aktuelle partiet vil ha betydning for hvorvidt det er topplederne eller aktivistene på mellomnivået som er mest opptatt av miljøspørsmål. Med radikal i denne sammenhengen menes det å være opptatt av å ta vare på miljøet. Med utgangspunkt i dette resonnementet har jeg formulert følgende hypotese:

H4: Aktivistene på mellomnivået i partiorganisasjonen er mer opptatt av miljø og klima i Venstre, SV og MDG, mens det i de øvrige partiene er topplederne som er mest opptatt av saken.

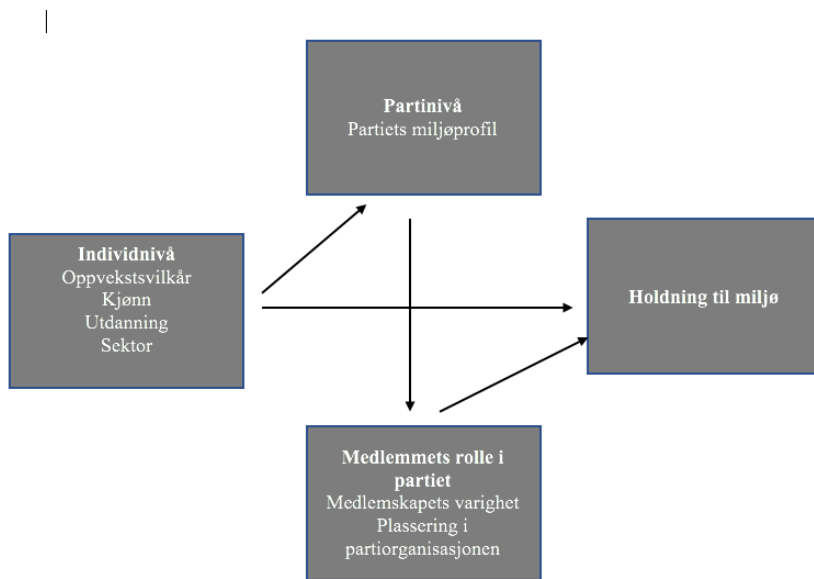
I Panebiancos forståelse av partier som bærere av normer og verdier ble det klart at partimedlemmene over tid vil sosialiseres inn i partiets standpunkt i ulike saker, og derfor at partimedlemskapets varighet har betydning for deres holdninger. Dermed legger jeg følgende hypotese til grunn:

H5: Desto lenger man har vært med i partiet, desto mer slutter man opp om partiets samlede holdning til miljø og klima.

Altså forventer jeg at de som har vært medlem av et parti i lang tid vil være mer på linje med partiet som helhet enn de som nylig har kommet til. Dette innebærer altså at effekten av partisosialisering på holdning til miljø er betinget av hvilket parti man tilhører. Samtidig kan effekten også være ulik for ulike individer, alt ettersom hva slags utgangspunkt de har. Gjennomgangen av partienes miljøprofiler gir likevel grunnlag for å tro at individer som ikke er opptatt av å ta vare på miljø og klima vil melde seg inn i SV, eller at noen som er veldig opptatt av disse spørsmålene ønsker et medlemskap i FrP. Vi kan derfor legge til grunn at de som har vært med lenge i SV og Venstre vil være mer opptatt av å ta vare på miljøet enn de som har vært med i kort tid. I MDGs tilfelle er det vanskelig å etablere noen forventning, ettersom en forutsetning for å være medlem er at man er opptatt av å ta vare på miljøet. For Høyre og Fremskrittspartiet derimot, kan vi legge til grunn at desto lenger man har vært medlem, desto mindre opptatt er man av miljø og klima.

Figur 2.1 oppsummerer relasjonen mellom egenskaper ved individet og egenskaper ved partiet som er gjennomgått her. I neste kapittel vil jeg ta for meg hvordan jeg går frem for å analysere disse spørsmålene.

Figur 2.1 relasjonen mellom egenskaper ved individet og egenskaper ved partiet for holdning til miljø

3 Metode og forskningsdesign

Formålet med dette kapittelet er å presentere datamaterialet og metoden som anvendes for å analysere oppgavens forskningsspørsmål og hypoteser i kapittel 4 og 5. Analysene har til hensikt å belyse to ulike dimensjoner ved partier og partimedlemmers holdning til miljø og klimaspørsmål. For det første ønsker jeg å *kartlegge* hva norske partimedlemmer mener om miljø og klima, i hvilken grad de er opptatt av disse spørsmålene og omtalen av disse spørsmålene i partiprogrammene over tid. For det andre ønsker jeg å se nærmere på *ulike forklaringer* på hvorfor noen partimedlemmer er mer opptatt av miljø enn andre.

I første del av kapittelet presenterer jeg datamaterialet som ligger til grunn for de empiriske analysene, før jeg redegjør for hvordan jeg går frem for å analysere forskningsspørsmålene. Deretter presenterer jeg avhengige og uavhengige variabler og hvordan disse er operasjonalisert. I siste del av kapittelet drøfter jeg spørsmålet om dataenes validitet og reliabilitet.

3.1 Datamateriale

I denne studien benyttes to ulike datakilder. Hoveddelen av analysene baserer seg på surveyundersøkelser av norske partimedlemmer samlet inn i 1991, 2000, 2009 og 2016, heretter omtalt som partimedlemsundersøkelsene. I tillegg benytter jeg meg av data om partienes programmer for hvert valgår i perioden 1989 til 2009 fra Manifesto-prosjektet.

3.1.1 Partimedlemsundersøkelsene

Medlemsundersøkelsene av norske partimedlemmer er selvstendige surveyundersøkelser gjennomført på ulike tidspunkter. Undersøkelsen fra 1991 ble ledet av Knut Heidar ved Universitetet i Oslo som en del av et større prosjekt om organisasjonsutviklingen i norske politiske partier (Heidar & Saglie, 1991, s. 2). Knut Heidar og Jo Saglie ledet medlemsundersøkelsen fra 2000 som var tilknyttet Makt- og demokratiutredningen (Saglie, 2002, s. 2). Undersøkelsen fra 2009 inngikk som en del av det større forskningsprosjektet ”Political Parties and Democracy: Decline or Change?” under ledelse av Hanne Marthe Narud (Allern, Heidar, & Karlsen, 2016). Partimedlemsundersøkelsen i 2016 er forankret ved Institutt for statsvitenskap og ledet av Knut Heidar og Anders Ravik Jupskås, men ble gjennomført i samarbeid med et større europeisk prosjekt om partimedlemmer – Members

and Activists of Political Parties (MAPP) ved l'Université libre de Bruxelles (Heidar, Jupskås, & Kvernenes, 2017). Både utformingen av spørreskjemaene og selve datainnsamlingen er gjennomført i samråd med prosjektledelsen i de respektive undersøkelsene.

I alle undersøkelsene er utvalget trukket gjennom enkelt tilfeldig utvelging, men utvalgsstørrelsen varierer noe. Utvalget i 1991 og 2000 baserer seg på et tilfeldig utvalg på 400 partimedlemmer fra hvert av de nasjonale partiene som da hadde vært representert på Stortinget i mer enn en periode; Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Høyre, Venstre, Senterpartiet, Kristelig Folkeparti og Sosialistisk Venstreparti, mens det i 2009 og 2016 er trukket 1000 partimedlemmer fra hvert av partiene (A. Jupskås, 2010, s. 3)¹¹. Undersøkelsen fra 2016 inkluderer dessuten Miljøpartiet De Grønne, som har hatt ett mandat på Stortinget siden valget i 2013 (Heidar mfl., 2017). De tre første surveyene er sendt ut per post, mens 2016-undersøkelsen er sendt ut via epost.

3.1.2 Manifestoprojektet

Data om partienes partiprogrammer er hentet fra Manifestoprojektet, et internasjonalt forskningsprogram som gjennom innholdsanalyse har kodet partiprogrammer fra mer enn 1000 partier fra 1945 til i dag i mer enn 50 land («Manifesto Project Database», udatert). Kodingen foregår ved at ekspertkodere har plassert hver eneste kvasisetning i partienes programmer i en av totalt 56 innholdskategorier (Werner, Lacewell, & Volkens, 2015, s. 6–7). Utvalget for analysen av partiprogrammene er de samme som i partimedlemsundersøkelsen, bortsett fra at MDG er utelukket fordi det ikke finnes data på dem i Manifesto-databasen. Jeg har data fra hvert valgår siden 1989, altså årene 1989, 1993, 2001, 2005 og 2009.

Når det gjelder omtalen av klima og miljø i partiprogrammene finnes det to relevante indikatorer fra Manifesto-datasettet. Begge indikatorene er uttrykt som prosentandelen av setninger som omhandler det aktuelle temaet relativt til alle de andre setningene i

¹¹ I undersøkelsene fra 1991 og 2000 er det imidlertid trukket ca 500 partimedlemmer totalt sett fra hvert parti, hvor de 100 siste ble brukt som suppleringsutvalg i de tilfeller der hvor respondenter fra det opprinnelige utvalget viste seg å ikke tilhøre universet eller ved frafall (Heidar & Saglie, 1991, s. 8; Saglie, 2002, s. 2). I Undersøkelsen fra 2009 er det trukket et utvalg på 1200 partimedlemmer fra hvert parti med den samme begrunnelsen, men de resterende 200 ble ikke brukt som suppleringsutvalg likevel (A. Jupskås, 2010, s. 4)

partiprogrammet (Volkens mfl., 2016, s. 8). Variabelen *beskyttelse av miljøet* (Environmental Protection) inkluderer alle setninger i partiprogrammene som tar sikte på å beskytte miljøet, hindre klimaforandring, bevare naturressurser og dyrevelferd (Volkens mfl., 2016, s. 16). Variabelen omfatter altså både naturvern og klimadimensjonene i partiprogrammene.

Variabelen *Anti-vekst* (*Anti-Growth*) omfatter alle setninger som avviser ideen om at all vekst er bra, setninger som indikerer motstand mot økonomisk vekst som har skadelige konsekvenser for miljøet eller samfunnet og setninger som uttrykker et ønske om bærekraftig utvikling (Volkens mfl., 2016, s. 17).

3.2 Analysemetoder

Ettersom denne studien omfatter to ulike problemstillinger er det nødvendig å redegjøre for hvordan jeg konkret går frem for å analysere disse. Det første analysekapittelet (Kap.4) er en deskriptiv kartlegging av partimedlemmenes holdning til miljø og omtalen av miljø og klima i partiprogrammene over tid. I dette kapittelet ser jeg på hvordan partimedlemmene i de ulike partiene fordeler seg på enkeltspørsmål om naturvern, miljø og klima fra partimedlemsundersøkelsene over tid. I tillegg analyserer jeg omtalen av spørsmål knyttet til miljø, klima og naturvern i partiprogrammene for alle valgår i perioden 1989-2009.

I kapittel 5 forsøker jeg å teste ulike forklaringer på hvorfor noen partimedlemmer er mer opptatt av miljø enn andre. I denne analysen er avhengig variabel *holdning til miljø* operasjonalisert som en additiv indeks bestående av flere ulike indikatorer og tilnærmet intervallskalert. Dermed er OLS-regresjon en egnet metode (Christophersen, 2013, s. 80). Ettersom partimedlemsundersøkelsene er separate tverrsnittsundersøkelser foretatt på ulike tidspunkter vil jeg gjennomføre separate men identiske analyser for hvert tidspunkt: 1991, 2001, 2009 og 2016. Nærmere bestemt benytter jeg meg av multippel regresjonsanalyse med klyngekorrigerte standardfeil. I tillegg gjennomfører jeg en mer eksplorerende analyse av sammenhengen mellom medlemskapets varighet og holdning til miljø for partiene hver for seg. I kapittel 5 vil jeg redegjøre mer utførlig både for forskningsdesignet og gjennomføringen av denne analysen.

3.3 Operasjonaliseringer

I gjennomgangen som følger vil jeg presentere og diskutere operasjonaliseringene av variablene som inngår i regresjonsanalysen i kapittel 5. I appendiks finnes oversikt over spørsmålsformuleringene som er brukt i partimedlemsundersøkelsene for de uavhengige variablene og deskriptiv statistikk for alle variabler. For partimedlemsundersøkelsen er kategorien ”vet ikke” og ”ubesvart” gjennomgående kodet som *missing*.

3.3.1 Avhengig variabel: holdning til miljø

Å ta hensyn til miljø og klima har mange og store konsekvenser som berører de aller fleste delene av samfunnet vårt. Dermed er det å måle holdning til miljø en svært utfordrende oppgave. Det gjøres heller ikke noe lettere av at både definisjonen av hva en holdning er og den beste måten å empirisk måle holdninger på er svært omdiskutert¹². Ettersom holdninger er latente egenskaper ved et individ, kan de ikke observeres direkte – i beste fall avledes av et sett empiriske indikatorer (Aardal, 1993, s. 172). Holdninger er også nært knyttet til verdier, men de to skilles vanligvis fra hverandre ved at verdier betraktes som mer varige overbevisninger om at en måte å handle på er fordelaktig fremfor enn annen, mens holdninger er mer konkrete og fokusert på et objekt eller en situasjon (Rokeach, 1973, s. 17–22). Utgangspunktet her er en forståelse av holdninger som en ”beredskap for handling”, altså et uttrykt ønske om at man må handle slik eller sånn, ikke nødvendigvis at individene handler i tråd med denne overbevisningen (Gordon Willard, Allport, 1935, s. 810).

I partimedlemsundersøkelsene er det brukt to ulike formater for å måle holdninger. I undersøkelsene fra 1991, 2000 og 2009 er spørsmålene konstruert som påstander, hvor partimedlemmene skal ta stilling til hvor enig eller uenig de er på en fempunkts skala fra (1) Helt enig til (5) Helt uenig. Dette er en såkalt Likert-skala, en mye brukt metode som har vist seg å ha høy intern reliabilitet (Stuart. Oskamp & Schultz, 2005, s. 235). I partimedlemsundersøkelsen fra 2016 har man i tillegg brukt et format hvor respondentene bes om å plassere seg på en skala fra 0 til 10. Spørsmålene som er relevante for å måle holdning til miljø fra de ulike undersøkelsene er presentert i tabellen nedenfor.

¹² Se (Stuart. Oskamp & Schultz, 2005, s. 3–18) for en inngående diskusjon av ulike måter å forstå begrepet holdning på.

Tabell 3.1: Indikatorer fra partimedlemsundersøkelsene

1991	<ul style="list-style-type: none"> • «Vi bør satse på et samfunn med høy økonomisk vekst og høy produktivitet» • «Vi bør satse mer på renseanlegg for utslipp fra private husholdninger, industri og jordbruk, selv om dette fører til økte skatter og avgifter»
2000	<ul style="list-style-type: none"> • «Vi bør satse på et samfunn med høy økonomisk vekst og høy produktivitet» • «Vi bør bygge ut gasskraftverk i Norge basert på dagens teknologi» • «Vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere personlig forbruk for den enkelte».
2009	<ul style="list-style-type: none"> • «Vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere personlig forbruk for den enkelte». • «Vi bør bygge gasskraftverk, selv om CO₂-rensing ikke skulle være mulig med dagens teknologi» • «For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industri-utbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene»
2016	<ul style="list-style-type: none"> • «Sterkere tiltak bør innføres for å beskytte miljøet» • «Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10, der 0 betyr at miljøvernet ikke bør føres så langt at det går utover vår levestandard, og 10 uttrykker et ønske om at vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere levestandard for oss alle, inkludert deg selv?» • «Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10, der 0 betyr at klimaendringer ikke er noe problem, og 10 betyr at klimaendringer er et svært stort problem?»

Fordi det å måle holdninger er utfordrende og fordi naturvern, miljø og klima er flerdimensjonale begreper, bør operasjonaliseringen fange opp flest mulige aspekter ved det teoretiske begrepet. I analysen i kapittel 5 er derfor holdning til miljø slått sammen til en additiv indeks på bakgrunn av faktoranalyse, som jeg vil komme tilbake til senere i dette kapitlet. 2016-undersøkelsen utgjør imidlertid et unntak da avhengig variabel i denne analysen kun består av spørsmålet om miljøvern hvor respondenten skal plassere seg på en skala fra 0 til 10. Dette har to årsaker. For det første ble indeksen bestående av alle indikatorene fra 2016-undersøkelsen såpass skjevfordelt at det var ugunstig å bruke den i en OLS-regresjon (-0,98). For det andre har ingen av de øvrige partimedlemsundersøkelsene noen spørsmål som direkte berører klima. Spørsmålet om klimaforandringer er derfor ekskludert for i størst mulig grad å måle det samme i avhengig variabel. Analyser fra 2009

tyder dessuten på at spørsmål om vekst-vern og klimaspørsmål til en viss grad utgjør to separate holdningsdimensjoner (Tjernshaugen mfl., 2011, s. 349–354).

Dette berører et veldig viktig aspekt ved operasjonaliseringen. Indikatorene for å måle holdninger til miljø er ikke identiske på tvers av undersøkelsene. De påstandene som går igjen i surveyene er markert i gult i tabell 3.1. Dette gjelder påstanden om økonomisk vekst og produktivitet i 1991 og 2001, og påstanden om at vi bør satse mer på miljøvern i 2000 og 2009. At påstandene ikke er identiske har noen viktige implikasjoner for de påfølgende analysene. For det første innebærer det at jeg i den deskriptive kartleggingen av partimedlemmenes holdninger til vern, miljø og klima i kapittel 4 ikke kan analysere partimedlemmenes fordeling på identiske påstander for de ulike tidspunktene. Dersom jeg finner at flere respondenter sier seg enig i en påstand som likner, men ikke er identisk med en påstand for et tidligere tidspunkt, må jeg derfor være svært forsiktig med å tolke det dithen at flere har blitt opptatt av dette spørsmålet. Det er godt dokumentert i surveylitteraturen at selv små endringer i spørsmålsformuleringer gir utslag på hvordan og hva folk svarer (Schuman & Presser, 1996). For det andre innebærer det at jeg i kapittel 5 ikke måler nøyaktig det samme i avhengig variabel for de ulike analysene. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.

3.3.2 Uavhengige variabler

Oppvekstsvilkår

Inglehart argumenterer for at generasjonen som har vokst opp i trygge økonomiske og fysiske kår vil prioritere postmaterialistiske verdier i større grad enn de som har vokst opp uten økonomisk og fysisk sikkerhet. Dermed må denne egenskapen operasjonaliseres.

Inglehart finner i sin opprinnelige studie at fars yrke som mål på individers oppvekstsvilkår har en sterk sammenheng med postmaterialisme. Analyser av Ingleharts teori i den norske konteksten gir imidlertid ingen entydig støtte til at fars yrke som mål på økonomisk status er utslagsgivende for graden av postmaterialisme eller verneorienterte holdninger (Knutsen, 1982, s. 156; Aardal, 1993, s. 230–234). Innledende analyser hvor variabelen for fars yrke var inkludert viste dessuten at denne hadde liten sammenheng med partimedlemmenes holdning til miljø og ikke økte modellens forklaringskraft. En mulig forklaring er at yrke er en dårlig indikator på sosial status fordi yrkesgruppene i Norge er heterogene.

For å sjekke hvorvidt det eksisterer generasjonsforskjeller mellom partimedlemmene benytter jeg derfor alder som en indikator på partimedlemmenes oppvekstvilkår i analysene mine. Andre verdenskrig danner et skille når det gjelder allment velstandsnivå i vestlige industriland (Aardal, 1993, s. 234). Vi kan derfor legge til grunn at de partimedlemmene som er født frem til 1945 er mindre opptatt av å ta vare på miljøet enn de som er født etter 1945. Alderskategorien er kodet i fire kategorier: partimedlemmer under 30 år, partimedlemmer mellom 30-45 år, partimedlemmer mellom 45-65 år og folk over 65 år. Partimedlemmene under 30 år er referansekategori. Ettersom partimedlemsundersøkelsen er tverrsnittsundersøkelser, vil generasjonen som er født før eller under andre verdenskrig gradvis bli eldre og eldre for hver av partimedlemsundersøkelsene.

Utdanning, kjønn og sektor

Utdanning er imidlertid også til en viss grad en indikator på individets oppvekstvilkår. Personer som har høyere utdanning har etter all sannsynlighet vokst opp med økonomisk og fysisk trygghet. Inglehart har i stor grad brukt utdanning og alder som indikatorer på sosial status og oppvekstvilkår (Inglehart, 1977; Inglehart & Welzel, 2005). Man kan forvente at høy utdanning er forbundet med mer positive holdninger til naturvern, miljø og klima. I alle partimedlemsundersøkelsene er respondentene bedt om å oppgi høyeste fullførte utdanning. Spørsmålet har blitt stilt på samme måte i alle undersøkelsene, men svarkategoriene har endret seg noe ettersom skolesystemet har forandret seg. En forutsetning for OLS-regresjon er at variabelen er intervallskalert (Christophersen, 2013b, s. 80). Ettersom utdanningsvariabelen har litt ulike svarkategorier i de ulike undersøkelsene kan den vanskelig defineres som en intervallskalert variabel. Jeg har derfor omkodet utdanningsvariabelen til et dummysett for lav, middels og høy utdanning slik som tabellen viser. Lav utdanning er referansekategori¹³.

¹³ Se appendiks for en fullstendig beskrivelse av spørsmålene og endringer i svaralternativer mellom ulike undersøkelser.

Tabell 3.2 Omkoding av utdanning:

Høyeste fullførte utdanning

9-årig grunnskole eller kortere, folke-framhalds, real- eller middelskole, grunnskolens 10 år	Lav
1-3 års videreutdanning ut over grunnskole/realskole	Middels
Artium videregående allmennfag eller økonomisk gymnas	Middels
Artium og 2-3 års videreutdanning av teknisk, merkantil eller yrkesmessig art	Middels
Påbegynt universitets- eller høyskolestudium	Høy
Universitets- eller høyskoleeksamen av høyere eller lavere grad	Høy

Litteraturen om Norge gir grunnlag for å anta at de som er ansatt i offentlig sektor oftere enn de som er ansatt i privat sektor stemmer på grønne og venstresosialistiske partier. Vi kan dermed forvente at ansatte i offentlig sektor har mer positive holdninger til miljø. Sektorvariabelen i partimedlemsundersøkelsen er basert på spørsmålet: «*Hvis yrkesaktiv: Er virksomheten privat, offentlig eller tilknyttet en organisasjon?*». Variabelen er operasjonalisert som et dummysett for privat sektor, offentlig sektor og tilknytning til ideell organisasjon. Privat sektor er referansekategori. Tilknytning til en organisasjon er ikke direkte relevant for mine hypoteser, men er skilt ut som en egen kategori fordi hvordan organisasjonstilknytning forholder seg til skillet mellom offentlig og privat sektor er noe uklart. Ettersom denne kategorien også omfattet et betydelig antall respondenter har jeg valgt å ikke ekskludere den fra analysen.

Som jeg tidligere har vært inne på peker litteraturen i retning av at kvinner i større grad enn menn er opptatt av miljøspørsmål. For å finne ut om dette også gjelder for partimedlemmer, hvor menn i noen grad har vært overrepresentert, er kjønn en viktig variabel i mine analyser. Ettersom kjønn er en naturlig dikotom variabel, og jeg forventer at kvinner vil ha mer positive holdninger til miljø enn menn, er kjønnsvariabelen i alle undersøkelsene kodet 0 for menn og 1 for kvinner, slik at menn er referanse kategorien.

Partitilhørighet

For å kontrollere for effekten av partimedlemmenes partitilhørighet på holdning til miljø har jeg opprettet et dummysett for denne variabelen. Altså har variabelen en dummy for hvert

parti, hvor de øvrige partiene har verdien 0, og det aktuelle partiet verdien 1. Arbeiderpartiet er referansekategori.

Plassering i partiorganisasjonen

Kapittel to la grunnlaget for forventningen om at medlemmenes plassering i partiorganisasjonen har betydning for hvor radikale holdninger partimedlemmene har fordi personer på ulike nivåer i partiorganisasjonen har ulike insentiver til å være involvert i partipolitikk. Partimedlemmer kan differensieres både når det gjelder *typen aktivitet, grad av aktivitet, samt vertikal plassering i partiorganisasjonen* (Heglum, 2015, s. 46). Det eksisterer imidlertid ingen konsensus i partilitteraturen når det gjelder hvordan man skal definere og operasjonalisere disse egenskapene, og ulike forfattere har vektlagt ulike kriterier for å skille mellom de ulike nivåene av medlemmer.

Felles for de fleste studier er at de har tatt utgangspunkt i graden av deltakelse i ulike partiaktiviteter, men det legges vekt på litt ulike former for deltakelse (Heglum, 2015; Heidar, 2006; Kitschelt, 1989b, 1989a; Narud & Skare, 1999; Poguntke, 1993; Seyd & Whiteley, 1992). Der hvor noen har tatt utgangspunkt i deltakelse i valgkampaktiviteter (Seyd & Whiteley, 1992), har andre vektlagt medlemmenes engasjement i partiets indre affærer, eller deltakelse på landsmøter (Kitschelt, 1989b). Atter andre har lagt vekt på medlemmenes subjektive vurdering av sitt aktivitetsnivå (Poguntke, 1993). Det er også vanlig å skille mellom aktiviteter som foregår på innsiden og utsiden av partiet (Heidar, 2006; Heidar & Saglie, 2002).

Harmel og Janda (1994, s. 274) peker på at partier som organisasjoner både utgjør et hierarki av autoritet og en form for arbeidsdeling. Ettersom jeg i denne sammenhengen er interessert i hvordan ulike grupper i partiorganisasjonen har ulike insentiver, er det først og fremst arbeidsdelingen jeg er interessert i å fange opp i operasjonaliseringen. Harmel og Janda (1994) skiller videre mellom fem nivåer i partiorganisasjonen: *Toppledere* utgjør partiets viktigste beslutningstakere på nasjonalt nivå, *mellomlederne* leder partiets divisjoner, *aktivistene* gjennomfører partiets aktiviteter, og *medlemmer* bistår av og til partiet økonomisk eller deltar på aktiviteter, mens *støttespillerne* stemmer på partiet ved valg (Harmel & Janda, 1994, s. 274). Det laveste nivået, støttespillerne, er ikke interessante her, da de like gjerne kan gå under kategorien velgere. Operasjonaliseringen som er brukt her stemmer imidlertid overens med de fire andre nivåene til Harmel og Janda og den brukt av Heglum (2015).

Operasjonaliseringen er et dummysett med fire kategorier. Topplederne er de som oppgir at de på tidspunktet for undersøkelsen har nasjonale offentlige verv som stortingsrepresentant, 1.vara, statssekretær eller lignende, mens mellomlederne er de som på tidspunktet for undersøkelsen har verv på lokalt eller regionalt nivå. Aktive medlemmer er de som ikke er toppledere eller mellomledere, men oppgir at de har deltatt på partiarrangementer fra to til mer enn tjue ganger, mens de passive medlemmene er de som ikke har noen av de tidligere nevnte vervene, og oppgir at de ikke har deltatt, eller har deltatt en gang på partiarrangementer i løpet av de siste tolv måneder. Passive medlemmer er referansekategori.

3.4 Validitet, reliabilitet og representativitet

.... The problem of bias is inherent in research upon human individuals and groups. It therefore becomes important to advance beyond the current accumulation of evidence that such bias does exist to an investigation of the more important question of the significance of such bias and the problems in the analysis of data that are known to contain bias (Suchman, 1962, s. 102)

Som sitatet ovenfor illustrerer er enhver studie av mennesker og grupper sårbare for skjevheter eller målefeil i en eller annen form. Verken surveydata eller kvantitativ koding av tekst er et unntak i så måte. Dermed blir det desto viktigere å identifisere hvilke slike kilder til målefeil som kan forekomme i datamaterialet jeg benytter meg av og hvordan det kan komme til å påvirke de konklusjonene som trekkes. Diskusjonen som følger forsøker å redegjøre for dette med utgangspunkt i Cook og Campbells validitetssystem (1979).

Validitet forstås innenfor rammene til Cook og Campbell som en tilnærmet sannhet knyttet til en slutning (Cook & Campbell, 1979, s. 37). Med utgangspunkt i denne definisjonen skilles det mellom fire former for validitet; statistisk, indre, ytre og begrepsvaliditet (Lund, 2002, s. 105). Statistisk validitet handler om hvorvidt sammenhengen mellom variablene i undersøkelsen er statistisk signifikant og tilstrekkelig sterk, og vil diskuteres i kapittel 5, hvor jeg benytter meg av multipl regresjonsanalyse. Ytre validitet dreier seg om i hvilken grad resultatene kan generaliseres til relevante individer, situasjoner og tider med rimelig sikkerhet (Krippendorff, 1980, s. 156; Lund, 2002, s. 121). Dermed er ytre validitet avhengig av hvordan utvalget for undersøkelsen er trukket og det valgte forskningsdesignet, og vil diskuteres nedenfor. Begrepsvaliditet har å gjøre med om operasjonaliseringen av

undersøkelsens variabler måler de begreper de har til hensikt å måle, (Adcock & Collier, 2001, s. 529; Lund, 2002, s. 106).

3.4.1 Ytre validitet

Spørsmålet om ytre validitet i denne sammenhengen dreier seg om hvorvidt resultatene fra partimedlemsundersøkelsene kan generaliseres til den større populasjonen av norske partimedlemmer, og om omtalen av klima, miljø og naturvern i partiprogrammene er et representativt uttrykk for partienes prioritering av disse spørsmålene. I alle partimedlemsundersøkelsene er utvalget trukket gjennom enkel tilfeldig utvelging. Sannsynlighetsutvelging sikrer at utvalget ikke skiller seg systematisk fra universet. Likevel er det tre momenter ved gjennomføringen av partimedlemsundersøkelsene og innsamlingen av data om partiprogrammene som kan utgjøre en trussel for den ytre validiteten, og derfor gjennomgås her: *avgrensningen av universet, partimedlemsundersøkelsens svarprosent og dataenes sammenliknbarhet.*

3.4.2 Avgrensningen av universet: norske partimedlemmer

Å komme frem til en klar avgrensning av partimedlemmer er både en teoretisk og en empirisk utfordring fordi hva det innebærer å være medlem av et politisk parti kan variere på tvers av tid og kontekst. Partimedlemskap kan både defineres i formell forstand, som et individs tilknytning til et parti med de plikter og rettigheter det innebærer (Heidar, 2006, s. 301), mer adferdsorientert, som individets grad av deltakelse og solidaritet med partiet (Duverger, 1964, s. 61), og fra et individuelt perspektiv som individets egen forståelse av hva det innebærer å være medlem (Gauja, 2015, s. 238). Utgangspunktet her er den formelle forståelsen av partimedlemskap.

Rent empirisk er det i denne studien partiene selv om har avgrenset hvem som utgjør partimedlemmer, fordi trekkingen av utvalgene er foretatt med utgangspunkt i partienes egne medlemsregister. Avgrensningen er dermed betinget av hvordan partiene håndterer sine egne medlemsregistre. En utfordring knyttet til dette er å avgjøre når en person slutter å være medlem av et politisk parti. Dette fordi de aller fleste partimedlemmer ikke sender en skriftlig beskjed om utmelding, men bare lar være å betale medlemskontingenten. På toppen av dette kommer det faktum at de ulike partiene opererer med ulike rutiner for hvor lenge ikke-betalende medlemmer betraktes som medlemmer, og når de som ikke har betalt fjernes fra

registeret. I alle undersøkelsene har man imidlertid tatt utgangspunkt i aktive betalende medlemmer, forstått som medlemmer som har betalt kontingenten sin det foregående år så langt det har latt seg gjøre (Heidar mfl., 2017, s. 5–6; Heidar & Saglie, 1991; A. Jupskås, 2010, s. 3; Saglie, 2002, s. 6–7).

Når det gjelder analysen av partiprogrammene er imidlertid saken en annen. Manifestodatabasen har kodet partiprogrammene til alle de norske partiene unntatt MDG for hvert valgår i perioden jeg studerer. Altså har jeg tilgang på hele universet av partiprogrammer for alle enheter unntatt en, og skal følgelig kunne trekke slutninger om alle partier med unntak av MDG.

3.4.3 Svarprosjenter og vekting

Partimedlemmer som har mottatt undersøkelsen uten å svare kan betegnes som ubesvart eller non-response (Bryman, 2012, s. 200). Tabell 3.3 gir en oversikt over svarprosjenten i partimedlemsundersøkelsene, og som tabellen viser har undersøkelsenes svarprosjent gradvis sunket for hver gang den har blitt gjennomført, og det ganske drastisk.

Tabell 3.3: Partimedlemsundersøkelsene: Utvalg og svarprosjenter

	Bruttoutvalg	Nettutvalg	Svarprosjent
Partimedlemsundersøkelsen 1991	2800	1890	67,5 %
Partimedlemsundersøkelsen 2000	2800	1721	61,0 %
Partimedlemsundersøkelsen 2009	7000	3315	48,9 %
Partimedlemsundersøkelsen 2016	8000	2606	33,0 %

At svarprosjenten er lav er problematisk, i den grad de som ikke har svart på undersøkelsen skiller seg systematisk fra de som har svart (Bryman, 2012, s. 200). Skjevheter i materialet kan bli et større problem desto lavere svarprosjenten blir. Dermed burde vi være spesielt bekymret for den siste undersøkelsen. I alle partimedlemsundersøkelsene har man imidlertid sammenliknet fordelingen på kjønn, alder og geografi (regionstilknytning) i utvalget med

universet av partimedlemmer innenfor hvert parti, og de avvikene som forekommer er relativt små (Heidar mfl., 2017, s. 15–17; Heidar & Saglie, 1991, s. 27–28; A. Jupskås, 2010, s. 15–17; Saglie, 2002, s. 20–21). Menn ser ut til å være noe overrepresentert i alle undersøkelsene. Partienes medlemsregistre er imidlertid ikke alltid like nøyaktige, og kan derfor ikke betraktes som en fasit på hvordan medlemsuniverset ser ut. Konsekvensen er at representativitetsanalysene må tolkes med varsomhet.

Når det gjelder representativitet er det også slik at ungdomspartiene til Unge Venstre, Unge Høyre og Sosialistisk Ungdom ikke er representert i undersøkelsen fra 2009 (A. Jupskås, 2010, s. 9). Disse skulle utgjort henholdsvis 9.9, 7.6 og 12.8 % av utvalgene i sine partier og utgjør en prosentandel på 4.3 % av det totale utvalget fra 2009 (A. Jupskås, 2010, s. 9). Spørsmålet er i hvilken grad dette vil kunne påvirke de konklusjoner som trekkes i analysen. I den grad vi kan forvente at yngre partimedlemmer fra ungdomspartiene er mer opptatt av miljø og klima vil det kunne bety at det blir vanskeligere å finne generasjonsforskjeller mellom partimedlemmene i analysen for 2009.

Også svarprosenten mellom de ulike partiene vil kunne få betydning for hvor representativt datamaterialet er for norske partimedlemmer. Utvalget i alle undersøkelsene har vært like stort uavhengig av hvor mange medlemmer partiene har. For å veie opp for svarprosentens betydning for representasjonen til små og store partier er det i alle datasettene beregnet en vektingsvariabel i henhold til partienes relative andel av det totale antallet partimedlemmer i universet (Heidar mfl., 2017, s. 18; Heidar & Saglie, 1991, s. 33–34; A. Jupskås, 2010, s. 18–19; Saglie, 2002, s. 26–27). Regresjonsmodellene presentert i kapittel 5 er derfor vektet.

Utover det er det rimelig å forvente at eventuelle skjevheter dreier seg om at det er de mer aktive og interesserte partimedlemmene som har svart på undersøkelsen. Dette er kanskje spesielt aktuelt i partimedlemsundersøkelsen fra 2016 fordi denne er sendt ut per epost, og de interesserte partimedlemmene vil sørge for at denne kontaktinformasjonen er korrekt. At det er de aktive og interesserte medlemmene som har svart er viktig å være klar over ettersom jeg ønsker å undersøke partimedlemmenes holdninger, og disse medlemmene kan skille seg ut på nettopp holdninger. På den andre siden kan man hevde at de som faktisk har svart er de medlemmene som identifiserer seg sterkt med partiet og derfor er de mest interesserte å studere.

3.4.4 Sammenliknbarhet

Et annet viktig spørsmål i forbindelse med ytre validitet er hvorvidt disse undersøkelsene lar seg sammenlikne. Hva gjelder partimedlemsundersøkelsene er selve gjennomføringen av undersøkelsene og størsteparten av spørsmålene som er stilt til partimedlemmene i hovedsak de samme fra undersøkelse til undersøkelse (A. Jupskås, 2010, s. 9). Dermed kan vi hevde at partimedlemsundersøkelsene utgjør et godt grunnlag for sammenlikning. Dette gjelder også for partiprogrammene, ettersom programmene fra partiets side har til hensikt å være et uttrykk for partiets prioritering av politiske saker, og partiprogrammene har de samme sjangerkravene og lengde (Bratberg, 2014, s. 87–88). Siden analysen av partiprogrammer også foregår innenfor den samme politiske konteksten (Norge) er det etter mitt skjønn uproblematisk å sammenlikne på tvers av programmer.

3.4.5 Begrepsvaliditet og reliabilitet

Innenfor rammen av Cook og Campbells validitetssystem skiller Lund mellom tre komponenter som kan fanges opp i en operasjonell variabel: det relevante begrepet, irrelevante begreper og usystematiske målefeil (Lund, 2002, s. 120). Usystematiske målefeil er et spørsmål om reliabilitet, som altså inkluderes i Lunds forståelse av begrepsvaliditet. Ettersom den største trusselen mot begrepsvaliditeten i dette undersøkelsesopplegget utvilsomt er operasjonaliseringen av holdning til miljø som er utgangspunktet for analysene i kapittel 5, vil diskusjonen nedenfor primært konsentrere seg om denne. De uavhengige variablene som er presentert tidligere i dette kapitlet er alle operasjonalisert i tråd med likningene forskningsarbeider, og alder, utdanning, partitilhørighet og plassering i partiorganisasjonen er i mye større grad målbare egenskaper enn hva man kan si om holdning til miljø.

Tabell 3.4 viser resultatene for faktoranalyser av indikatorene som utgjør avhengig variabel i analysene i kapittel 5. Ettersom eksplorerende faktoranalyse krever at det ligger minst tre begrepsaspekter bak en faktor er det ikke gjort faktoranalyser av indikatorene fra 1991.

Tabell 3.4: Resultater fra eksplorerende faktoranalyse

Indikator	Faktorladning
1991	
«Vi bør satse på et samfunn med høy økonomisk vekst og høy produktivitet» «Vi bør satse mer på renseanlegg for utslipp fra private husholdninger, industri og jordbruk, selv om dette fører til økte skatter og avgifter»	
2000	
«Vi bør satse på et samfunn med høy økonomisk vekst og høy produktivitet»	0.670
«Vi bør bygge ut gasskraftverk i Norge basert på dagens teknologi»	0.705
«Vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere personlig forbruk for den enkelte»	0.631
2009	
«Vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere personlig forbruk for den enkelte»	0.770
«Vi bør bygge gasskraftverk, selv om CO2-rensing ikke skulle være mulig med dagens teknologi»	0.736
«For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industri-utbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene»	0.654
2016	
«Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10, der 0 betyr at miljøvernet ikke bør føres så langt at det går utover vår levestandard, og 10 uttrykker et ønske om at vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere levestandard for oss alle, inkludert deg selv? »	0.841

Skalaene er snudd slik at det å ha høy verdi indikerer å være opptatt av miljø og naturvern. Av tabell 3.4 ser vi at faktorladningene til indikatorene er ganske høye og ligger mellom 0.63 og 0.84. Som hovedregel oppfattes faktorladninger over 0.60 som empirisk relevante, selv om dette må vurderes i forhold til substansielt innhold (Christophersen, 2013, s. 102; Hair, Anderson, Tatnam, & Black, 1998, s. 111). Faktorladningene indikerer at indikatorene er tilfredsstillende. En annen indikasjon på hvor nøyaktig en egenskap operasjonaliseres er indikatorsettets målerelabilitet. Chronbachs alfa er et mål på indre konsistens eller andelen sann varians og varierer mellom 0 og 1 (Christophersen, 2013, s. 105). Chronbachs alfa for 2000 er 0.69, for 2009 0.76 og for 2016 0.44. Ifølge Christophersen bør Chronbachs alfa være over 0.70 for surveyundersøkelser. I så måte er indikatorene fra 2016 bekymringsfulle.

Statistiske kriterier gir dermed ikke entydig støtte til at indikatorene utgjør gode operasjonaliseringer av begrepet holdning til miljø. Statistiske kriterier kan imidlertid ikke ses uavhengig av hvorvidt indikatorene substansielt sett er gode indikatorer. I mitt tilfelle er også dette problematisk. Dette gjelder spesielt for indikatorsettet fra 1991-undersøkelsen. Hvorvidt vi bør satse på et samfunn med høy økonomisk vekst og renseanlegg for husholdninger, industri og jordbruk er ikke et direkte mål på hva man mener om miljøet. Det er ingen automatikk i at de respondenten som ikke ønsker seg vekst vil ønske seg renseanlegg. Fordi 1991-undersøkelsen ikke har noen andre indikatorer har jeg allikevel valgt å slå de to sammen, da operasjonalisering også må gjøres på bakgrunn av datatilgjengelighet. Konsekvensen er at både begrepsvaliditeten og reliabiliteten for operasjonaliseringen av holdning til miljø er svakere enn for de øvrige avhengige variablene, og dermed at resultatene for 1991 må tolkes med mye større forsiktighet.

En annen og mer generell innvending mot begrepsvaliditeten i indikatorene knytter seg til bruddflaten mellom miljø og andre spørsmål. Det er nødvendigvis ikke bare hvorvidt man bryr seg om miljø som spiller en rolle når respondenter tar stilling til påstander om dette. Et eksempel i så måte er valgundersøkelsen, hvor man ser en høyere oppslutning omkring vindkraft hos Senterpartiets velgere, noe som muligens knytter seg til partiets begeistring for næringsutvikling i distriktene (Tjernshaugen mfl., 2011, s. 351). Dermed er det ikke sikkert at jeg utelukkende måler holdning til miljø.

Et mer overordnet spørsmål som knytter seg til manifesto-dataene så vel som indikatorene i partimedlemsundersøkelsene er spørsmålet om begreper betyr det samme på tvers av tid og rom, såkalt måleekvivalens (Adcock & Collier, 2001, s. 534). For eksempel vil den politiske debatten kunne få betydning for hvordan respondentene svarer, og for hvordan ulike hensyn vektlegges i partiprogrammene på ulike tidspunkter. Spørsmålene fra partimedlemsundersøkelsene om utbygging av gasskraftverk skiller seg kanskje spesielt ut her, fordi det har vært et svært betent politisk spørsmål ved flere anledninger.

Så til spørsmålet om reliabilitet. Reliabilitet dreier seg altså om usystematiske eller tilfeldige målefeil og knytter seg til hvor nøyaktig innsamlingen, behandlingen og kodingen av data har foregått (Hellevik, 2002, s. 52). Etersom partimedlemsundersøkelsene er selvutfyllingsskjemaer sendt ut per post (1991, 2001 og 2009) eller epost (2016) er det ikke

snakk om varians i svarene som skyldtes intervjuereffekt. Når det gjelder kodingen av data kan det imidlertid være litt større forskjeller både for Manifesto-dataene og partimedlemsundersøkelsene. Partimedlemsundersøkelsene har i all hovedsak hatt lukkede spørsmål og faste svarkategorier. I 1991 ble svarene kodet slik de kom inn i spørreskjemaet, og i 2001 og 2009 ble eksterne firmaer leid inn for å kode svarene (Heidar & Saglie, 1991, s. 31; A. Jupskås, 2010, s. 10; Saglie, 2002, s. 22–23). I 2016-undersøkelsen er imidlertid svarene eksportert direkte inn i Excel og SPSS-format og kodingsvariansen er derfor ikke et problem. For manifestodataene er det ulike kodere som har kodet teksten i partiprogrammene over tid. Hvilken betydning det har for dataene er vanskelig å anslå, men det er rimelig å hevde at variansen er liten, da koderne går gjennom nøye planlagt opplæring og forholder seg til en svært omfattende kodebok og instruksjoner (Werner mfl., 2015). Samlet sett er det derfor liten grunn til å tro at omfanget av tilfeldige målefeil er et vesentlig problem for dataene som benyttes i denne oppgaven.

Denne redegjørelsen har pekt på noen utfordringer ved datamaterialet som benyttes i denne studien. Fremfor alt har det blitt klart at det å måle holdning til miljø er en svært utfordrende oppgave og at datamaterialet jeg benytter meg av har noen svakheter. Så lenge vi er klar over disse utfordringene er det etter mitt skjønn uproblematisk å bruke disse dataene til å analysere norske partimedlemmer. Vi skal derfor nå bevege oss over til den deskriptive analysen. Hva mener egentlig norske partimedlemmer om miljø og klima, og hvordan har dette utviklet seg over tid?

4 Analyse: partimedlemmenes holdninger og partienes programmer

Dette første analysekapittelet har til hensikt å belyse i hvilken grad og hvorvidt norske partier og partimedlemmer er opptatt av naturvern, miljø og klima og hvordan dette har utviklet seg over tid. Grunnlaget for beskrivelsen er analyser av partimedlemmenes holdninger og omtalen av disse spørsmålene i partiprogrammene. Utgangspunktet for analysene er hypotesen om at *klima og miljø har blitt viktigere både i partimedlemmenes bevissthet og i partienes programmer fra 1990 til i dag*. I forlengelsen av dette er jeg altså ute etter å undersøke hvorvidt flere partimedlemmer er opptatt av disse temaene i dag enn tidligere og om klima, miljø og naturvern er mer omtalt i partienes programmer i dag enn i 1990.

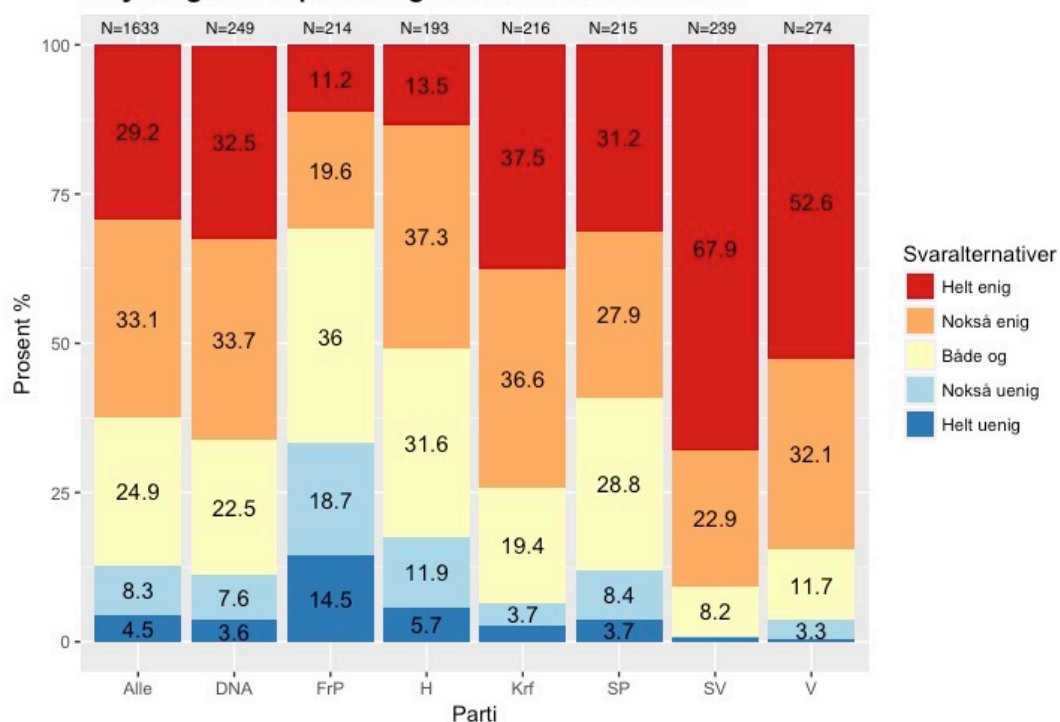
Hovedvekten av analysene ligger på beskrivelsen av partimedlemmenes holdninger gjennom å se på hvordan partimedlemmene forholder seg til påstander om miljøsakene for tidspunktene 1991, 2001, 2009 og 2017. I tillegg til dette ser jeg også på omtalen av klima og miljøspørsmål i partienes programmer, og hvordan dette har utviklet seg over tid. Partimedlemmenes fordeling på holdningsspørsmålene presenteres tematisk, inndelt i temaene *miljøvern, gasskraftverk og bekymring for klimaforandringer*. Påstandene er i noen grad formulert ulikt fra undersøkelse til undersøkelse, og det er derfor ikke alltid at partimedlemmenes fordeling på disse kan sammenliknes direkte¹⁴.

Etter gjennomgangen av partimedlemmenes holdninger redegjør jeg for omtalen av klima- og miljøspørsmål i partiprogrammene for perioden 1989 til 2009. Avslutningsvis oppsummeres resultatene av analysene, og jeg diskuterer hvorvidt disse kan sies å bekrefte eller avkrefte hypotesen.

4.1 Holdninger til miljøvern

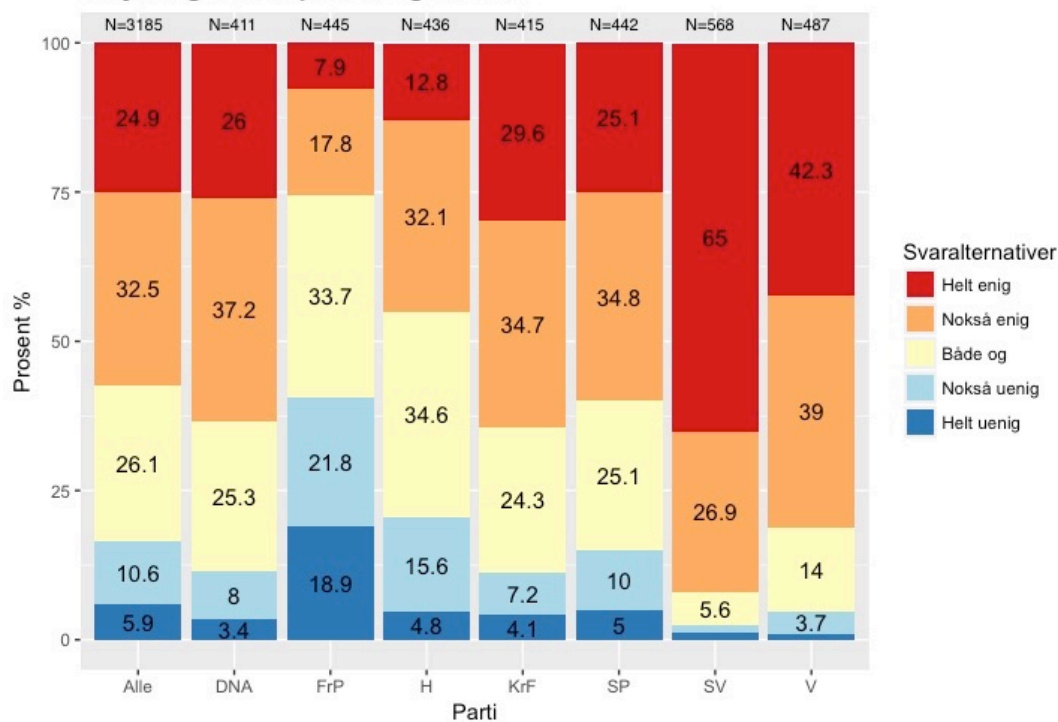
¹⁴ Jeg presenterer kun partimedlemmenes fordeling på påstander som er direkte knyttet til naturvern, miljø og klima, selv om jeg i kapittel 3 redegjorde for å bruke disse og påstander knyttet til økonomisk vekst for å konstruere en indeks for holdning til miljø.

Vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere personlig forbruk for den enkelte

Figur 4.1: Holdninger til miljøvern blant norske partimedlemmer i 2000

Vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere personlig forbruk

Figur 4.2: Holdninger til miljøvern blant norske partimedlemmer i 2009

Figur 4.1 og 4.2 viser prosentfordelingen for de ulike kategoriene for påstanden «Vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere personlig forbruk for den enkelte» i 2000 og 2009. Søylen med navnet alle viser fordelingen for alle partimedlemmer, vektet etter størrelsen på partienes medlemsmasse¹⁵.

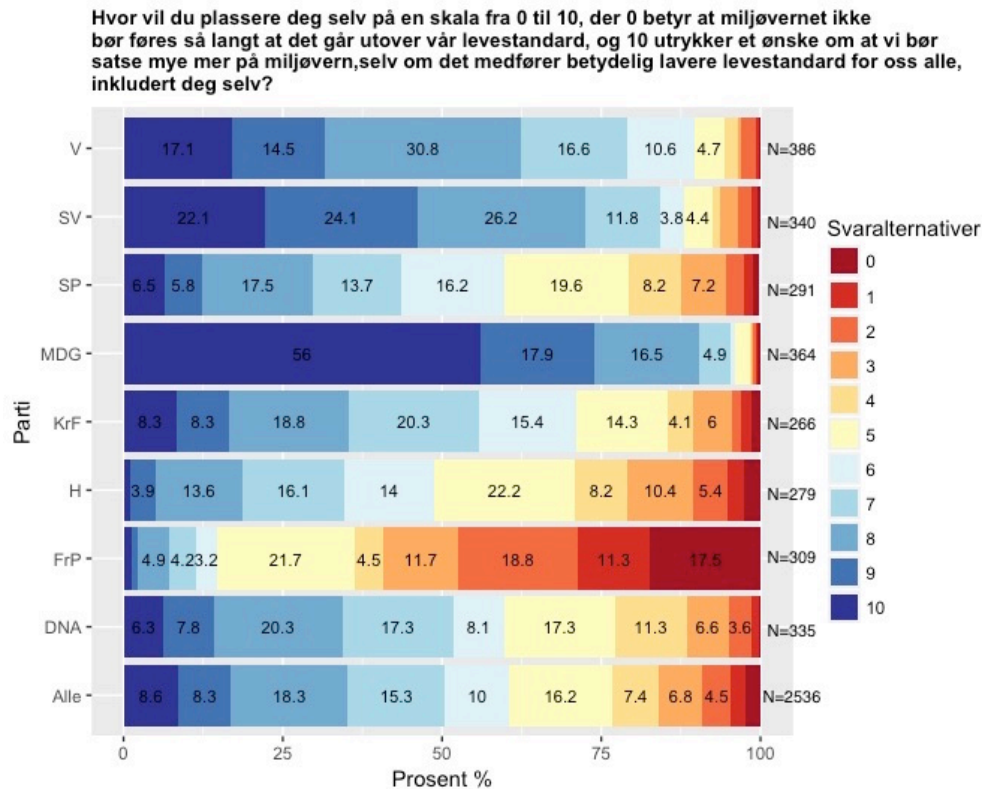
Førsteintrykket er først og fremst en bemerkelsesverdig stabilitet når det gjelder holdning til miljøvern. Til tross for at det er 9 år mellom undersøkelsene fremstår partienes medlemmer som svært stabile. Forskjellene i prosentandeler mellom de to tidspunktene er svært små. Om noe kan det se ut til at en mindre andel av partimedlemmene er opptatt av miljøvern i 2009 enn i 2000. I alle partier er andelen som sier de er helt enige i at vi bør satse mye mer på miljøvern lavere i figuren for 2009. Kanskje kan dette skyldes at klassiske spørsmål om miljøvern har blitt mindre viktig på bekostning av for eksempel klima. Ettersom det er snakk om så små forskjeller i prosentandeler, og vi ikke vet hvorvidt og hvordan klima og miljøperspektiver balanseres opp mot hverandre av partimedlemmene, kan vi imidlertid ikke trekke den slutningen.

Det andre hovedinntrykket er at partimedlemmene gjennomgående bryr seg om miljøvern. For alle partier bortsett fra FrP er andelen som er helt eller nokså enig langt større enn andelen som er uenig i påstanden. Figurene danner også grunnlaget for et kjent og lite overaskende bilde av partienes miljøprofiler: SV og Venstres medlemmer peker seg ut som de partiene hvor den største andelen totalt sett og relativt til de øvrige partiene er opptatt av miljøvern, mens FrPs og Høyres medlemmer utgjør motpolene. I SV utgjør andelen som er helt eller nokså enig i at vi bør satse mer på miljøvern over 90 prosent både i 2000 og i 2009, og for Venstre ligger denne på 80 prosent. AP, Krf og SP danner mellomposisjonen, og det er vanskelig å peke på noen markante forskjeller mellom disse tre partiene.

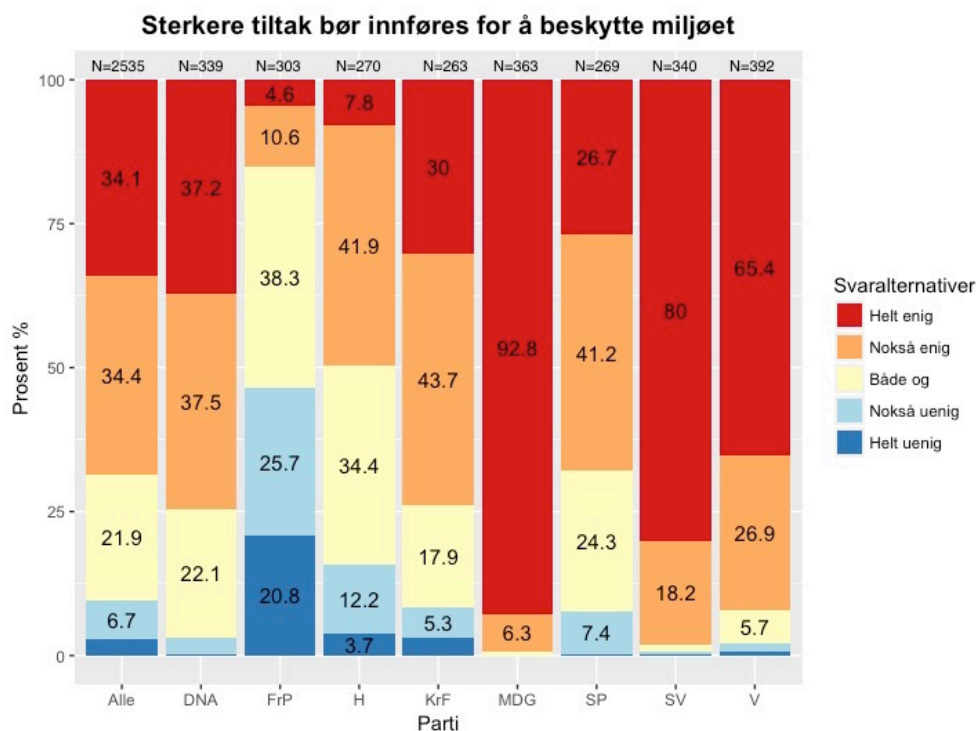
For 2016 er ikke påstandene identiske, og kan derfor ikke sammenliknes direkte. Partimedlemsundersøkelsen fra 2016 har to spørsmål om miljø. Det ene spørsmålet er nokså likt påstandene i figur 4.1 og 4.2, bortsett fra at respondentene er bedt om å plassere seg på en skala fra 0 til 10, hvor 0 representerer at miljøvernet ikke bør føres så langt at det går utover vår levestandard, og 10 representer et ønske om at vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere levestandard for oss alle. For det andre spørsmålet i 2016-

¹⁵ Gitt at søylen for alle er vektet, er totalt N ulik fra summen av partimedlemmene.

undersøkelsen er partimedlemmene bedt om å ta stilling til hvor enige eller uenige de er i følgende påstand: «Sterkere tiltak bør innføres for å beskytte miljøet». Figur 4.3 og 4.4 viser hvordan partimedlemmene forholder seg til disse to påstandene i 2016.

Figur 4.3: Norske partimedlemmers plassering langs miljøvern-skala i 2016

Figur 4.4: Norske partimedlemmers holdninger til miljø i 2016

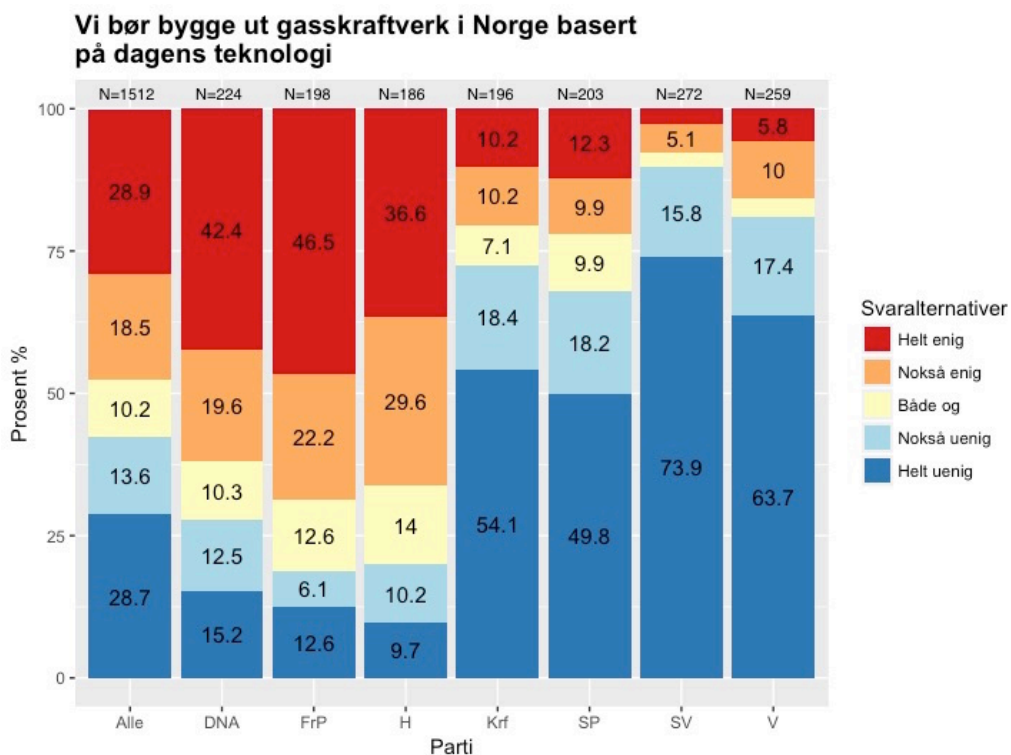
Den største og mest umiddelbare forskjellen fra figur 4.1 og 4.2 er at MDGs medlemmer også er representert i dataene fra 2016. Det er også MDGs medlemmer som skiller seg mest ut når det gjelder å være tilhengere av miljøvern og miljøtiltak. Over 90 prosent av MDGs medlemmer har plassert seg på punkt 8, 9 eller 10 på skalaen, og over 98 prosent av partiets medlemmer er helt eller nokså enig i at sterkere tiltak bør innføres for å beskytte miljøet. Dette er imidlertid ikke særlig overaskende.

Foruten MDG er det nok en gang SV og deretter Venstres medlemmer som peker seg ut som de partimedlemmene som er aller mest opptatt av miljø og miljøvern. Også i dataene for 2016 er det Fremskrittspartiets medlemmer som peker seg ut som partiet der hvor flest er skeptiske. Flertallet av Frps medlemmer er enige i at miljøvernet ikke bør føres så langt at det går utover vår levestandard, og størsteparten av partiets medlemmer er nokså eller helt uenige i at sterkere tiltak bør innføres for å beskytte miljøet. En del Frpere har imidlertid plassert seg i kategorien «både og». Også i Høyre er det flere partimedlemmer som er uenige eller helt uenige. Konklusjonen er allikevel den samme som tidligere: majoriteten av partimedlemmene er opptatt av miljø og miljøvern.

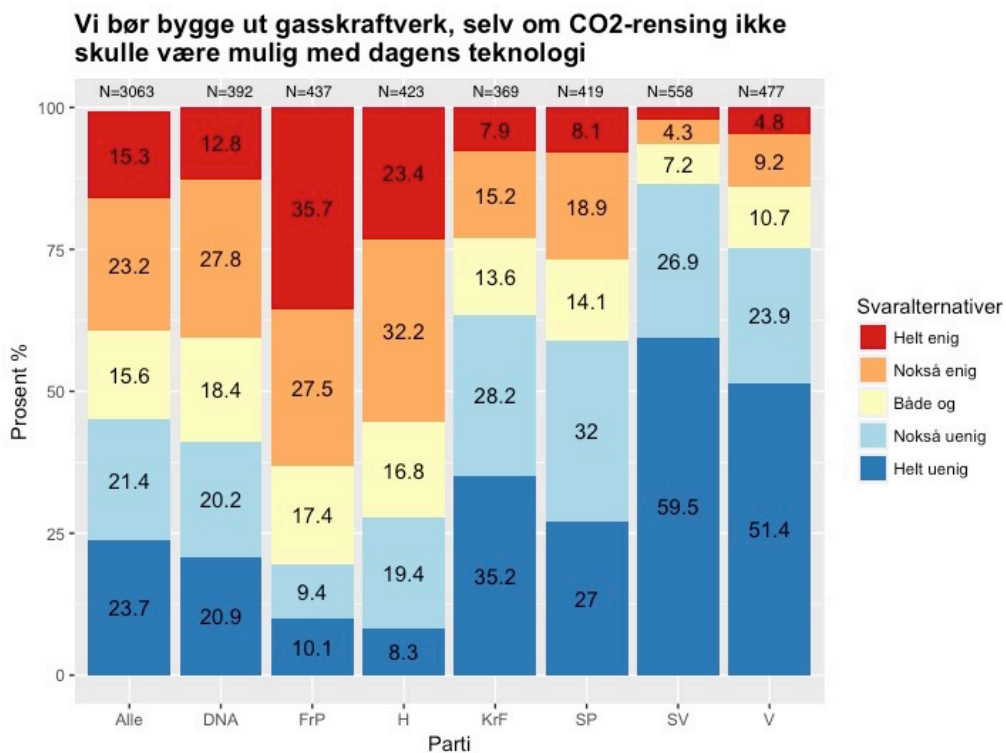
Totalt sett gir fordelingen i figur 4.4 inntrykket av at en større andel av partimedlemmene er opptatt av miljø i 2016 enn i 2000 og 2009. Påstanden i figur 4.4 er imidlertid ikke direkte knyttet opp mot miljøvern, og den er heller ikke balansert opp mot andre hensyn slik som påstandene i 2000 og 2009. Hvorvidt en påstand er balansert eller ikke har vist seg å ha en effekt på hva folk svarer, og det er derfor ikke gitt at disse kan sammenliknes (Schuman & Presser, 1996, s. 199). Det er derfor vanskelig å vite hvorvidt endringen er reell, eller om den skyldtes endring i spørsmålsformulering.

Som jeg tidligere har diskutert, omfatter klima og miljø mange ulike aspekter. Påstander om miljø og miljøvern dekker ikke nødvendigvis alle disse. Vi skal derfor nå ta en titt på hva partiene mener om spørsmålet om gasskraftverk, en sak som til tider har vært svært politisert i den norske politiske debatten.

4.2 Holdninger til gasskraftverk

Figur 4.5: Norske partimedlemmers holdning til utbygging av gasskraftverk i 2000

Figur 4.6: Norske partimedlemmers holdning til utbygging av gasskraftverk i 2009

Figur 4.4- 4.5 viser prosentfordelingen for partimedlemmene på påstander om gasskraftverk i 2001 og 2009. I og med at påstandene er formulert noe ulikt, og at påstanden fra 2009 i større

grad balanseres opp mot hensynet til klima spesielt, er det ikke mulig å sammenlikne direkte. Det er dessuten nødvendig å ta i betraktning at spørsmålet om gasskraft har vært svært politisert, og endte med Bondevik-regjeringens avgang etter kabinettspørsmål i 2000. I tillegg er det verdt å presisere at det å være opptatt av miljø i denne sammenhengen knyttes til å være mot utbyggingen av gasskraftverk. Det er først i senere år at gass har fått status som en klimavennlig løsning fordi den relativt sett forurenses mindre enn olje og kull.

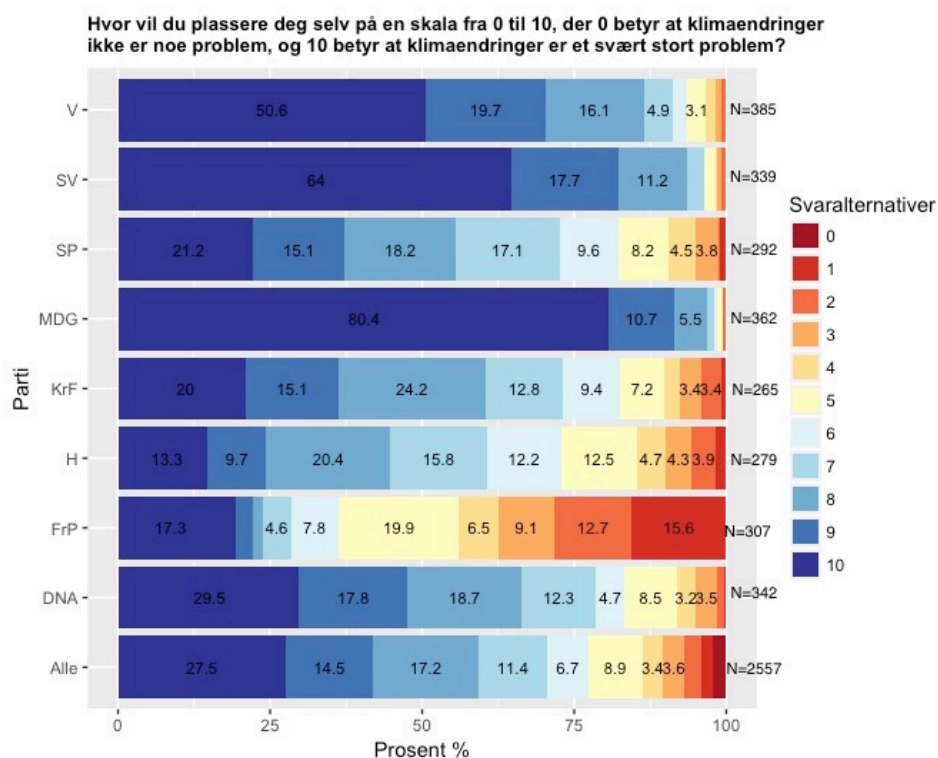
Figurene gjenspeiler den politiseringen av spørsmålet om gasskraftverk som gjorde seg gjeldene i 2000. For figur 4.4 er det enkelt å se at flertallet av partimedlemmene i Krf, Sp, SV og Venstre er mot utbygging av gasskraftverk, mens flertallet av partimedlemmene i Fremskrittspartiet, Høyre og Arbeiderpartiet er for. I 2009 er imidlertid saken en annen: Både i Fremskrittspartiet, Høyre og Arbeiderpartiet er flertallet fortsatt for, men andelen som sier de er helt enig er betydelig lavere i alle disse partiene. Spesielt i Arbeiderpartiet er langt færre partimedlemmer helt enig. Det samme gjelder for de øvrige partiene – andelen som er helt enig er betydelig lavere i samtlige partier. At færre partimedlemmer tar et standpunkt i ytterpunktene av skalaen tyder på at spørsmålet i mindre grad er politisert i 2009 enn hva som var tilfellet i 2000. Hvorvidt dette skyldes en reell forskyvning av partiopinionen eller er et resultat av en litt annen spørsmålsformulering er vanskelig å anslå. Samtidig er ikke spørsmålet om gasskraftverk noe unntak fra det overordnende bildet av partienes medlemmer: partimedlemmene i Høyre og Fremskrittspartiet befinner seg på en side, og Venstre og SV på en annen.

4.3 Hvor bekymret er norske partimedlemmer for klimaforandringer?

Vi har nå vært gjennom klassiske spørsmål om miljøvern og gasskraftverk, spørsmål som tidvis har vært høyt oppe på den politiske agendaen i Norge. I kapittel 1 og 2 hevdet jeg imidlertid at spørsmålet om klimaforandringer har fått en stadig større plass i den politiske debatten de seneste årene. Hvordan forholder egentlig partimedlemmene seg til klimaforandringer, og hvor bekymret er de?

Dessverre er det kun i 2016 partimedlemmene har blitt stilt spørsmål om klimaforandringer, og det er derfor ikke mulig å se på utviklingen over tid for dette spørsmålet. I 2016 ble partimedlemmene bedt om å indikere i hvor stor grad de mener klimaforandringer er et

problem, hvor 0 betyr at det ikke er et problem og 10 betyr at det er et stort problem. Figur 4.6 viser hvordan partimedlemmene fordeler seg på denne skalaen:

Figur 4.6: Norske partimedlemmers holdning til klimaforandringer i 2016

Bildet av partimedlemmenes bekymring for klimaforandringer er i stor grad konsistent med deres holdninger til miljøvern. Igjen er det MDGs medlemmer som peker seg ut som de som er aller mest bekymret, deretter SV og Venstre med Fremskrittspartiet og Høyre på den andre siden av skalaen. Det er samtidig verdt å merke seg at prosentandelen som mener klimaforandringer er et stort problem er større blant Fremskrittspartiets medlemmer (17,3 %) enn Høyres (13,3 %), selv om det helt klart totalt sett også er flere partimedlemmer i Fremskrittspartiet som ikke mener det er noe problem. Det overordnede bildet er konsistent med holdninger til miljøvern og gasskraftverk. Norske partimedlemmer er bekymret for klimaforandringer, og det i stor grad.

4.4 Hvor har MDG hentet sine medlemmer fra?

Til nå har vi sett at partimedlemmenes holdninger er relativt stabile over tid. Ettersom MDG har hatt sitt nasjonale gjennombrudd i perioden jeg har studert, er det naturlig å spørre seg hvorvidt økt oppmerksomhet omkring naturvern, miljø og klima egentlig fanges opp MDGs

fremvekst heller enn at medlemmene i de etablerte partiene har blitt mer opptatt av disse spørsmålene? Og i forlengelsen av dette: har de partimedlemmene som er opptatt av miljøsaken byttet parti til MDG? I kapittel 2 ble det klart at politiske grunner har blitt viktigere og viktigere for partimedlemskap. I dette perspektivet er det naturlig å forvente at de partimedlemmene som er aller mest opptatt av miljø og klima har byttet parti. Tabell 4.13 gir en oversikt over antallet og prosentandelen av MDGs medlemsmasse i 2016 som tidligere har vært medlem i andre partier.

Tabell 4. 7: Partibytte til MDG, antall og prosent

Har du tidligere vært medlem av et annet parti?

	Antall	Prosent
Nei	250	67,9 %
Rødt	13	3,5 %
SV	31	8,4 %
AP	19	5,2 %
SP	12	3,3 %
Krf	3	0,8 %
Venstre	22	6,0 %
Høyre	12	3,3 %
Frp	3	0,8 %
Annet parti	3	0,8 %
Totalt:	368	100 % ¹⁶

Som tabellen viser har en ganske stor andel av de nåværende medlemmene i MDG tidligere vært medlem av andre partier. Både SV (8,4 %), Venstre (6,0 %) og AP (5,2 %) har mistet mange medlemmer til MDG. Tabellen viser imidlertid også at MDGs partimedlemmer er hentet fra hele den norske partifloraen. Likevel er den største andelen av MDGs medlemmer personer som ikke tidligere har vært medlem av andre partier. Majoriteten av MDGs medlemmer er altså rekruttert utenfor partimedlemmenes rekke. Dermed kan vi konkludere med at noen av de partimedlemmene som er opptatt av miljøsaken har byttet parti, men ikke så mange som man kanskje skulle tro.

¹⁶ På spørsmålet om tidligere medlemskap i andre partier hadde partimedlemmene muligheten til å avgi flere svar. Antall og prosent gir derfor ikke eksakt uttrykk for hvor mange som har byttet parti, men gir en indikasjon.

4.5 Hvordan vektlegges miljø og klima i partienes programmer?

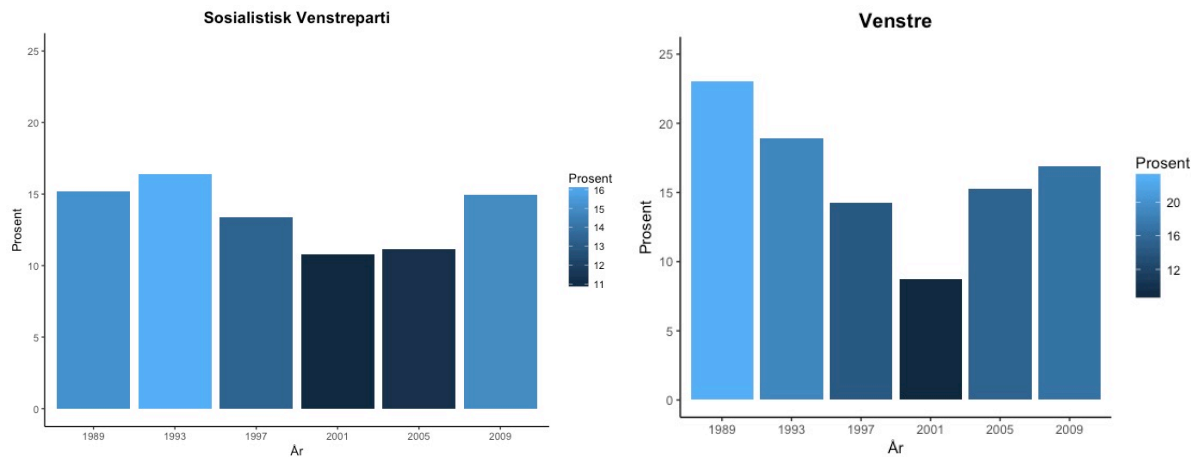
Skal vi tro partimedlemmenes holdninger, er norske partimedlemmer opptatt av miljøvern, gasskraft og klima. MDG, SV og Venstre troner på toppen som de partiene hvor medlemmene er mest opptatt av saker knyttet til miljø, og Høyre og Fremskrittspartiet utgjør motpolen, selv om Fremskrittspartiets partimedlemmer ser ut til å være langt mindre opptatt av miljø enn medlemmene til Høyre. Spørsmålet er om partimedlemmenes holdninger reflekteres i partienes programmer. Nedenfor presenteres frekvensfordelinger for miljø og klima i partienes programmer i perioden 1989 – 2009. Dataene er hentet fra Manifestoprosjektet, og jeg har data fra hvert valgår siden 1989, altså årene 1989, 1993, 2001, 2005 og 2009. Gitt MDGs nylige gjennombrudd som et nasjonalt parti har jeg ikke data for MDG. Utgangspunktet for analysen er at naturvern, miljø og klima har fått større betydning i denne perioden og derfor er mer omtalt i partienes programmer.

Manifesto-dataene har to relevante indikatorer, begge uttrykt som prosentandelen setninger som omhandler det aktuelle temaet relativt til alle de andre setningene i partiprogrammene (Volkens mfl., 2016, s. 8). Kategorien beskyttelse av miljøet (Environmental Protection) inkluderer alle setninger i partiprogrammene som tar sikte på å beskytte miljøet, hindre klimaforandring, og bevare naturressurser og dyrevelferd (Volkens mfl., 2016, s. 16). Variabelen omfatter altså både naturvern- og klimadimensjonene i partiprogrammene. Kategorien *Anti-vekst (Anti-Growth)* omfatter alle setninger som avviser ideen om at all vekst er bra, motstand mot økonomisk vekst som har skadelige konsekvenser for miljøet eller samfunnet og et ønske om bærekraftig utvikling (Volkens mfl., 2016, s. 17). I frekvensfordelingene nedenfor er disse kategoriene slått sammen for å gi et inntrykk av den totale omtalen av klima- og miljøspørsmål i partiprogrammene. Siden indikatorene ikke skiller mellom vern, vekst og klima er det uansett ikke mulig å skille disse aspektene fra hverandre.

Før vi går nærmere inn på partienes omtale av naturvern, miljø og klima kan det være nyttig å ta en titt på hvor viktig spørsmål om miljø har vært for velgerne ved stortingsvalgene. Valgene i 1997 og 2009 skiller seg ut. I 1997 oppga 10 prosent av velgerne at miljø var den viktigste saken i forkant av valget, mens denne andelen i 2009 var doblet til 20 prosent av

velgerne (Aardal & Karlsen, 2011, s. 134). Ved valget i 1993, 2001 og 2005 oppga mellom 7 og 8 prosent av velgerne miljø som viktigste sak.

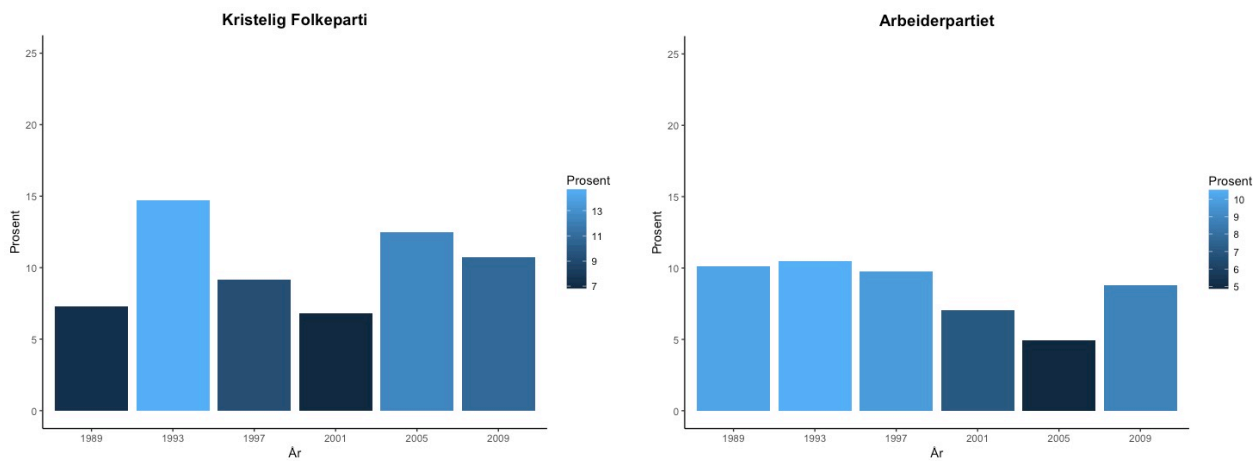
Figur 4.6 -4.11 viser omtalen av naturvern, miljø og klima for partiene i denne perioden.

Figur 4.8: Omtale av vern, miljø og klima i SVs partiprogrammer i perioden 1989-2009

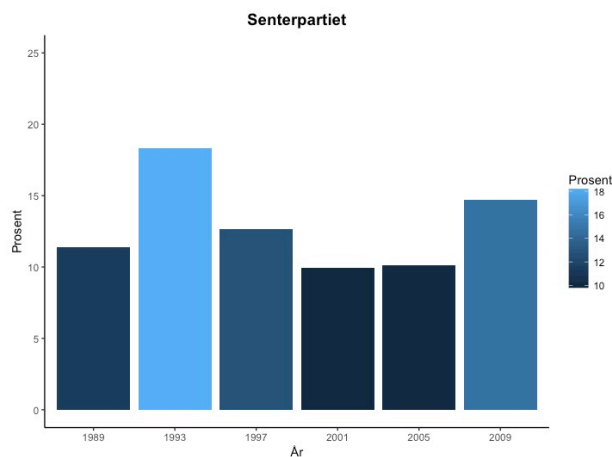
Figur 4.9: Omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Venstres partiprogrammer i perioden 1989-2009

Igjen er det SV og Venstre som skiller seg ut. Begge partier har gjennomgående omtalt naturvern, miljø og klima mer i sine partiprogrammer enn de øvrige partiene. I så måte er det interessant at Venstre gjennomgående har høyere omtale av klima, miljø og naturvern i sine partiprogrammer enn SV, til tross for at de foregående analysene peker i retning av at SVs medlemmer er mer opptatt av disse temaene enn Venstres medlemmer. Når det gjelder tidsaspektet ser det ut til at omtalen var større i 1989 enn i 2001. Begge partier har også omtalt disse spørsmålene langt mindre i 2001 enn både før og etter. Spesielt stort er nedgangen for Venstre. Muligens ligger forklaringen i at miljø ikke så ut til å være en spesielt viktig sak for velgerne i 2001.

Figur 4.10: Omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Arbeiderpartiets partiprogrammer i perioden 1989-2009

Figur 4.11: Omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Kristelig Folkepartis partiprogrammer i perioden 1989-2009

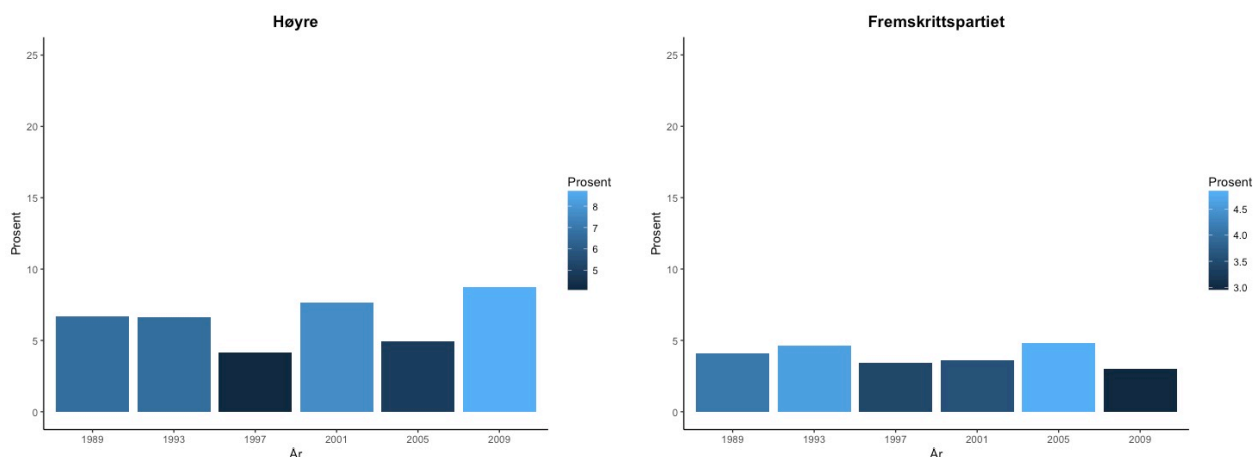
Figur 4.12 Omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Senterpartiets partiprogrammer i perioden 1989-2009

For Arbeiderpartiet, Sp og KrF ser omtalen av klima, miljø og naturvern ut til å være ganske stabilt på et lavere nivå enn SV og Venstre, men med noen interessante unntak. For AP har omtalen holdt seg på rundt 10 prosent fra 1989 til 2009, dog noe lavere før valgene i 2001 og 2005. Det samme kan sies både om Sp og KrF men med året 1993 som et viktig og stort unntak. Valgkampen i 1993 var i stor grad preget av den forestående folkeavstemningen om EU (Aardal & Karlsen, 2011, s. 134). Både KrF, Senterpartiet og SV, som også har noe høyere omtale for 1993 (figur 4.6), var nei-partier. Ettersom nei siden mobiliserte spesielt

primærnæringene er det naturlig å tro at dette kan ha ført til en høyere omtale av ord som «naturressurser» og «naturvern», og dermed at denne økningen skyldtes EU-kampen snarere enn økt miljøbevissthet.

Figur 4.13 omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Høyres partiprogrammer i perioden 1989-2009.

Figur 4.14: omtale av spørsmål om vern, miljø og klima i Fremskrittspartiets partiprogrammer i perioden 1989-2009.

Igjen er det Høyre og Fremskrittspartiet som skiller seg ut som de to partiene med minst engasjement for klima, miljø og naturvern. Høyre har holdt seg på omtrent 5 prosent, men omtalen var litt større i 2009. Fremskrittspartiet derimot, har omtalt klima, miljø og naturvern i enda mindre grad gjennom hele perioden. Her er det imidlertid verdt å nevne at frekvensfordelingene for Høyre og Fremskrittspartiet kan se kunstig lave ut sammenliknet med de andre partiene fordi disse også inkluderer omtale av anti-vekst. Det er svært usannsynlig at partier på høyresiden av politikken er mot økonomisk vekst.

4.6 Konklusjon: Har partimedlemmene og partiene blitt mer eller mindre opptatt av naturvern, klima og miljø?

I oppsummeringen av dette kapitlet er det naturlig å vende tilbake til forskningsspørsmålet som var utgangspunkt for de foregående analysene: (1) *Hva mener norske partimedlemmer om naturvern, miljø og klima*, (2) *i hvilken grad er de opptatt av disse spørsmålene*, og (3) *hvordan har dette utviklet seg over tid?*

Når det gjelder det første spørsmålet har analysen av partimedlemmenes holdninger og av partienes programmer vist oss et tydelig bilde på tvers av ulike dimensjoner av miljøsakene som er helt på linje med det vi forventet ut fra gjennomgangen av partienes miljøprofiler i kapittel 2. Partimedlemmene i MDG, SV og Venstre er aller mest opptatt av naturvern, miljø og klima. I midten finner vi Senterpartiet, Krf og Arbeiderpartiet. Den aller tydeligste motpolen er Fremskrittspartiets medlemmer, deretter Høyres.

Til tross for at det er forskjeller mellom partiene, er svaret på det andre spørsmålet at partimedlemmene i stor grad er opptatt av disse spørsmålene på tvers av de ulike spørsmålene vi har sett på her. Selv i Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet som utgjør midtpunktet, er majoriteten av medlemmene opptatt av miljøspørsmål.

Så til spørsmålet om utvikling over tid. Uten paneldata er det vanskelig å trekke noen holdbare konklusjoner om hvorvidt norske partimedlemmer har blitt mer eller mindre opptatt av naturvern, miljø og klima over tid. Dette gjelder spesielt når forskjellene er såpass små, og påstandene ikke er identiske på tvers av tidspunkter. *En forsiktig tolkning kan indikere at partimedlemmene har blitt mindre opptatt av spørsmål knyttet til naturvern fra 2000 til 2009.* Etersom jeg kun har data om klimaforandringer fra 2016 er det imidlertid umulig å avgjøre hvorvidt klimaperspektivet har blitt mer fremtredende for partimedlemmene i den samme perioden.

Når det gjelder omtale av disse spørsmålene i partiprogrammene er konklusjonen helt klar: *Ingen av partiene omtaler naturvern, miljø og klima i større grad i 2009 enn de foregående årene. Det er dessuten stor variasjon fra år til år, og det kan se ut som om mer tidsspesifikke trekk ved valgkampen har større betydning for omtalen av disse spørsmålene enn den generelle tendensen til at dette har tatt en større plass på den offentlige agendaen.*

Dermed må hypotesen om at norske partimedlemmer og partier (partiprogrammer) har blitt mer opptatt av naturvern, miljø og klima forkastes. Funnet er interessant nettopp fordi temaet har tatt en stor plass i det offentlige ordskiftet, og fordi vi i løpet av denne perioden har sett et nytt parti vokse frem på nasjonalt nivå. Denne gjennomgangen har i tillegg vist oss at MDGs medlemmer langt på vei er hentet utenfor partimedlemmenes rekke. Vi skal nå bevege oss over på spørsmålet om hva som kan forklare disse forskjellene i holdning til miljø.

5 Hva kan forklare ulike holdninger til miljø hos norske partimedlemmer?

Analysen av partimedlemmenes holdninger og partienes programmer i forrige kapittel la grunnlaget for å avvise hypotesen om at norske partimedlemmer har blitt mer opptatt av naturvern, miljø og klima fra 1990 og til i dag. Til tross for at disse temaene har fått en større plass i den offentlige debatten, ser det ikke ut til at dette opptar partimedlemmene mer i dag enn det gjorde på 1990-tallet. Når det gjelder partiprogrammene var saken enda klarere: omtalen av disse spørsmålene har ikke økt over tid. Samtidig ser det ut til at tids- og sakspesifikke trekk ved valgkampen kan ha større betydning for partienes omtale av spørsmål knyttet til naturvern, miljø og klima, heller enn en gradvis økt oppmerksomhet i det offentlige ordskiftet.

Hensikten med dette kapittelet er å forsøke å svare på den andre delen av studiens problemstilling, nemlig spørsmålet om *hva som kan forklare forskjeller i holdning til miljø blant norske partimedlemmer?* For å besvare dette spørsmålet benytter jeg meg av lineær regresjonsanalyse (OLS) for hver av de ulike tidspunktene jeg har data for: 1991, 2000, 2009 og 2016. Det er derfor nødvendig å presisere at analysene i dette kapittelet *ikke innebærer en test av kausalforhold*. Å undersøke hvorvidt det er snakk om kausale årsakssammenhenger ville kreve paneldata ¹⁷, som jeg vil komme tilbake til. Det denne analysen imidlertid *kan gi svar på*, er om de uavhengige variablene henger sammen med den avhengige i 1991, 2000, 2009 og 2016. Dersom resultatene er konsistente for de ulike partimedlemsundersøkelsene vil det styrke antakelsen om at det er snakk om en reell sammenheng.

Innledningsvis i dette kapittelet repeterer jeg kort hvordan avhengig og uavhengige variabler er operasjonalisert og redegjør for noen egenskaper ved dataene som gjør at resultatene må tolkes med varsomhet. Deretter presenteres resultatene av analysene før hver enkelt av hypotesene diskuteres opp mot disse.

¹⁷ Et alternativ er å benytte seg av såkalt pooled OLS, hvor dataene for de ulike tidspunktene slås sammen til en analyse og man legger inn dummyvariabler for år (Christophersen, 2013, s. 170–171). Dette lar seg imidlertid ikke gjøre ettersom avhengig variabel for analysene ikke er identisk i de ulike partimedlemsundersøkelsene.

5.1 Hvordan analysere partimedlemmers holdning til miljø?

Før jeg presenter resultatene av analysen er det noen trekk ved dataene om partimedlemmer og gjennomføringen av analysen som bør kommenteres. For det første er det nødvendig å repetere hva jeg legger i partimedlemmenes «holdning til miljø», og hvordan dette og de uavhengige variablene i analysen er operasjonalisert. For det andre har dataene om partimedlemmer noen spesielle egenskaper og utfordringer som får konsekvenser for analysen og derfor vies oppmerksomhet.

Den avhengige variabelen i alle analysene i dette kapittelet er partimedlemmenes «*holdning til miljø*». Spørsmålet er hva det egentlig betyr. I kapittel 3 la jeg til grunn at en holdning er et *uttrykt ønske om at man må handle slik eller sånn* og definerte et klart skille mellom det å uttrykke et slikt ønske, og å faktisk handle i tråd med denne overbevisningen. Her er det altså snakk om partimedlemmenes uttrykte intensjoner. Holdning til miljø slik det er forstått her dreier seg om i hvilken grad partimedlemmene mener det er viktig å ta hensyn til natur og miljø. Klimadimensjonen er ikke inkludert i avhengig variabel her. Senere i dette kapittelet vil jeg bruke formuleringen «å være opptatt av å ta vare på miljøet». Partimedlemmer som er opptatt av å ta vare på miljøet har svart på spørsmålene på en måte som uttrykker et ønske om å verne naturen og ta hensyn til miljøet.

Rent empirisk har jeg operasjonalisert holdning til miljø som en likeveid indeks bestående av ulike påstander. Tabell 5.1 repeterer hvilke påstander indeksen består av for de ulike tidspunktene. Indeksen er ikke identisk i de ulike modellene, i den forstand at den ikke består av nøyaktig de samme spørsmålene. Derfor har den heller ikke en identisk skala. Indeksen for holdning til miljø i 1991 har verdier fra 1-10, for 2000 fra 1-15, for 2009 fra 1-15 og for 2016 fra 1-11. Samtlige indekser er operasjonalisert slik at det å ha høy verdi indikerer at man er opptatt av å ta vare på miljøet, mens det å ha lav verdi indikerer at man ikke er opptatt av å ta vare på miljøet.

Tabell 5.1: Operasjonalisering av avhengig variabel

Operasjonalisering av holdning til miljø	
1991	<p><i>«Vi bør satse på et samfunn med høy økonomisk vekst og høy produktivitet»</i></p> <p><i>«Vi bør satse mer på renseanlegg for utslipp fra private husholdninger, industri og jordbruk, selv om dette fører til økte skatter og avgifter»</i></p>
2000	<p><i>«Vi bør satse på et samfunn med høy økonomisk vekst og høy produktivitet»</i></p> <p><i>«Vi bør bygge ut gasskraftverk i Norge basert på dagens teknologi»</i></p> <p><i>«Vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere personlig forbruk for den enkelte»</i></p>
2009	<p><i>«Vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere personlig forbruk for den enkelte»</i></p> <p><i>«Vi bør bygge gasskraftverk, selv om CO₂-rensing ikke skulle være mulig med dagens teknologi»</i></p> <p><i>«For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industri-utbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene»</i></p>
2016	<p><i>«Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10, der 0 betyr at miljøvernet ikke bør føres så langt at det går utover vår levestandard, og 10 uttrykker et ønske om at vi bør satse mye mer på miljøvern, selv om det medfører betydelig lavere levestandard for oss alle, inkludert deg selv»</i></p>

Ettersom indeksen ikke er identisk kan man argumentere for at jeg strengt talt ikke måler det samme i de ulike analysene. Dette gjør at resultatene må tolkes med varsomhet. Analysen vil likevel kunne gi oss en pekepinn på hva som henger sammen med det å være opptatt av miljø. Dersom resultatene er konsistente på tvers av modeller, altså har samme fortegn og er signifikante, vil dette gi ytterligere støtte til antakelsen om at de henger sammen med den avhengige variabelen. De uavhengige variablene i analysene er kjønn, utdanning, sektor, alder, partitilhørighet og plassering i partiorganisasjonen. Alle disse variablene er kodet som dummysett, slik som jeg har redegjort for i kapittel 3 om metode og forskningsdesign.

Så til spesielle karakteristikk ved dataene om partimedlemmer som har betydning for analysen. Som nevnt innledningsvis, er OLS for tverrsnittsdata lite egnet til å besvare spørsmål om årsaksforhold. For det andre er det to egenskaper ved dataene om partimedlemmer som bør gis oppmerksomhet. I analysene som presenteres i tabell 5.2 har jeg

korrigert for heteroskedasitet og autokorrelasjon i restleddene. Diagnostiske tester for samtlige modeller viser at alle forutsetninger for OLS-regresjon er oppfylt, med unntak av disse to momentene. Forutsetningen om homoskedasitet legger til grunn at restleddet skal være normalfordelt med konstant varians (Christophersen, 2013b, s. 76)¹⁸. Fordi hva partimedlemmene mener om miljø henger sammen med hvilket parti de tilhører, er det en form for avhengighet i dataene mine¹⁹. At dataene er avhengige betyr at trekk ved partiet gjør at partimedlemmene innenfor det samme partiet er likere hverandre når det gjelder holdning til miljø enn partimedlemmer fra andre partier. Denne avhengigheten fører til at det er autokorrelasjon i restleddet for regresjonslinjen. Enkelt sagt betyr autokorrelasjon at individers holdning til miljø (avhengig variabel) varierer med hvilket parti de tilhører, og dermed at residualene for regresjonslinjen korrelerer innenfor partier. Ved autokorrelasjon og heteroskedasitet fremstår standardfeilen i OLS som lavere enn det den egentlig er (James H. Stock & Watson, 2012, s. 413). Dermed får man et feilaktig inntrykk av usikkerheten i analysene. Dette får konsekvenser for hypotesetesting ved at det er lettere å forkaste en sann nullhypotese. Klyngekorrigerte standardfeil tar imidlertid høyde for både autokorrelasjon og heteroskedastisitet ved at de tillater restleddene å ha hvilken som helst korrelasjon innenfor en klynge, men legger til grunn at restleddene ikke korrelerer på tvers av klynger (James H. Stock & Watson, 2012, s. 413). Standardfeilen i tabell 5.2 er derfor klyngekorrigert på parti. Altså tillates restleddene å korrelere innenfor partier, men ikke mellom partier.

5.1.1 Høna og egget: Partimedlemskap og holdning til miljø

¹⁸ Utover at sammenhengen faktisk er lineær, er forutsetningene for OLS-regresjon at restleddene skal ha gjennomsnitt 0, konstant varians og være uavhengige av hverandre (Christophersen, 2013, s. 73). I tillegg kommer kravet om fravær av perfekt multikolaritet samt en test for betydningsfulle enheter. Multikolaritet betyr at de uavhengige variablene korrelerer sterkt, eller forklarer hverandre. Resultatene av disse testene finnes i appendiks.

¹⁹ Mål for intraklassekorrelasjon viser at avhengigheten i dataene er såpass stor at flernivåanalyse som analyseteknikk er relevant. Intraklassekorrelasjon for 1991-dataene er 0,41, for 2000-dataene 0,48, 0,39 for 2009 og 0,54 for 2016. Flernivåanalyse er imidlertid lite egnet der hvor antall nivå 2-enheter er lite (mindre enn 30), slik som tilfellet er med kun sju partier. I slike tilfeller er OLS-regresjon med klyngekorrigert standardfeil bedre egnet (Christophersen, 2013, s. 110). Som en robusthetstest for alternative spesifikasjoner av modellen har jeg imidlertid gjennomført flernivåanalyse for OLS-modellen hvor konstantleddet (holdning til miljø) antas å variere på tvers av partier, og de uavhengige variablene er fixed. Resultatene er relativt like, hvilket gir grunnlaget for å anta at OLS-modellen er robust (se appendiks). Unntaket er likevel koeffisienten for kjønn i analysene for 1991.

Før jeg går over til å presentere resultatene for regresjonsanalysen er det nødvendig å redegjøre for hvordan partimedlemskap og holdning til miljø henger sammen. I alle analysene har jeg inkludert en dummyvariabel for partitilhørighet. Dette har å gjøre med at dataene mine er avhengige. Dermed ville en modell hvor partitilhørighet ikke var inkludert fungere dårlig, fordi modellen ville være spesifisert feil. Mer konkret er det snakk om såkalt utelatt variabelskjevhet, altså at en variabel som ikke er inkludert i analysen har betydning for effekten av de uavhengige variablene på den avhengige (James H. Stock & Watson, 2012, s. 403).

Dette fører oss inn på spørsmålet om kausalitet. Nærmere bestemt spørsmålet om hva som kommer først – partimedlemskapet eller partimedlemmets holdning til miljø? Som nevnt i kapittel 2 er det sannsynlig at vi har å gjøre med en feedback-mekanisme, altså en årsaksretning som går begge veier. Partimedlemsundersøkelsene viser helt tydelig at politiske grunner har blitt en stadig viktigere motivasjonsfaktor for partimedlemskap over tid (Heidar & Saglie, 2002, s. 158). Altså kan vi anta at individer velger partimedlemskap i et spesifikt parti nettopp fordi de har holdninger til politiske saker som stemmer overens med det aktuelle partiet. På den andre siden er det også naturlig å tenke seg at det å være medlem av et politisk parti over tid kan få betydning for hva individet mener om en politisk sak. Med andre ord sosialiseres partimedlemmer over tid inn i et partistandpunkt. Jeg vil komme tilbake til spørsmålet om betydningen av partisosialisering for holdning til miljø under et eget avsnitt om partimedlemskapets varighet.

Ettersom jeg ikke har tidsseriedata har jeg ikke mulighet til å teste denne årsaksretningen. Samtidig kan jeg ikke utelukke parti-variabelen fra analysene. Det er nemlig en statistisk modell med partitilhørighet som gir oss effekten av de andre uavhengige variablene når partimedlemskap holdes konstant, eller kontrolleres for. Det ville gi liten mening å studere partimedlemmene uten å ta høyde for at de er nettopp partimedlemmer. En dummyvariabel for partitilhørighet er derfor inkludert i analysene.

5.2 Resultater

Resultatene fra regresjonsmodeller med alle uavhengige variabler for 1991, 2000, 2009 og 2016 er fremstilt i tabell 5.2 (standardfeil i parentes). De uavhengige variabelenes referanse kategorier er oppgitt under tabellen og de signifikante koeffisientene er uthevet i fet

skrift. Koeffisientene er ustandardiserte fordi standardavvik er populasjonsbetinget, og standardavviket i fordelingen dermed kan variere fra undersøkelse til undersøkelse (Christophersen, 2013, s. 60) . På grunn av dette og at skalaen på avhengig variabel er ulik for de ulike analysene, er det ikke mulig å sammenlikne størrelsen på koeffisientene mellom de ulike modellene. Heller ikke R^2 eller justert R^2 kan sammenliknes på tvers av modeller beregnet på ulike datasett. Nedenfor vil jeg derfor i hovedsak nøye meg med å kommentere retningen på koeffisientene og hvorvidt de er signifikante eller ikke.

Tabell 5.2: Regresjonsmodeller: individ- og partispesifikke variabelers effekt på holdning til miljø

	<i>Holdning til miljø</i>			
	1991	2000	2009	2016
Kjønn: kvinner	0.063 (0.082)	0.724^{***} (0.162)	0.899^{***} (0.207)	0.372^{**} (0.175)
Utdanning: middels	0.390^{***} (0.117)	0.472^{**} (0.225)	0.462 (0.363)	1.637 (1.083)
Utdanning: høy	0.533^{**} (0.248)	1.180^{***} (0.200)	1.565^{***} (0.231)	2.204^{**} (1.114)
Sektor: offentlig	0.193 (0.154)	0.264[*] (0.154)	0.339^{**} (0.153)	0.028 (0.136)
Sektor: organisasjon	0.995 (0.627)	-0.585 (0.819)	1.046^{***} (0.185)	-0.062 (0.206)
30-45 år	-0.109 (0.194)	-0.495[*] (0.256)	-0.642^{**} (0.270)	-0.209 (0.522)
45-65 år	-0.233 (0.228)	-0.705 (0.485)	-0.882^{**} (0.345)	-0.052 (0.255)
Over 65 år	-0.353 (0.412)	-0.196 (0.490)	-1.274^{***} (0.315)	-0.223 (0.455)
Frp	-1.311^{***} (0.139)	-1.909^{***} (0.101)	-2.159^{***} (0.059)	-2.589^{***} (0.035)
Høyre	-0.779^{***} (0.061)	-1.705^{***} (0.085)	-1.561^{***} (0.052)	-0.942^{***} (0.071)

KrF	0.121^{***} (0.027)	1.581^{***} (0.047)	0.422^{***} (0.037)	0.605^{***} (0.038)
SP	0.229^{***} (0.025)	1.830^{***} (0.050)	0.397^{***} (0.041)	-0.039 (0.037)
SV	1.746^{***} (0.111)	3.388^{***} (0.129)	2.176^{***} (0.062)	1.571^{***} (0.149)
Venstre	1.167^{***} (0.094)	2.386^{***} (0.170)	1.529^{***} (0.076)	1.582^{***} (0.134)
MDG				2.996^{***} (0.154)
Aktive medlemmer	0.093^{**} (0.043)	-0.439 (0.419)	-0.298 (0.298)	-0.139 (0.228)
Mellomledere	0.053 (0.084)	-0.010 (0.505)	-0.568^{***} (0.087)	0.185 (0.276)
Elite	0.064 (0.243)	0.403 (0.710)	-0.128 (0.258)	-0.282 (0.180)
Aktivister på mellomnivået	0.155[*] (0.085)	0.252 (0.454)	0.443^{***} (0.072)	0.033 (0.324)
Konstant	6.217 ^{***} (0.235)	8.617 ^{***} (0.395)	9.256 ^{***} (0.541)	5.041 ^{***} (0.923)
N	1,329	852	1,307	1,306
R²	0.217	0.398	0.329	0.279
Justert R²	0.206	0.385	0.320	0.268
Residual Std. Error	1.392 (df = 1310)	2.204 (df = 833)	2.430 (df = 1288)	2.087 (df = 1286)

Signifikansnivå $p < 0.1$; $** p < 0.05$; $*** p < 0.01$. Enheter med missingverdier er ekskludert *listwise*, det vil si enheter som har missingverdier på en eller flere av variablene i analysen²⁰.

²⁰ Dersom missingverdier er systematisk kan det få betydning for resultatene av analysen (Allison, 2009, s. 72). Systematiske missingverdier betyr at det er en årsak til manglende svar. Mulige løsninger er estimering med maximum-likelihood eller multipel imputering, som flere og flere nå tar til orde for (Allison, 2009, s. 77–83). Tidsmessig er imidlertid dette utenfor omfanget av denne studien, og å erstatte missingverdier vil aldri kunne gi et bedre datamateriale enn det man allerede har. Konsekvensen av å ekskludere missingverdier listwise slik som det er gjort her er at det kan bli vanskeligere å finne signifikante effekter i resultatene (Allison, 2009, s. 72).

Av tabell 5.2 ser vi altså hva slags effekt de uavhengige variablene har på partimedlemmers holdning til miljø. Tabellen viser at *kjønn* og *utdanning* i flertallet av analysene har en signifikant og positiv effekt på partimedlemmers holdning til miljø, kontrollert for alle andre variabler i modellen. Når det gjelder *alder* er det bare i 2000 og 2009 at det er en signifikant forskjell mellom partimedlemmer under og over 30 år. Effekten av alder er negativ. Altså er eldre partimedlemmer mindre opptatt av å ta vare på miljøet enn yngre partimedlemmer, kontrollert for alle andre variabler i modellen. Også for *sektor* er resultatene bare signifikante i noen av analysene. Partimedlemmer som er ansatt i offentlig sektor er signifikant mer opptatt av å ta vare på miljøet enn partimedlemmer ansatt i privat sektor i 2000 og 2009. Forskjellen er ikke signifikant i 1991 og 2016.

Resultatene for plassering i *partiorganisasjonen* gir liten substansiell mening fordi resultatene går i motsatt retning i ulike år. Dette gjelder både for aktive medlemmer, mellomledere og partieliten. Effekten av *partitilhørighet* for holdning til miljø er derimot veldig tydelig. Arbeiderpartiet er referansekategori i tabell 5.2. Resultatene er imidlertid ikke overaskende, fordi de egenskapene ved dataene om partimedlemmer som jeg allerede har gjennomgått (autokorrelasjon og heteroskedasitet) i seg selv er en tydelig indikasjon på at holdning til miljø varierer med hvilket parti man tilhører. Resultatene i tabell 5.2 er dessuten helt i tråd med fremstillingen av partimedlemmenes holdninger i kapittel 4. Der ble det klart at det var medlemmer av MDG, SV og Venstre som var aller mest opptatt av å ta vare på miljøet, og at Fremskrittspartiet og Høyres medlemmer var aller minst opptatt av dette. Medlemmer i Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti ble plassert midt mellom disse to ytterpunktene.

Tabell 5.2 viser at når man går fra å være medlem av Arbeiderpartiet til å være medlem av Høyre eller Fremskrittspartiet er koeffisienten negativ, og for de øvrige partiene er den positiv. Altså er medlemmer av Fremskrittspartiet og Høyre signifikant mindre opptatt av å ta vare på miljøet enn Arbeiderpartiets medlemmer, kontrollert for alle andre variabler i modellen. Medlemmer av Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, SV, Venstre og MDG (2016) er signifikant mer opptatt av å ta vare på miljøet enn Arbeiderpartiets medlemmer, kontrollert for alle andre variabler. Unntaket er forskjellen mellom Arbeiderpartiets og Senterpartiets medlemmer i analysen for 2016, som ikke er signifikant. Koeffisientene for partitilhørighet er større enn alle de andre effektene i alle modellene. *Jeg kan derfor konkludere med at partitilhørighet henger sammen med partimedlemmenes holdning til miljø, og at denne*

effekten er stabil over tid. Ettersom vi ikke vet sikkert hva slags årsakssammenheng det er snakk om kan disse resultatene bety flere ting. For det første kan vi anta at partimedlemmer vil ta hensyn til partiets standpunkt i miljøspørsmål når de velger parti. For det andre kan det bety at det å være medlem av et parti vil ha en betydning for individets holdning til miljø over tid.

5.2.1 Betydningen av alder

Med utgangspunkt i Ingleharts (1977) argument om at økt velstand og økonomisk trygghet har ført til at individer i større grad vektlegger postmaterialistiske verdier, formulerte jeg i kapittel 2 følgende forventning om betydningen av alder for partimedlemmenes holdning til å ta vare på miljøet:

H2: I samtlige partier er etterkrigs generasjonen av partimedlemmer mer opptatt av å ta vare på miljøet enn førkrigs generasjonen.

Hvis denne hypotesen stemmer, forventer jeg at de yngre partimedlemmene vil være mer opptatt av å ta vare på miljøet enn de eldre partimedlemmene. Denne antakelsen er begrunnet med at de yngre generasjonene vokste opp i mer fordelaktige økonomiske vilkår, og derfor prioriterer postmaterialistiske verdier. Her er altså alder en indikasjon på hva slags oppvekstforhold partimedlemmet har hatt, slik som jeg redegjorde for i kapittel 3. Jeg legger også til grunn at forskjellene mellom aldersgruppene har blitt mindre over tid, ettersom den eldre generasjonen gradvis erstattes av yngre generasjoner som i større grad har hatt en oppvekst preget av økonomisk trygghet og velstand.

I tabell 5.2 er aldersvariabelen gruppert i fire kategorier: Under 30 år, 30-45 år, 45-65 år og partimedlemmer over 65 år. Partimedlemmer under 30 år er referansekategori. Her er det viktig å presisere at partimedlemsundersøkelsene ser på et tverrsnitt av norske partimedlemmer for de ulike tidspunktene. For hver analyse blir altså generasjonen som vokste opp under andre verdenskrig eldre og eldre. Partimedlemmer som er født i 1945 eller tidligere er altså 46 år eller eldre i datamaterialet fra 1991, 55 år eller eldre i 2000, 64 år eller eldre i 2009 og 71 år eller eldre i 2016. Derfor forventer jeg at alder har mest å si når vi går fra partimedlemmer under 30 til de som er mellom 45 og 65 år i 1991 og 2000, og for de som er eldre enn 65 år i 2009 og 2016.

Resultatene i tabell 5.2 gir liten støtte til H2. I 1991 og 2016 er ingen av aldersgruppene signifikant forskjellig fra partimedlemmene som er under 30 år. Man skulle dessuten tro at det i økende grad ville være forskjellen mellom de yngste og de aller eldste partimedlemmene som ville gjøre utslag. Slik er det imidlertid ikke. I 2000 er det bare partimedlemmene i aldersgruppen 30-45 år som er signifikant mindre opptatt av å ta vare på miljøet enn partimedlemmene under 30 år. Partimedlemmer i denne aldersgruppen er født i tidsrommet 1955-1970, og må sies å tilhøre etterkrigsgenerasjonen. Resultatene for 2000 samsvarer altså ikke overhodet med de teoretiske forventningene. I resultatene for 2009 er imidlertid saken en annen. Her er samtlige aldersgrupper signifikant mindre opptatt av å ta vare på miljøet enn partimedlemmene under 30 år, kontrollert for alle andre variabler i modellen. I resultatene for 2009 ser det dessuten ut til at det er forskjellen mellom medlemmer under 30 år og medlemmer som er eldre enn 65 år som har størst betydning for holdning til miljø. At resultatene er slik vi ville forvente i en av totalt fire analyser er imidlertid ikke nok til å beholde hypotesen.

Resultatene gir heller ikke støtte til at forskjellene mellom partimedlemmene over tid har blitt mindre. Dette kommer av at forskjellene mellom aldersgruppene verken er signifikant i 1991 eller i 2016. Dersom det bare var tilfellet i 2016 ville det være enklere å hevde at forskjellen mellom aldersgruppene hadde blitt mindre over tid. Fordi resultatene er såpass motstridende blir konklusjonen altså at vi må forkaste H2. *Det er forskjeller mellom yngre og eldre partimedlemmer, men resultatene er ikke slik som vi ville forvente for aldersgruppen som tilhører førkrigsgenerasjonen. Det er dessuten lite som indikerer at forskjellene mellom aldersgruppene har blitt mindre over tid.*

At denne hypotesen må forkastes er overaskende sett i lys av at Ingleharts verdiforklaring har vært svært innflytelsesrik i studiet av holdninger til miljø (Lowe & Rüdig, 1986, s. 515). Samtidig er ikke avvisningen nødvendigvis en ren avvisning av Ingleharts argument. I kapittel 2 hevdet jeg at individers plassering i den sosiale strukturen også hadde betydning for holdning til miljø, og i kapittel 3 redegjorde jeg for utdanning som en indikator på sosial status. Utdanning er dermed også en indikator for hva slags livsvilkår individet har vokst opp i. Det er rimelig å anta at individer med høy utdanning har vokst opp med større materiell velstand enn de som har lav utdanning. I den neste delen av analysen ser jeg derfor på betydningen av utdanning, kjønn og sektor for partimedlemmenes holdning til miljø.

5.2.2 Betydningen av sosial struktur

I kapittel 2 redegjorde jeg for kritikken av Ingleharts fokus på verdier. Blant annet ble han kritisert for at forklaringen ikke tar høyde for at individers plassering i den sosiale strukturen har betydning for holdninger fordi personer som befinner seg på ulike nivåer i denne har ulike perspektiver, erfaringer og interesser. Med bakgrunn i dette formulerte jeg følgende hypotese om betydningen av sosial struktur for holdning til miljø:

H3: Kvinner, ansatte i offentlig sektor og de med høy utdanning er mer opptatt av miljø enn menn, ansatte i privat sektor og de med lav utdanning.

Førsteintrykket tyder på at denne hypotesen stemmer. Resultatene i tabell 5.2 viser at det er forskjeller mellom kjønnene når det gjelder holdning til miljø. I 2000, 2009 og 2016 er kvinnelige partimedlemmer signifikant mer opptatt av å ta vare på miljøet enn menn, kontrollert for alle de andre uavhengige variablene i modellen. Det er verdt å merke seg at effekten av kjønn er signifikant selv når det kontrolleres for sektor. Dette tyder altså på at kjønn har en effekt uavhengig av sektor, i motsetning til hva jeg hevdet i kapittel 2.

Også utdanningsnivå har betydning. Det ser ut til at det er forskjellen mellom lav og høy utdanning som er viktigst for i hvilken grad man er opptatt av å ta vare på miljøet. Partimedlemmer med høy utdanning er mer opptatt av å ta vare på miljøet enn de med lav utdanning, kontrollert for alle andre variabler i modellen. Forskjellen mellom utdanningskategoriene er signifikant på 0.01 prosents nivå i 2000 og 2009, og på 0.05 prosents nivå i 1991 og 2016. Effekten av utdanning ser også ut til å være betydelig i 2000, 2009, og 2016. For 2016 gir det å gå fra lav til høy utdanning en forskjell på hele 2.204 skalaenheter i holdning til miljø.

Så til betydningen av sektor. I kapittel 2 redegjorde jeg for ulike versjoner av betydningen av arbeidslogikk for holdning til miljø. Resonnementet til Oddbjørn Knutsen er at de som er ansatt i offentlig sektor har interesser som i større grad samsvarer med venstresiden av politikken, hvor det å ta vare på miljøet i større grad har vært viktig, enn ansatte i privat sektor som tenderer til å favorisere markedsinteressene. Dummysettet for sektor som er inkludert i tabell 5.2 har tre kategorier – å være tilknyttet privat sektor, offentlig sektor og det

å tilhøre en organisasjon. Organisasjonstilknytning er skilt ut som en egen kategori fordi relasjonen mellom det å tilhøre en organisasjon og skillet offentlig privat er uklart. Siden kategorien omfatter en del partimedlemmer har jeg valgt å la være å ekskludere disse fra analysen. Organisasjonstilknytning har imidlertid liten relevans for hypotesene mine.

I tabell 5.2 er privat sektor referansekategori. Resultatene tyder på at sektortilknytning har betydning for partimedlemmenes holdning til miljø, men bare i noen av analysene. Ansatte i offentlig sektor er signifikant mer opptatt av å ta vare på miljøet i 2000 og 2009 enn ansatte i privat sektor, kontrollert for alle andre variabler i modellen. I 1991 og 2016 er ikke ansatte i offentlig sektor signifikant forskjellig fra de som er ansatt i privat sektor.

Resultatene for organisasjonstilknytning er noe uklare slik som forventet. I 2000 og 2016 er partimedlemmer som er tilknyttet en organisasjon mindre opptatt av å ta vare på miljøet enn partimedlemmer som arbeider i privat sektor, kontrollert for alle andre variabler i modellen. I 1991 og 2000 er det imidlertid motsatt – partimedlemmer som er tilknyttet en organisasjon er signifikant mer opptatt av miljø enn de som arbeider i privat sektor, kontrollert for alle andre variabler i modellen. Det er sannsynlig at dette skyldtes at partimedlemmer sysselsatt i organisasjoner er en heterogen gruppe individer. Personer som har plassert seg i denne kategorien kan være tilknyttet alt fra en ideell organisasjon, en interesseorganisasjon eller arbeide i et politisk parti. Det er godt mulig at denne tilknytningen har betydning for holdning til miljø, men at effekten er ulik på tvers av ulike typer organisasjoner, og at ulike undergrupper i varierende grad er representert i datamaterialet for de ulike tidspunktene.

Totalt sett gir disse resultatene grunnlag for å hevde at sosiostrukturelle variabler har betydning for partimedlemmers holdning til miljø. Aller tydeligst er forskjellen mellom lav og høy utdanning, men både kjønn og sektor har betydning. *Hypotesen om betydningen av sosial struktur kan derfor beholdes. Kvinner, ansatte i offentlig sektor og de med høy utdanning er mer opptatt av miljø enn menn, ansatte i privat sektor og de med lav utdanning.*

5.2.3 Er aktivistene mer ekstreme?

Så til betydningen av plassering i partiorganisasjonen for holdning til miljø. Gjennomgangen i kapittel 2 etablerte en forventning om at det aktuelle saksområdets viktighet for partiet har

betydning for hvor radikale holdninger partimedlemmene har. Med radikal i denne sammenhengen menes hvor opptatt partimedlemmene er av miljø. Dermed formulerte jeg følgende hypotese:

H4: Aktivistene på mellomnivået i partiorganisasjonen er mer opptatt av å ta vare på miljøet i Venstre, SV og MDG, mens det i de øvrige partiene er topplederne som bryr seg mest om miljø.

I tabell 5.2 er denne hypotesen lagt inn som et samspillsledd i modellen i den tro at effekten av plassering i partiorganisasjonen på holdning til miljø er betinget av hvorvidt man tilhører et parti hvor miljø er en viktig sak eller ikke (miljøparti *aktivister på mellomnivået)²¹. Av tabell 5.2 kan vi lese at denne hypotesen delvis finner støtte. I 1991 og i 2009 er aktivistene på mellomnivået signifikant mer opptatt av å ta vare på miljøet enn resten av partiorganisasjonen i SV og Venstre, kontrollert for alle andre variabler i modellen. Effekten er imidlertid ganske liten. Det er også interessant å merke seg at samspillsleddet ikke lenger er signifikant i resultatene for 2016, hvor medlemmer av MDG er inkludert i analysen. Dermed kan det tenkes at forskjellen mellom aktivistene og topplederne i MDG arter seg annerledes enn i de to andre partiene.

Hva med plassering i partiorganisasjonen for øvrig? Er det slik at ulike sjikt i partiorganisasjonen skiller seg ut når det gjelder hvor opptatt de er av miljø, og gjelder denne effekten for samtlige partier sett under ett? Svaret ser ut til å være nei, ettersom koeffisientene for ulike sjikt i partiorganisasjonen ikke har samme fortegn i de ulike regresjonsmodellene. I 2000, 2009 og 2016 er aktive medlemmer mindre opptatt av miljø enn passive medlemmer, kontrollert for alle andre variabler i modellen. I 1991 derimot, er de aktive medlemmene mer opptatt av å ta vare på miljøet enn de passive medlemmene. For mellomledere er koeffisienten positiv i 1991 og 2016, men negativ i 2000 og 2009. Også resultatene for det å tilhøre partieliten er lite konsistent, positiv i 1991 og 2000, og negativ for 2009 og 2016.

Skal vi tro Kitschelts kritikk av Mays lov om kurvlinearitet, er ikke disse resultatene særlig overaskende. Dersom effekten varierer med hvor viktig saken er, lar det seg vanskelig gjøre å

²¹ I alle modeller øker justert R^2 når samspillsleddet inkluderes.

finne en effekt som er konsistent på tvers av partier. *Konklusjonen blir derfor at resultatene tyder på at aktivister på mellomnivået i partiorganisasjonen er mer opptatt av å ta vare på miljøet i SV og Venstre. Effekten er imidlertid bare signifikant i 1991 og 2009 og vi kan derfor ikke beholde denne hypotesen. Samtidig ser det ikke ut til at plassering i partiorganisasjonen har noen bestemt effekt på holdning til miljø i de øvrige partiene.*

5.2.4 Betydningen av partisosialisering for holdning til miljø

Hypotesen om effekten av medlemskapets varighet på holdning til miljø legger til grunn at det å være medlem av et parti innebærer at man over tid vil sosialiseres inn i partiets samlede holdning til ulike saksspørsmål. Forventningen er forankret i følgende hypotese:

H5: Desto lenger man har vært med i partiet, desto mer slutter man opp om partiets samlede holdning til miljø og klima.

Altså forventer jeg at de som har vært medlem av et parti i lang tid vil være mer på linje med partiet som helhet enn de som nylig har kommet til. Dette har to implikasjoner. For det første innebærer det at effekten av partisosialisering på holdning til miljø er avhengig av hvilket parti man tilhører. Samtidig kan effekten også være ulik for ulike individer, alt ettersom hva slags utgangspunkt de har. Det er likevel liten grunn til å tro at et individ som ikke er opptatt av miljø i det hele tatt vil melde seg inn i SV, eller at noen som er veldig opptatt av miljø vil ønske et medlemskap i FrP.

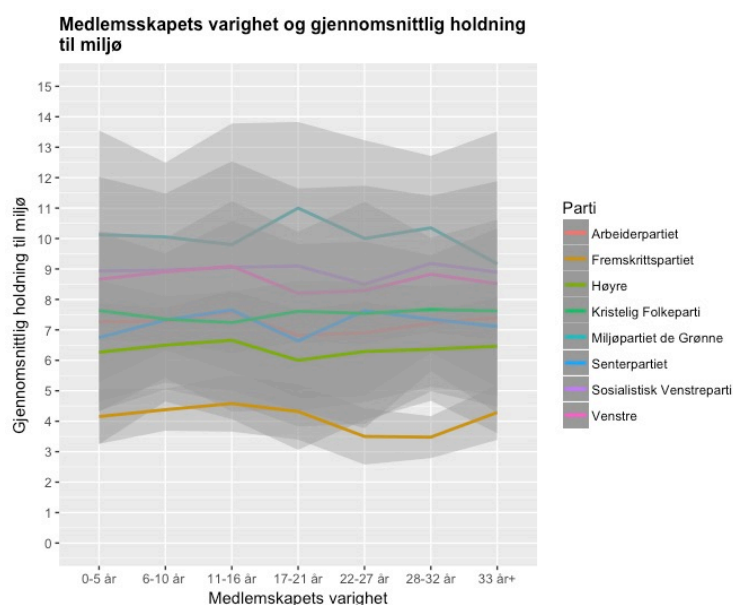
Fordi effekten av partisosialisering vil variere med parti, er det vanskelig å inkludere denne variabelen i en regresjonsmodell for alle partier. En annen innvendig mot å inkludere denne variabelen er at medlemskapets varighet ikke er den beste måten å måle partisosialisering på, fordi de partimedlemmene som er eldst også er de som har vært med lengst i partiet. Varighet på medlemskapet fanger nødvendigvis ikke opp graden av partisosialisering hvis man for eksempel har vært passivt medlem av et parti hele sitt liv.

Hvilken effekt kan vi da anta at partisosialisering vil ha på holdning til miljø innad i de ulike partiene? Både kapittel 4 og analysene i dette kapittelet etablerte at det er i MDG, SV og Venstre at partimedlemmene er aller mest opptatt av miljø, og i FRP og Høyre at de er aller minst engasjert for miljøet. Dermed er det rimelig å forvente at effekten vil være positiv SV

og Venstre og negativ i Frp og Høyre. Ettersom det å være opptatt av miljøspørsmål er en forutsetning for å bli medlem av MDG er det vanskelig å etablere noen forventning om betydningen av partisosialisering i MDG. Ettersom spørsmål om miljø ikke utgjør noen kjernesak for Senterpartiet, Kristelig Folkeparti og Arbeiderpartiet er det vanskelig å etablere noen forventning om hva slags effekt sosialisering vil ha på disse partimedlemmenes holdninger.

Nettopp på grunn av usikkerheten knyttet til operasjonalisering, hvordan dette best kan analyseres og uklare forventninger, er denne delen av analysen mer eksplorerende. Figur 5.1 er en type spredningsdiagram som viser gjennomsnittlig holdning til miljø for grupper av partimedlemmer etter hvor lenge de har vært med i partiet for partimedlemsundersøkelsen i 2016²². De grå feltene er konfidensintervaller for øvre og nedre grense av gjennomsnitt med konfidensnivå 0.95.

Figur 5.3: Spredningsdiagram for medlemskapets varighet og gjennomsnittlig holdning til miljø, 2016

²² Linjene i figurene er beregnet ved lokal vektet regresjon (loess smoothing) en ikke parametrisk måte å se etter sammenheng i dataene som er vanlig å bruke der hvor man har få datapunkter slik som tilfellet er her (Beck & Jackman, 1998, s. 603). Forskeren setter selv terskelen for hvor skarpe svinger kurven kan ta. Ettersom denne analysen er eksplorerende har jeg i figur 5.1 satt «spennvidden» til 0.75. Med andre ord tillater jeg relativt skarpe svinger på kurven.

Figur 5.2 gir inntrykk av at medlemskapets varighet ikke har noen bestemt effekt på holdning til miljø som gjelder for alle partier under ett. Samtidig ser vi at det ikke er snakk om noen stor variasjon i gjennomsnittet for noen av partiene. Dette ser vi også tydelig ved at konfidensintervallene for øvre og nedre grense av gjennomsnitt overlapper hverandre.

Variasjonen er spesielt liten blant Høyre og Kristelig Folkepartis medlemmer – linjen i figuren er nesten helt rett. Ergo har ikke partimedlemskapets varighet noen som helst betydning for partimedlemmenes holdning til miljø i disse to partiene. Vi finner derimot litt mer variasjon i MDG, SV, Venstre og Senterpartiet, men det er ikke noe klart mønster som gjelder for disse heller. Om man skal peke på noe kan det se ut til at gjennomsnittlig holdning til miljø ser ut til å være litt lavere for de partimedlemmene som har vært med aller lengst i partiene. Linjen i figuren heller litt nedover for de som har vært medlem av partiet i 28 år eller mer. For Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiets medlemmer er det imidlertid motsatt: de som har vært med lengst i partiet er litt mer positive til å ta vare på miljøet.

Resultatene er altså i strid med de teoretiske forventningene. Dermed er det rimelig å konkludere med at H5 om betydningen av varighet også må forkastes. Som jeg allerede har diskutert kan mangelen på noe klart mønster skyldes at medlemskapets varighet er en dårlig indikator på hvor graden av partisosialisering partimedlemmene har vært utsatt for.

5.3 Konklusjon

Hva forklarer at partimedlemmer har ulike holdninger til miljøspørsmål? I delkapitlet om alder fant jeg ikke entydig støtte verken til hypotesen om forskjellen mellom aldersgrupper av partimedlemmer, eller forventningen om at disse forskjellene har blitt mindre over tid. Forskjellene mellom aldersgruppene var ikke signifikant i modellen for 2016, hvilket kan tyde på at forskjellen mellom aldersgruppene har blitt mindre. Samtidig så vi det heller ikke var signifikante forskjeller mellom yngre og eldre partimedlemmer i analysen for 1991. Jeg avviste derfor hypotesen om generasjonsforskjeller.

At denne hypotesen ble forkastet er overaskende. Ingleharts verdiforklaring er en av de mest anerkjente bidragene innenfor forskning på holdninger. Denne konklusjonen har imidlertid to forbehold. For det første er det knyttet vesentlige utfordringer både til analysemetoden og

datamaterialet, ettersom jeg ikke måler nøyaktig det samme i avhengig variabel over tid og ikke har paneldata. For det andre viste mine funn at sosial struktur har betydning for hva partimedlemmene mener om miljøet. Både utdanning, kjønn og sektor har en positiv effekt på partimedlemmenes holdning til å ta vare på miljøet. Resultatene for kjønn og utdanning var tydeligst. Denne hypotesen ble derfor bekreftet.

Resultatene for alder og sosial struktur er mest interessante dersom man ser dem i sammenheng med hverandre. I den grad utdanning er en indikator på hva slags livsvilkår man har vokst opp i, kan vi derfor ikke avvise Ingleharts tese helt enda. Resultatene av analysene gir imidlertid grunnlag for å hevde at holdninger til miljø og vern har et tydelig strukturelt feste, også blant norske partimedlemmer og at det i mindre grad er snakk om generasjonsforskjeller mellom norske partimedlemmer.

Når det gjelder partitilhørighet var resultatene veldig tydelige og som forventet. Hvilket parti man tilhører har stor betydning for partimedlemmenes holdning til miljø. Sett i sammenheng med at hypotesen om partimedlemskapets varighet ikke holdt, kan en forsiktig tolkning av mine resultater tyde på at det i større grad er slik at partimedlemmer velger parti ut fra hva slags holdninger de har til ulike saker, og ikke omvendt.

Jeg fant bare delvis støtte til hypotesen om at aktivistene på mellomnivået i partiorganisasjonen var mer opptatt av å ta vare på miljøet i de partiene hvor miljø er en viktig sak. Det ser imidlertid ikke ut til at plassering i partiorganisasjonen har en bestemt effekt på holdning til miljø som gjelder for alle partier.

6 Avslutning og konklusjon

Formålet med denne masteroppgaven var todelt. For det første ønsket jeg å *kartlegge norske partimedlemmers holdninger til miljøspørsmål* i en tid hvor dette har satt et betydelig preg på den politiske debatten. For det andre forsøkte denne studien å besvare spørsmålet om *hva som kan forklare at partimedlemmer har ulike holdninger til miljøspørsmål*. I forlengelsen av dette ønsket jeg å undersøke betydningen av både individspesifikke og partispesifikke forklaringer fordi partimedlemmer både er «vanlige velgere» og har en spesiell tilknytning til et parti.

I den første delen av oppgaven viste jeg at spørsmålet om vern av naturen var det som var viktigst i perioden da den norske miljøbevegelsen vokste frem, men at debatten de siste årene har dreid mer i retning av spørsmål om klima. Deretter gikk jeg dypere inn i litteraturen om hva som kan forklare ulike holdninger til miljøspørsmål, både med utgangspunkt i litteraturen om velgere og litteraturen om partier. Jeg redegjorde for individuelle forklaringer som både fokuserte på at fremveksten av miljøspørsmål var et resultat av endrede økonomiske vilkår og individers plassering i sosial struktur. I diskusjonen av partilitteraturen ble det klart at partiene har endret seg betydelig i takt med at samfunnet har forandret seg, men i forståelsen av norske partier som *nettverkspartier* har partimedlemskap fortsatt betydning for hva partiene mener om politiske spørsmål. Deretter pekte jeg ut to forklaringer på partinivå av betydning: plassering i partiorganisasjonen og medlemskapets varighet. I kapittel 3 redegjorde jeg for datamaterialet som var grunnlaget for å teste disse forklaringene. Jeg identifiserte noen svakheter ved datamaterialet. Her ble klart at den største utfordringen var knyttet til å måle holdning til miljø.

6.1 Oppsummering av hovedfunn

Kartleggingen av norske partimedlemmers holdninger var basert på forventningen om at naturvern, klima og miljø har blitt viktigere både i partimedlemmenes bevissthet og i partienes programmer fra 1990 til i dag. Denne hypotesen ble forkastet. Resultatene av den deskriptive analysen i kapittel 4 kan oppsummeres i tre hovedpunkter:

- *Partimedlemmene i samtlige partier i stor grad opptatt av å ta vare på miljøet.*

- *Uavhengig av om det er snakk om gasskraftverk, miljøvern eller klima er det MDG, SV og Venstres medlemmer som er mest engasjert i miljøspørsmål, og Høyre og Fremskrittspartiets medlemmer som er aller minst engasjert i miljøspørsmål. Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiets medlemmer befinner seg midt mellom disse to ytterpunktene.*
- *Over tid ser det imidlertid ikke ut til at partimedlemmene har blitt mer opptatt av disse spørsmålene. Resultatene tyder på at mer tids- og saksspesifikke trekk har større betydning for hvordan disse sakene omtales i partiprogrammene enn den generelle tendensen til at problemstillinger knyttet til miljø har fått større oppmerksomhet i det offentlige ordskiftet.*

I kapittel 5 ønsket jeg å teste både individspesifikke og partispesifikke forklaringer på forskjeller i holdning til miljø. Utgangspunktet for de individspesifikke forklaringene var forventningen om at det eksisterer generasjonsforskjeller mellom partimedlemmene, men at disse forskjellene har blitt mindre viktige over tid, og at kjønn, utdanning og sektor har betydning for hvor opptatt man er av å ta vare på miljøet. De partispesifikke forklaringene antok at aktivister på mellomnivået i partiorganisasjonen i partier hvor miljø har vært en viktig sak er mer opptatt av miljøspørsmålet enn de øvrige gruppene av partimedlemmer, og at partimedlemskapets varighet vil ha betydning for hva partimedlemmene mener om miljø. Likevel viste diskusjonen i dette kapitlet at analysemetoden og dataene gjorde det umulig å teste hvilken vei årsaksretningen går, men at det gir liten mening å studere partimedlemmer uten å ta høyde for at de er nettopp partimedlemmer. Resultatene av disse analysene kan oppsummeres i fire hovedpunkter.

- *Generasjon kan i liten grad forklare partimedlemmenes ulike holdninger til miljø. Det er dessuten vanskelig å avgjøre hvorvidt forskjellene mellom generasjonene har blitt mindre over tid.*

- *Holdninger til miljø har et tydelig strukturelt feste, også blant norske partimedlemmer. Både kjønn, utdanning og sektor har positiv effekt på partimedlemmenes holdning til miljø.*

Så til de partispesifikke forklaringene.

- *Partitilhørighet har som forventet stor betydning for hva partimedlemmene mener om miljø, men det ser ikke ut til at medlemskapets varighet har betydning.*
- *Plassering i partiorganisasjonen kan i liten grad forklare ulike holdninger til miljøspørsmål.*

6.2 Brede implikasjoner og spørsmål til videre forskning

Innledningsvis hevdet jeg at en studie av partier og partimedlemmer som fokuserer på miljøspørsmål ville være et viktig innspill i debatten om partienes rolle på et tidspunkt hvor stadig færre er medlemmer av politiske partier. Miljøsakene mobiliserer dessuten individer på nye måter. Spørsmålet om hva mine resultater kan bety for hvordan vi kan forstå holdninger til miljø, partimedlemmer og partienes rolle i dag står imidlertid fortsatt ubesvart. I denne delen vil jeg derfor forsøke å svare på dette spørsmålet og å peke på noen interessante områder for videre forskning.

Et av de tydeligste funnene i denne studien er at generasjonstilhørighet i liten grad kan forklare hvorfor partimedlemmer har ulike holdninger til miljøspørsmål. Sett i lys av at Ingleharts tese er en av de mest anerkjente bidragene i litteraturen om holdninger og verdier er dette ganske oppsiktsvekkende. Denne konklusjonen har imidlertid to viktige forbehold som gjør at vi ikke kan forkaste Ingleharts teori helt enda. For det første fant jeg støtte til at utdanning har positiv effekt på individers holdning til miljø. I den grad utdanning er en indikasjon på livsvilkår, kan vi altså ikke avvise generasjonsforklaringen helt. Det andre viktige forbeholdet gjelder datamaterialet. En fullstendig test av dette argumentet ville kreve enten paneldata, eller i det minste en identisk avhengig variabel på tvers av de ulike analysene. Debatten om betydningen av generasjon er derfor ikke over helt enda. Likevel gir

mine resultater støtte til den litteraturen som hevder at de strukturelle forklaringene har betydning for holdning til miljø.

Studien har altså avdekket at norske partimedlemmers holdninger til miljøspørsmål har et tydelig strukturelt feste og at summen av partimedlemmenes holdninger tegner et konsistent bilde av partienes miljøprofiler på linje med det vi ville forvente ut fra tidligere analyser av partienes posisjoner i miljøsaken. I et bredere perspektiv sår det tvil ved forventningen om den store forandringen partiene har gjennomgått. Partiene er ikke kun profesjonaliserte aktører hvis formål er å maksimere velgeroppslutning. Mine resultater viser at medlemmenes holdninger til miljøspørsmål samsvarer med partienes miljøprofiler, og at partiene fortsatt evner å mobilisere partimedlemmene også i nye spørsmål som miljø.

Vi skal imidlertid ikke trekke denne konklusjonen for langt, da denne oppgaven kun har sett på partimedlemmenes holdninger på et mer overordnet nivå. Et godt utgangspunkt for å komme enda nærmere et svar på hvordan partimedlemmene mobiliseres, ville derfor være å gå dypere inn i konsekvensene av ulikt miljøengasjement, både internt og eksternt. I hvilken grad samler og splitter miljøspørsmål norske partimedlemmer? Har spørsmål om miljø konsekvenser for hvordan partimedlemmene ser på andre partier?

Så til spørsmålet om betydningen av partimedlemskap for politiske holdninger. Innledningsvis stilte jeg spørsmålet om hvorvidt det er de samme faktorene som fører til at partimedlemmer og velgere blir opptatt av spørsmål om miljø, eller om det også er slik at faktorer på partinivå påvirker hva partimedlemmene mener om miljøspørsmål. Dette prosjektet har bare skrapet i overflaten når det gjelder dette og kan derfor heller ikke gi noe endelig svar. Her er det spesielt datamaterialet som har satt begrensninger. Med paneldata ville vi kommet mye nærmere svaret på hvorvidt det er medlemskapet som forklarer holdninger, eller om holdninger forklarer medlemskapet. Likevel tyder mine resultater på at de fleste partimedlemmer velger parti ut fra hva slags holdninger de har til ulike saker, og at det langt på vei er de samme faktorene som kan forklare ulike holdninger til miljøspørsmål for partimedlemmer som for velgerne.

Like fullt er det et stort potensiale til fremtidige prosjekter når det gjelder betydningen av faktorer på partinivå for partimedlemmenes holdninger. Et mulig utgangspunkt for å studere effekten av plassering i partiorganisasjonen, er å se på et bredere spekter av saker. Er det slik

at de ulike nivåene i partiorganisasjonen skiller seg fra hverandre avhengig av hvor viktig saken er for partiet? Med en slik tilnærming kunne man kommet nærmere i svaret på hvorvidt kurvlineære forskjeller er «Mays lov», eller «Mays myte» (Van Holsteyn, Ridder, & Koole, 2015, s. 10).

Også når det gjelder betydningen av partisosialisering står mange spørsmål ubesvart. Et godt sted å starte er å se nærmere på hvordan man kan operasjonalisere partisosialisering bedre. Kan det for eksempel tenkes at effekten av medlemskapets varighet er betinget av medlemmenes grad av deltakelse i partiet? Er det slik at partisosialisering har større betydning for hva partimedlemmene mener om mer interne partianliggender enn holdningsspørsmål? Dette er spørsmål som det gjenstår for fremtidige studier å besvare.

Litteraturliste

- Adcock, R., & Collier, D. (2001). Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research. *American Political Science Review*, 95(3), 529–546.
- Allern, E. H. (2014). *Political Parties and Interest Groups in Norway*. Colchester: ECPR Press.
- Allern, E. H., Heidar, K., & Karlsen, R. (2016). *After the Mass Party: Continuity and Change in Political Parties and Representation in Norway*. Lanham, Md: Lexington Books.
- Allison, P. D. (2009). Missing Data. I R. E. Millsap & A. Maydeu-Olivares (Red.), *The SAGE Handbook of Quantitative Methods in Psychology* (s. 72–89). SAGE.
- Beck, N., & Jackman, S. (1998). Beyond Linearity by Default: Generalized Additive Models. *American Journal of Political Science*, 42(2), 596–627.
- Berg-Nordlie, M., & Tvedt, K. A. (2016, april 4). Alta-saken. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <http://snl.no/Alta-saken>
- Bratberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Christophersen, K.-A. (2013). *Introduksjon til statistisk analyse: regresjonsbaserte metoder og anvendelser*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Cook, T. D., & Campbell, D. T. (1979). *Quasi-Experimentation: Design & Analysis Issues for Field Settings*. Boston: Houghton Mifflin Co.
- Dalton, R. J. (1984). Cognitive Mobilization and Partisan Dealignment in Advanced Industrial Democracies. *The Journal of Politics*, 46(1), 264–284.
- Dalton, R. J., & Wattenberg, M. P. (Red.). (2000). *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Dolezal, M. (2010). Exploring the Stabilization of a Political Force: The Social and Attitudinal Basis of Green Parties in the Age of Globalization. *West European Politics*, 33(3), 534–552.
- Dunlap, R. E., & York, R. (2008). The Globalization of Environmental Concern and the Limits of the Postmaterialist Values Explanation: Evidence from Four Multinational Surveys. *Sociological Quarterly*, 49(3), 529–563.
- Duverger, M. (1964). *Political Parties: Their Organisation and Activity in the Modern State*. Methuen; Wiley.
- Frankland, E. G., Lucardie, P., & Rihoux, B. (Red.). (2008). *Green parties in transition: the end of grass-roots democracy?* Farnham: Ashgate.
- Gauja, A. (2015). The Construction of Party Membership. *European Journal of Political Research*, 54(2), 232–248.

- Gordon Willard, Allport. (1935). Attitudes. I C. Murchinson (Red.), *A Handbook of Social Psychology*. Worcester: Clark University Press.
- Goul Andersen, J., & Bjørklund, T. (1990). Structural Changes and New Cleavages - the Progress Parties in Denmark and Norway. *Acta Sociologica*, 33(3), 195–217.
- Hair, J. F., Anderson, R. ., Tatnam, R. L., & Black, W. C. (1998). *Multivariate Data Analysis* (5th ed.). London: Prentice Hall International.
- Harmel, R., & Janda, K. (1994). An Integrated Theory of Party Goals and Party Change. *Journal of Theoretical Politics*, 6(3), 259–288.
- Heglum, M. A. (2015). *Miljøpartiet de Grønnes vei mot Stortinget. Fra fundamentalister til pragmatister? En studie av det norske miljøpartiets medlemmer 2002-2014* (Masteravhandling). Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Hentet fra https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/46092/1/Heglum_Master.pdf
- Heidar, K. (2006). Party Membership and Participation. I W. Crotty & R. S. Katz (Red.), *Handbook of Party Politics* (s. 301–315). London: Sage.
- Heidar, K., Jupskås, A., & Kvernenes, M. (2017). *Partimedlemsundersøkelsen 2016* (Dokumentasjonsrapport). Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Heidar, K., & Saglie, J. (1991). *Partimedlemsundersøkelsen 1991. Om gjennomføringen av en utvalgsundersøkelse med medlemmer av norske politiske partier.* (Dokumentasjonsrapport). Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Heidar, K., & Saglie, J. (2002). *Hva skjer med partiene?* Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Heidar, K., & Saglie, J. (2003). Predestined Parties? Organizational Change in Norwegian Political Parties. *Party Politics*, 9(2), 219–240.
- Heidar, K., & Svåsand, L. (1994). *Partiene i en brytningstid*. Bergen: Alma mater.
- Hellevik, O. (1993). Postmaterialism as a Dimension of Cultural Change. *International Journal of Public Opinion Research*, 5(3), 211.
- Hellevik, O. (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap* (7. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hellevik, O., & Bjørklund, T. (1988). De Grønne Stridsspørsmål i Norsk Politikk. *Politica*, 20(4), 414–431.
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Inglehart, R., & Flanagan, S. (1987). Value Change in Industrial Societies. *American Political Science Review*, 81(4), 1289–1319.
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human*

- Development Sequence*. New York: Cambridge University Press.
- James H. Stock, & Watson, M. W. (2012). *Introduction to Econometrics*. Boston, Mass: Pearson.
- James Q. Wilson. (1973). *Political Organizations*. New York: Basic books.
- Jansen, A.-I. (1989). *Makt og miljø: en studie av utformingen av den statlige natur- og miljøvernpolitikken*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jupskås, A. (2010). *Partimedlems- og landsmøtedelegatundersøkelsen 2009* (Dokumentasjonsrapport) (s. 1–19). Oslo: Institutt for Statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Jupskås, A. R. (2013). Miljøpartiet de grønne og det «politiske rommet». *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 29(2), 131–141.
- Katz, R., & Mair, P. (1995). Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1(1), 5–28.
- Key, V. O. (1964). *Politics, Parties & Pressure groups* (5th ed.). New York: Thomas Y. Crowell.
- Kitschelt, H. (1989a). The Internal Politics of Parties: The Law of Curvilinear Disparity Revisited. *Political Studies*, 37(3), 400–421.
- Kitschelt, H. (1989b). *The Logics of Party Formation: Ecological Politics in Belgium and West Germany*. Ithaca, N.Y: Cornell University Press.
- Kitschelt, H. (1990). New Social Movements and the Decline of Party Organization. I R. J. Dalton & M. Kuechler (Red.), *Challenging the Political Order: New Social and Political Movements in Western Democracies*. Cambridge: Polity Press.
- Knutsen, O. (1979). *Forandringer i politiske verdier og politisk dyktighet i norske industrisamfunn: en test av Ronald Ingleharts teser om «den stille revolusjonen» i den norske politiske kulturen* (Hovedoppgave). Universitetet i Oslo.
- Knutsen, O. (1982). *Materialisme og post-materialisme i Norge: en kritisk empirisk analyse av Ronald Ingleharts teori om «den stille revolusjonen»* (No. 10). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Knutsen, O. (1995). The Impact of Old Politics and New Politics Value Orientations on Party Choice – A Comparative Study. *Journal of Public Policy*, 15(1), 1–63.
- Knutsen, O. (2001). Social Class, Sector Employment, and Gender as Party Cleavages in the Scandinavian Countries: A Comparative Longitudinal Study, 1970-95. *Scandinavian Political Studies*, 24(4), 311–350.
- Knutsen, O. (2013). Structural Determinants of Party Choice: The Changing Impact of Socio-Structure Variables on Party Choice in Comparative Perspective. I H. M. Narud & W. Müller (Red.), *Party Governance and Party Democracy* (s. 175–203). New York: Springer.
- Koole, R. (1994). The Vulnerability of the Modern Cadre Party in the Netherlands. I Richard S. Katz

- & P. Mair (Red.), *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*. London: SAGE Publications.
- Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschier, S., & Frey, T. (2006). Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared. *European Journal of Political Research*, 45(6), 921–956.
- Krippendorff, K. (1980). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Beverly Hills: Sage.
- Krouwel, A. (2006). Party Models. I R. S. Katz & W. Crotty (Red.), *Handbook of Party Politics* (s. 249–277). London: Sage.
- Lowe, P. D., & Rüdiger, W. (1986). Political Ecology and the Social Sciences – The State of the Art. *British Journal of Political Science*, 16(4), 513–550.
- Lund, T. (Red.). (2002). I *Innføring i Forskningsmetodologi* (s. 79–123). Oslo: Unipub.
- Manifesto Project Database. (udatert). Hentet 18. januar 2017, fra <https://manifestoproject.wzb.eu/information/documents/information>
- May, J. (1973). Opinion Structure of Political Parties: the Special Law of Curvilinear Disparity. *Political Studies*, 21, 135–151.
- Meuleman, B., Davidov, E., Schmidt, P., & Billiet, J. (2013). Social Location and Value Priorities. A European-wide comparison of the relationship between socio-structural variables and human values. I O. W. Gabriel & S. I. Keil (Red.), *Society and democracy in Europe* (Bd. 89). London: Routledge.
- Müller-Rommel, F. (2002). The Greens in the 1999 European Elections: The Success Story. I P. Perrineau, G. Grunberg, & C. Ysmal (Red.), *Europe at the Polls - The European Elections of 1999* (s. 116–129). Palgrave Macmillan.
- Narud, H. M., & Skare, A. (1999). Are Party Activists the Party Extremists? The Structure of Opinion in Political Parties. *Scandinavian Political Studies*, 22(1), 45–65.
- Nas, M. (1995). Green, Greener, Greenest. I J. W. van D. Deth & E. Scarbrough (Red.), *Beliefs in government: Vol. 4 : The Impact of values*. Oxford: Oxford University Press.
- Norris, P. (1995). Mays Law of Curvilinear Disparity Revisited - Leaders, Officers Members and Voters in British Political Parties. *Party Politics*, 1(1), 29–47.
- Panbianco, A. (1988). *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Petersson, O. (1984). *Folkstyrelse och statsmakt i Norden*. Uppsala: Diskurs.
- Poguntke, T. (1987). New politics and Party Systems: The Emergence of a New Type of Party? *West European Politics*, 10(1), 76–88.
- Poguntke, T. (1993). *Alternative Politics: the German Green Party*. Edinburgh: Edinburgh

University Press.

- Pomper, G. (1992). Concepts of Political Parties. *Journal of Theoretical Politics*, 4(2), 143–159.
- Rimehaug, E. (2014, september 28). Kjell Magne Bondevik. I *Norsk Biografisk Leksikon*. Hentet fra http://nbl.snl.no/Kjell_Magne_Bondevik
- Rohrschneider, R. (1988). Citizens' attitudes toward environmental issues: Selfish or Selfless? *Comparative Political Studies*, 21(3), 347–367.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Rokkan, S. (1967). Geography, Religion, and Social class: Crosscutting Cleavages in Norwegian Politics. I S. Rokkan & S. M. Lipset (Red.), *Party systems and Voter Alignments* (s. 367–444). New York.
- Rokkan, S., & Valen, H. (1974). Norway: Conflict Structure and Mass Politics in a European Periphery. I R. Rose (Red.), *Electoral Behaviour: A Comparative Handbook*. New York: The Free Press.
- Saglie, J. (2002). *Partimedlems- og landsmøteundersøkelsene 2000-2001*. (Dokumentasjonsrapport) (s. 1–19). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Sandvik, S., & Skjeggstad, S. R. (2016, november 30). Hareide: – Vi ser ikke mulighet til å gå videre. Hentet 26. januar 2017, fra https://www.nrk.no/norge/hareide_-_vi-ser-ikke-mulighet-til-a-ga-videre-1.13252411
- Scarrow, S., & Gezgor, B. (2010). Declining memberships, changing members? European political party members in a new era. *Party Politics*, 16(6), 823–843.
- Schuman, H., & Presser, S. (1996). *Questions and Answers in Attitude Surveys: Experiments on Question Form, Wording, And Context*. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Seyd, P., & Whiteley, P. (1992). *Labour's Grass Roots: the Politics of Party Membership*. Oxford: Clarendon Press.
- Skjeggstad, S. R., Bakke, T., Færaas, A., & Fossen, C. H. (2016, desember 3). De landet budsjettet på under 24 timer. Hentet 26. januar 2017, fra <https://www.nrk.no/norge/de-landet-budsjettet-pa-under-24-timer-1.13258076>
- Stuart. Oskamp, & Schultz, P. W. (2005). *Attitudes and opinions* (3rd ed.). New York: Psychology Press.
- Suchman, E. A. (1962). An Analysis of «Bias» in Survey Research. *The Public Opinion Quarterly*, 26(1), 102–111.
- Teigen, K. H. (2016, desember 16). Abraham Maslow. I *Store Norske Leksikon*. Hentet fra http://snl.no/Abraham_Maslow
- Tjernshaugen, A., Aardal, B., & Gullberg, A. T. (2011). Det første klimavalget? Miljø- og

- klimaspørsmålenes plass ved valget i 2009. I B. Aardal (Red.), *Det politiske landskap: En studie av stortingsvalget 2009*. (s. 331–362). Oslo: Cappelen Damm.
- Tuastad, S. (2013, august 20). Miljøpartiet Dei Grøne. I *Allkunne*. Hentet fra <https://www.allkunne.no/framside/samfunn/politikk/politikk-noreg/politiske-parti/miljopartiet-dei-grone/272/7222/>
- Valen, H. (1990). *Endring og kontinuitet. Stortingsvalget 1989* (Bd. 74). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Van Holsteyn, J. J., Ridder, J. M. D., & Koole, R. A. (2015). From May's Laws to May's legacy: On the opinion structure within political parties. *Party Politics*, 1–16.
- Volkens, A., Lehmann, P., Matthieß, T., Merz, N., Regel, S., & Werner, A. (2016). *The Manifesto Data Collection. Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR)* (Version 2016a). Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB). Hentet fra https://manifestoproject.wzb.eu/down/data/2016a/codebooks/codebook_MPDataset_MPDS2016a.pdf
- Ware, A. (1992). Activist-Leader Relations and the Structure of Political Parties: «Exchange» Models and Vote-Seeking Behaviour in Parties. *British Journal of Political Science*, 22(1), 71–92.
- Werner, A., Laceywell, O., & Volkens, A. (2015). *Manifesto Coding Instructions*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin fuer Sozialforschung (WZB). Hentet fra https://manifestoproject.wzb.eu/down/papers/handbook_2014_version_5.pdf
- Aardal, B. (1993). *Energi og miljø: Nye stridsspørsmål i møte med gamle strukturer* (Bd. 93:15). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Aardal, B., & Karlsen, R. (2011). Kamp om dagsorden og sakseierskap. I B. Aardal (Red.), *Det politiske landskap: En studie av stortingsvalget 2009* (s. 131–162). Oslo: Cappelen Damm.

7 Appendiks

7.1 Relevante spørsmål fra partimedlemsundersøkelsene

Relevante spørsmål fra Partimedlemsundersøkelsene, uavhengige variabler	
Kjønn	Kjønn: <ul style="list-style-type: none">☐ Mann☐ Kvinne
Alder	Fødselsår:
Utdanning <i>I partimedlemsundersøkelsen fra 1991 skilles 7- og 9-årig folkesskole ut i to kategorier, i de resterende undersøkelsen er 9-årig skolegang laveste kategori. Kategorien «påbegynt» universitets- eller høyskolestudium er ikke med i spørreskjemaene før i 2009. Høyere og lavere grad av universitets- eller høyskoleeksamen er skilt ut som to alternativer først i undersøkelsen i 2016.</i>	Hvilken utdanning har du fullført? Kryss av for høyeste utdanning. <ul style="list-style-type: none">☐ 9-årig grunnskole eller kortere, folkeframhalds-real- eller middelskole, grunnskolens 10 år.☐ 1-3 års videreutdanning ut over grunnskole/realskole☐ Artium/videregående allmennfag eller økonomisk gymnas☐ Artium og 2-3 års videreutdanning av teknisk, merkantil eller yrkesmessig art☐ Påbegynt universitets- eller høyskolestudium☐ Universitets- eller høyskoleeksamen av lavere grad☐ Universitets- eller høyskoleeksamen av høyere grad
Parti <i>Kodet ved hjelp av skjemanummer frem til undersøkelsen i 2016 hvor respondentene blir bedt om å oppgi partitilhørighet som første spørsmål.</i>	Hvilket parti tilhører du? <ul style="list-style-type: none">☐ Sosialistisk Venstreparti☐ Arbeiderpartiet☐ Miljøpartiet de grønne☐ Senterpartiet☐ Kristelig Folkeparti☐ Venstre☐ Høyre☐ Fremskrittspartiet
Sektor <i>I 1991-undersøkelsen ble respondentene bedt om å spesifisere organisasjonstilknytning. 1991-undersøkelsen inkluderte også kategorien «annet».</i>	Hvis yrkesaktiv: Er virksomheten privat, offentlig eller tilknyttet en organisasjon? Dersom du for tiden har permisjon for å skjøtte offentlig verv, oppgi stillingen du har permisjon fra. <ul style="list-style-type: none">☐ Privat sektor☐ Offentlig sektor☐ Tilknyttet en organisasjon (ideell organisasjon, interesseorganisasjon, politisk parti etc.)

Medlemsskapets varighet	Hvilket år (omtrent) ble du først medlem av partiet? (eventuelt av ungdoms- eller kvinneorganisasjonen)?
Deltakelse	<p>Har du i løpet av det siste året deltatt på noen partiarrangementer som medlemsmøter, kurs, seminarer, samlinger, fester?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Ja ☐ Nei <p>Hvor mange ganger har du deltatt?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Ett ☐ To til fire ☐ Fem til ni ☐ Ti til tyve ☐ Mer enn tyve
<p>Verv For hver av vervene kan respondentene huke av for alternativene «for tiden», «hatt tidligere» eller «nei, aldri».</p>	<p>Har du for tiden eller har du tidligere hatt noe tillitsverv i partiorganisasjonen?</p> <p>I kommunepartiet eller i ditt partilag? Styreverv Annet verv</p> <p>Nasjonalt eller på fylkesnivå? Styreverv, landsmøtedelegat o.l Annet verv</p> <p>Har du for tiden eller har du tidligere hatt offentlige verv på vegne av partiet? Vi tenker da på valgte forsamlinger, offentlige styrer, råd o.l.</p> <p>Medlem i kommunale råd/utvalg Vararepresentant i kommunestyret Fast medlem i kommunestyret Verv på fylkeskommunalt nivå Nasjonale offentlige verv (stortingserepresentant, 1.vara, statssekretær eller liknende.</p>

7.2 Deskriptiv statistikk for relevante variabler

Partimedlemsundersøkelsen 1991

Statistic	Mean	Median	St. Dev.	Min	Max	N
-----------	------	--------	----------	-----	-----	---

Holdning til miljø	6.821	7	1.782	2	10	1,329
Kjønn	0.372	0	0.483	0	1	1,329
Utdanning: lav	0.266	0	0.442	0	1	1,329
Utdanning: middels	0.431	0	0.495	0	1	1,329
Utdanning: høy	0.302	0	0.460	0	1	1,329
DNA	0.141	0	0.348	0	1	1,329
FRP	0.111	0	0.314	0	1	1,329
H	0.129	0	0.336	0	1	1,329
Krf	0.132	0	0.338	0	1	1,329
Sp	0.161	0	0.368	0	1	1,329
SV	0.172	0	0.378	0	1	1,329
V	0.154	0	0.361	0	1	1,329
Under 30 år	0.120	0	0.325	0	1	1,329
30-45 år	0.353	0	0.478	0	1	1,329
46-65 år	0.389	0	0.488	0	1	1,329
Over 65 år	0.138	0	0.346	0	1	1,329
Elite	0.035	0	0.183	0	1	1,329
Aktive medlemmer	0.144	0	0.352	0	1	1,329
Mellomledere	0.293	0	0.456	0	1	1,329
Passive medlemmer	0.527	1	0.499	0	1	1,329
Sektor: privat	0.552	1	0.498	0	1	1,329
Sektor: offentlig	0.441	0	0.497	0	1	1,329
Sektor: organisasjon	0.008	0	0.086	0	1	1,329
Aktivister på mellomnivået	0.113	0	0.317	0	1	1,329

Partimedlemsundersøkelsen 2000

Statistic	Mean	Median	St. Dev.	Min	Max	N
Holdning til miljø	10.338	11	3.245	3	15	853
Kjønn	0.385	0	0.487	0	1	853
Utdanning: lav	0.103	0	0.304	0	1	853
Utdanning: middels	0.392	0	0.488	0	1	853

Utdanning: høy	0.505	1	0.500	0	1	853
DNA	0.117	0	0.322	0	1	853
FRP	0.131	0	0.338	0	1	853
H	0.120	0	0.325	0	1	853
Krf	0.108	0	0.310	0	1	853
Sp	0.109	0	0.312	0	1	853
SV	0.233	0	0.423	0	1	853
V	0.182	0	0.386	0	1	853
Under 30 år	0.060	0	0.237	0	1	853
30-45 år	0.362	0	0.481	0	1	853
46-65 år	0.559	1	0.497	0	1	853
Over 65 år	0.019	0	0.136	0	1	853
Elite	0.019	0	0.136	0	1	853
Aktive medlemmer	0.116	0	0.320	0	1	853
Mellomledere	0.386	0	0.487	0	1	853
Passive medlemmer	0.479	0	0.500	0	1	853
Sektor: privat	0.445	0	0.497	0	1	853
Sektor: offentlig	0.501	1	0.500	0	1	853
Sektor: organisasjon	0.054	0	0.226	0	1	853
Aktivister på mellomnivået	0.193	0	0.395	0	1	853

Partimedlemsundersøkelsen 2009

Statistic	Mean	Median	St. Dev.	Min	Max	N
Holdning til miljø	10.446	11	3.175	3	15	1,309
Kjønn	0.359	0	0.480	0	1	1,309
Utdanning: lav	0.046	0	0.209	0	1	1,309
Utdanning: middels	0.288	0	0.453	0	1	1,309
Utdanning: høy	0.666	1	0.472	0	1	1,309
DNA	0.122	0	0.328	0	1	1,309
FRP	0.123	0	0.329	0	1	1,309
H	0.124	0	0.329	0	1	1,309

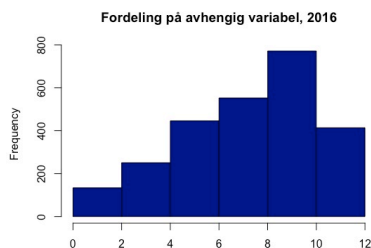
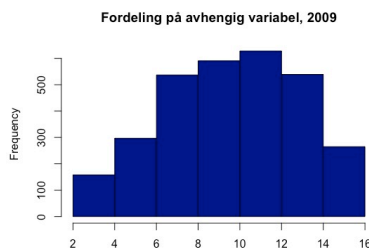
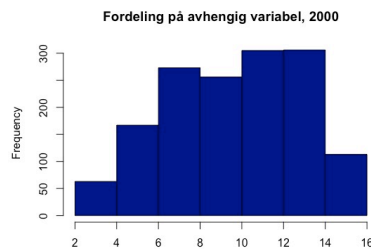
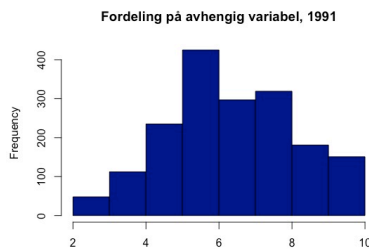
Krf	0.096	0	0.295	0	1	1,309
Sp	0.122	0	0.328	0	1	1,309
SV	0.227	0	0.419	0	1	1,309
V	0.186	0	0.389	0	1	1,309
Under 30 år	0.067	0	0.251	0	1	1,309
30-45 år	0.341	0	0.474	0	1	1,309
46-65 år	0.530	1	0.499	0	1	1,309
Over 65	0.061	0	0.240	0	1	1,309
Elite	0.048	0	0.214	0	1	1,309
Aktive medlemmer	0.134	0	0.341	0	1	1,309
Mellomledere	0.342	0	0.475	0	1	1,309
Passive Medlemmer	0.475	0	0.500	0	1	1,309
Sektor: privat	0.504	1	0.500	0	1	1,309
Sektor: offentlig	0.435	0	0.496	0	1	1,309
Sektor: organisasjon	0.060	0	0.238	0	1	1,309
Aktivister på mellomnivået	0.141	0	0.348	0	1	1,309

Partimedlemsundersøkelsen 2016

Statistic	Mean	Median	St. Dev.	Min	Max	N
Holdning til miljø	7.780	8	2.699	1	11	1,328
Kjønn	0.348	0	0.477	0	1	1,382
Utdanning: lav	0.014	0	0.119	0	1	1,328
Utdanning: middels	0.220	0	0.414	0	1	1,328
Utdanning: høy	0.766	1	0.424	0	1	1,328
DNA	0.112	0	0.316	0	1	1,328
FRP	0.107	0	0.309	0	1	1,328
H	0.105	0	0.307	0	1	1,328
Krf	0.087	0	0.282	0	1	1,328
Sp	0.124	0	0.330	0	1	1,328
SV	0.130	0	0.336	0	1	1,328
V	0.163	0	0.370	0	1	1,328

MDG	0.171	0	0.377	0	1	1,328
Under 30 år	0.075	0	0.264	0	1	1,328
30-45 år	0.349	0	0.477	0	1	1,328
46-65 år	0.526	1	0.500	0	1	1,328
Over 65 år	0.050	0	0.217	0	1	1,328
Elite	0.090	0	0.286	0	1	1,328
Aktive medlemmer	0.127	0	0.333	0	1	1,328
Mellomledere	0.341	0	0.474	0	1	1,328
Passive medlemmer	0.443	0	0.497	0	1	1,328
Sektor: privat	0.489	0	0.500	0	1	1,328
Sektor: offentlig	0.432	0	0.496	0	1	1,328
Sektor: organisasjon	0.078	0	0.269	0	1	1,328
Aktivister på mellomnivået	0.129	0	0.335	0	1	1,328

7.3 Fordeling – avhengig variabel

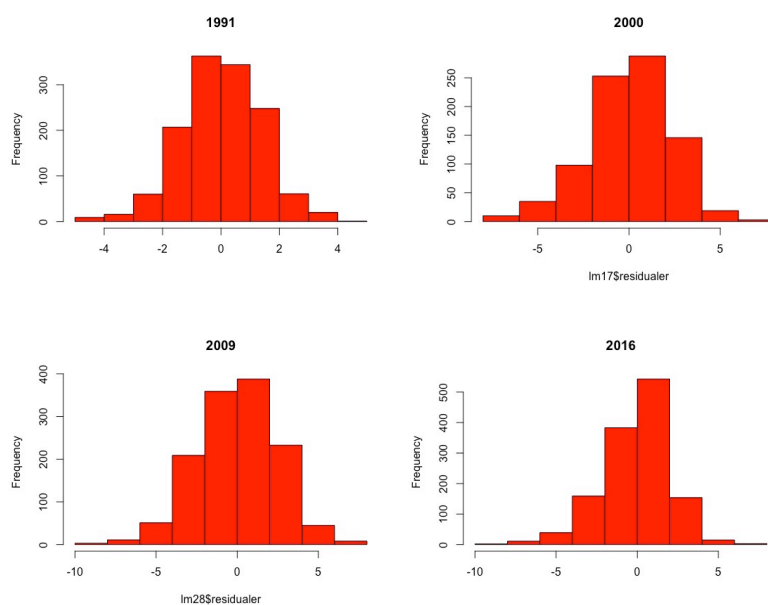

7.4 Multikolaritet, vif-verdier

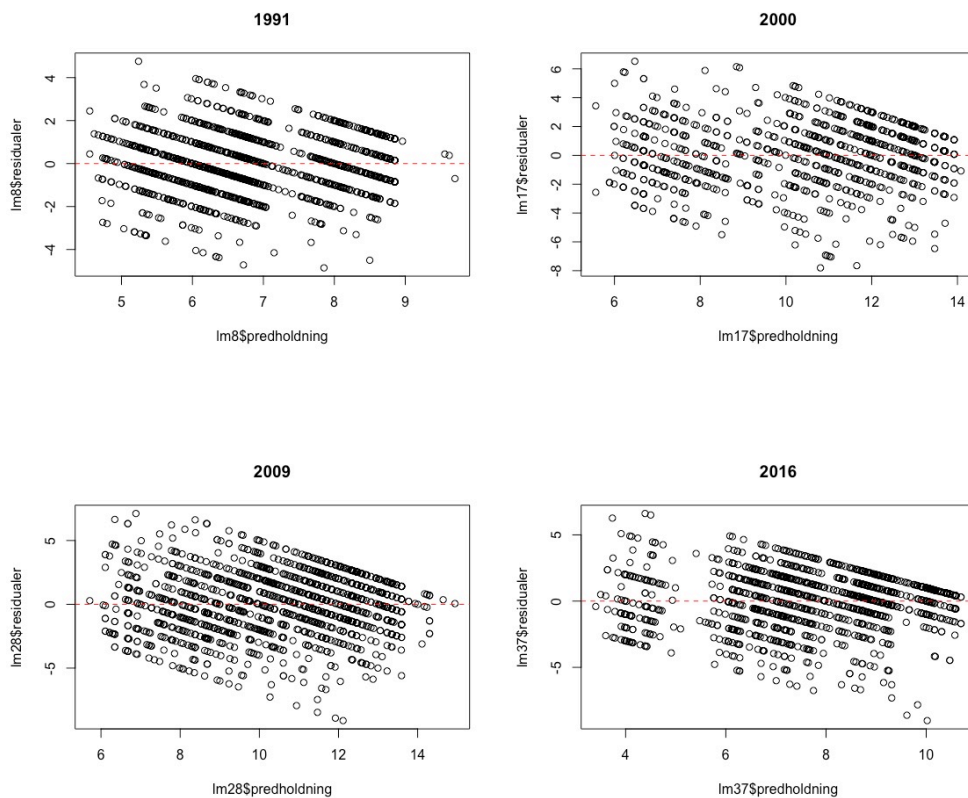
VIF-verdier for uavhengige variabler i alle modeller

Variabel	1991	2000	2009	2016
Kjønn	1.12	1.13	1.15	1.11
Utdanning	1.45	1.24	1.30	1.26
Sektor	1.30	1.35	1.36	1.25
Alder	1.34	1.18	1.21	1.25
Parti	2.40	2.47	2.01	2.15
Plassering i partiorganisasjonen	1.28	1.24	1.25	1.94
Aktivister på mellomnivået	1.63	2.00	1.68	2.15

7.5 Residualfordeling

7.6 Spredningsdiagram mellom predikert avhengig variabel og tilhørende residualer

7.7 Robusthetstest: flernivåanalyse

Avhengig variabel

	Holdning til miljø	Holdning til miljø	Holdning til miljø	Holdning til miljø
	1991	2000	2009	2016
Kjønn	-0.064 (0.083)	0.770*** (0.172)	0.988*** (0.149)	0.384*** (0.124)
Utdanning: middels	0.341*** (0.100)	0.555** (0.281)	0.663* (0.351)	0.371 (0.511)
Utdanning: høy	0.696*** (0.123)	1.095*** (0.296)	1.603*** (0.343)	0.815 (0.507)
Sektor: offentlig	0.222** (0.091)	0.203 (0.188)	0.230 (0.159)	0.145 (0.129)
Sektor: organisasjon	0.503	-0.562	0.986***	0.028

	(0.449)	(0.371)	(0.300)	(0.224)
30-45 år	-0.218	-0.262	-0.211	0.234
	(0.135)	(0.350)	(0.288)	(0.232)
46-65 år	-0.292**	-0.303	-0.390	0.149
	(0.139)	(0.344)	(0.281)	(0.225)
Over 65 år	-0.496***	-0.604	-0.972**	0.252
	(0.167)	(0.670)	(0.384)	(0.335)
Aktive medlemmer	0.127	-0.194	0.055	-0.097
	(0.114)	(0.260)	(0.210)	(0.184)
Mellomledere	0.026	0.085	-0.526***	0.014
	(0.112)	(0.225)	(0.194)	(0.169)
Elite	0.269	0.150	0.313	-0.275
	(0.212)	(0.589)	(0.325)	(0.209)
Aktivister på mellomnivået	0.198	0.192	0.448	0.158
	(0.176)	(0.329)	(0.290)	(0.246)
Konstant	6.470***	9.080***	8.804***	6.480***
	(0.415)	(0.893)	(0.729)	(0.808)
<hr/>				
N	1,329	852	1,307	1,306
Log Likelihood	-2,341.390	-1,927.271	-3,033.870	-2,799.242
Akaike Inf. Crit.	4,712.781	3,884.542	6,097.739	5,628.483
Bayesian Inf. Crit.	4,790.663	3,955.755	6,175.371	5,706.104

Note:

* p<0.1; ** p<0.05; *** p<0.01

Alle analyser er gjennomført i programmet R. Fullstendig script finnes her (åpnes i textedit eller notepad):

https://drive.google.com/open?id=0B0wjR_-8t8R7QzV4ajhvcHFiLWc